

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการสังเคราะห์การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้

โดย

รศ.บำเพ็ญ เขียวหวาน และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

กุมภาพันธ์ 2552

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการสังเคราะห์การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้

โดย

รศ.บำเพ็ญ	เชียวหวาน
นายณฤทธิ์	ดวงสุวรรณ
นายมานะ	ช่วยชู
นางสาวศิราพร	แป๊ะเส็ง

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 กรอบแนวคิดและวิธีการศึกษา	3
บทที่ 3 บริบทอำเภอบ้านดอน	5
บทที่ 4 โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอบ้านดอน	10
บทที่ 5 วิธีวิทยาโครงการวิจัยชุดอำเภอบ้านดอน	14
บทที่ 6 กลไกการดำเนินงาน	28
บทที่ 7 องค์ความรู้การจัดการทรัพยากรชายฝั่งอำเภอบ้านดอน	33
บทที่ 8 คุณค่าพลัง ความสุขจากงานวิจัย	57
บทที่ 9 ข้อเสนอต่อทิศทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง	68
 บรรณานุกรม	 76
 ภาคผนวก	 78
1. ภาพการดำเนินกิจกรรม โครงการสังเคราะห์ การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้	79
2. เวทีเสวนา การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ กรณีศึกษาอำเภอบ้านดอน	83

คำนำ

“โครงการสังเคราะห์การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้” เป็นการสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้โดยองค์กรชุมชน ในการวิจัยได้เลือกกรณีอำเภอบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นกรณีตัวแทนในการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ยกระดับองค์ความรู้ งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เพื่อสังเคราะห์ยกระดับองค์ความรู้ จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็น “การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง” ในโอกาสที่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ได้สนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นครบ 10 ปีที่ได้กำหนดหัวข้อหลักผลที่เกิดจากงานวิจัย คือ “พลัง คุณค่าและความสุข: งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น”

คณะนักวิจัย ขอขอบพระคุณนักวิจัยนักท้องถิ่นที่เป็นนักท้องถิ่นชาวบ้าน สมาชิกชุมชนในโครงการวิจัยต่าง ๆ ที่ได้ให้ข้อมูลร่วมสังเคราะห์งานวิจัย และให้โอกาสแก่ทีมวิจัยในการร่วมกิจกรรมต่างๆ ของโครงการวิจัยและชุมชน ขอขอบคุณ คุณวิรัตน์ สาระคง คุณนวลทิพย์ สาธุกุล และเจ้าหน้าที่ทุกท่านของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสุราษฎร์ธานี ซึ่งได้ประสานงานให้คณะนักวิจัยได้ร่วมทำงานวิจัยครั้งนี้รวมถึงอำนวยความสะดวกและร่วมแลกเปลี่ยนความรู้กับคณะวิจัยตลอดเวลาในการทำงานวิจัยและโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณสินธุ แก้วสินธุ และคุณวรวิมลลักษณ์ ไชยทัพ เจ้าหน้าที่จากฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย รวมถึงเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะออกแบบกระบวนการร่วมสังเคราะห์ และคำแนะนำอันมีค่าในทุก ๆ ด้านทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์ของงานวิจัยนี้ขอมอบแด่นักวิจัยท้องถิ่นและผู้นำชุมชน สมาชิกชุมชน นักวิจัย นักพัฒนาทุกท่านที่ร่วมกัน “สืบ สาน สร้าง” ความรู้ และกำลังช่วยกันพัฒนาชุมชนท้องถิ่นด้วยความเสียสละ อดทน มุ่งมั่น

คณะนักวิจัย

กุมภาพันธ์ 2552

บทที่ 1

บทนำ

เนื่องในโอกาสที่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่าฝืนวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งได้ดำเนินการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เริ่มตั้งแต่ปี 2542 ซึ่งจะครบ 10 ปี ในปีหน้า ทางเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั่วประเทศ ถือเป็นโอกาสที่ดีในการทบทวนทิศทางของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ร่วมกันดำเนินการมา และทำการสังเคราะห์ระดับองค์ความรู้ ที่เกิดจากกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีการกำหนดหัวข้อหลักของงานคือ “ พลัง คุณค่า และความสุข งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ” สำหรับเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งได้ดำเนินการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในปี 2543 ปัจจุบันได้ขยายงานวิจัยท้องถิ่นครอบคลุมในพื้นที่ 10 จังหวัดของภาคใต้ มีโครงการวิจัยที่ได้ดำเนินการไปแล้วกว่า 200 โครงการ ครอบคลุมรวม 9 ประเด็น ได้แก่ 1) การบริหารจัดการท้องถิ่น 2) ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร 3) การศึกษากับชุมชน 4) เด็ก เยาวชน และครอบครัว 5) ศิลปะ วัฒนธรรม / ประวัติศาสตร์ 6) เศรษฐกิจชุมชน 7) เกษตรกรรมยั่งยืน 8) สุขภาพการแพทย์พื้นบ้าน และสมุนไพร 9) การท่องเที่ยวโดยชุมชน

สำหรับในวาระครบ 10 ปี ดังกล่าว ทางเครือข่ายผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ ได้เสนอประเด็นหลักในการสังเคราะห์ไว้ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ประเด็นการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง 2) ประเด็นการจัดการศึกษา 3) ประเด็นวัฒนธรรมชายแดนภาคใต้ 4) ประเด็นของพัฒนาการวิจัยท้องถิ่น วิถีวิทยาและการบริหารโครงการวิจัย ภาคใต้

สำหรับการสังเคราะห์ **ในประเด็นการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง** ทางเครือข่ายผู้ประสานงานซึ่งดำเนินงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องในประเด็นการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง อันได้แก่ ศูนย์ประสานงานฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดสตูล จังหวัดตรัง จังหวัดพังงา นั้น สกว. ฝ่าฝืนวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ร่วมกันพัฒนาโครงการ “สังเคราะห์การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้” โดยศึกษาจากกรณีโครงการวิจัยในพื้นที่อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นหลัก อย่างไรก็ตามเนื่องจากมีโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งในพื้นที่อื่น ๆ ด้วย เช่น จังหวัดสตูล จังหวัดตรัง และจังหวัดพังงา ดังนั้นโครงการวิจัยเหล่านี้จึงเป็นแหล่งข้อมูลประกอบส่วนหนึ่งด้วยในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคใต้ ในประเด็นการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้
2. เพื่อขยายผลความรู้และวิถีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่สังคม

การดำเนินงาน

ในการสังเคราะห์ มีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. ประชุมคณะทำงาน “สังเคราะห์การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้” กำหนดกรอบการสังเคราะห์
2. ดำเนินการลงศึกษาในพื้นที่โครงการวิจัย
3. จัดเวทีสังเคราะห์ผลการศึกษาร่วมกับชุมชนในพื้นที่โครงการ
4. จัดเวทีนำเสนองานเพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนระหว่างพื้นที่ สังเคราะห์ข้อมูล เพิ่มเติมร่วมกัน พร้อมทั้งจัดทำเป็นข้อเสนอผลการสังเคราะห์
5. จัดเวทีเพื่อเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ มาเสนอความคิดเห็น และร่วมสังเคราะห์ยกระดับ
6. จัดเวทีนำเสนอผลการสังเคราะห์แก่ องค์กร ภาคีที่เกี่ยวข้อง และสาธารณะ
7. จัดทำรายงานผลการสังเคราะห์เพื่อเผยแพร่

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดการยกระดับองค์ความรู้การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้
 2. เกิดกระบวนการสร้าง / เสริมพลังของเครือข่ายนักวิจัยท้องถิ่นในภาคใต้ให้เข้มแข็งขึ้น
 3. ได้ทิศทาง แนวทางในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นการจัดการทรัพยากรภาคใต้
 4. ได้แนวความร่วมมือกับภาคี องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภาคใต้
 5. เกิดการสื่อสาร เผยแพร่องค์ความรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจแก่สาธารณะ
-

บทที่ 2

กรอบแนวคิดและวิธีการศึกษา

การสังเคราะห์กรณีอ่าวบ้านดอน เป็นการสังเคราะห์ในประเด็น “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้โดยองค์กรชุมชน” ซึ่งเลือกกรณีอ่าวบ้านดอนเป็นกรณีตัวแทน การเลือกโครงการวิจัยชุดอ่าวบ้านดอนเป็นกรณีตัวแทน มีผลต่อการออกแบบกระบวนการสังเคราะห์ ซึ่งมีปัจจัยเงื่อนไขที่ต้องคำนึงถึง ดังนี้

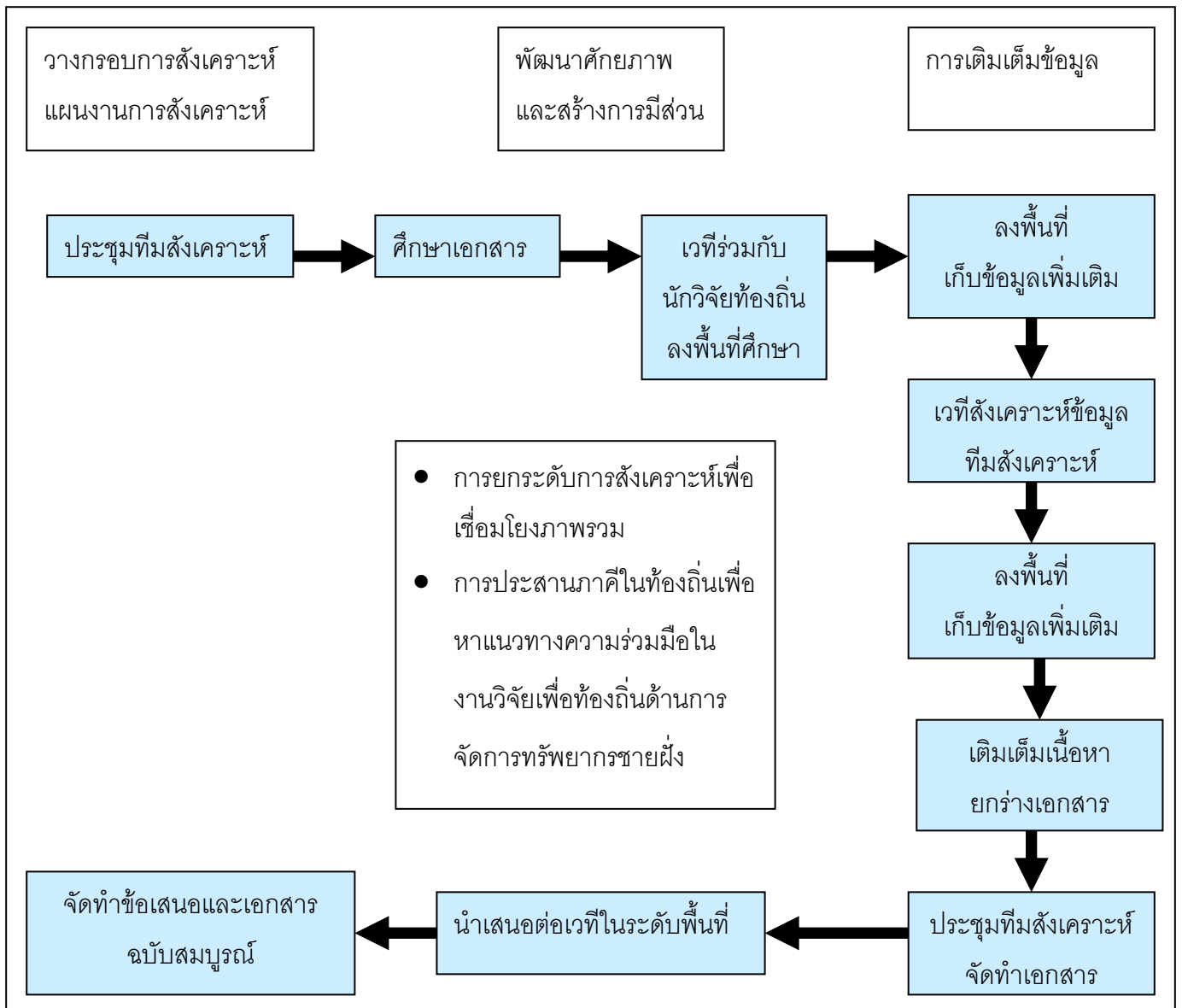
1. ลักษณะพิเศษของโครงการวิจัย
 - 1.1 เป็นโครงการวิจัยลักษณะ “ชุดโครงการ”
 - 1.2 โครงการยังอยู่ระหว่างการดำเนิน/ยังไม่จบโครงการ
 - 1.3 พื้นที่อ่าวามีกระบวนการดำเนินงานการพัฒนามาก่อน
2. การสังเคราะห์เพื่อยกระดับองค์ความรู้ของ “ระดับชุดอ่าว” ให้เชื่อมโยงกับ “ประเด็นการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยองค์กรชุมชน” (ระดับภาพรวม) และสังเคราะห์กระบวนการวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เชื่อมโยงกับประเด็นอื่นๆในภาคใต้ที่ทำโครงการวิจัยท้องถิ่นในประเด็นการจัดการทรัพยากร

เป้าหมายของการศึกษา

1. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ “การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยองค์กรชุมชน” ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในเรื่องพลัง คุณค่า และความสุข
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการสังเคราะห์ของคนหนูนงานวิจัยและทีมนักวิจัยชุมชน
3. เพื่อการยกระดับการสังเคราะห์เชื่อมโยงภาพรวม และ ประสานภาคีในท้องถิ่นเพื่อหาแนวทางความร่วมมือในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นด้านการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

กระบวนการและวิธีการสังเคราะห์

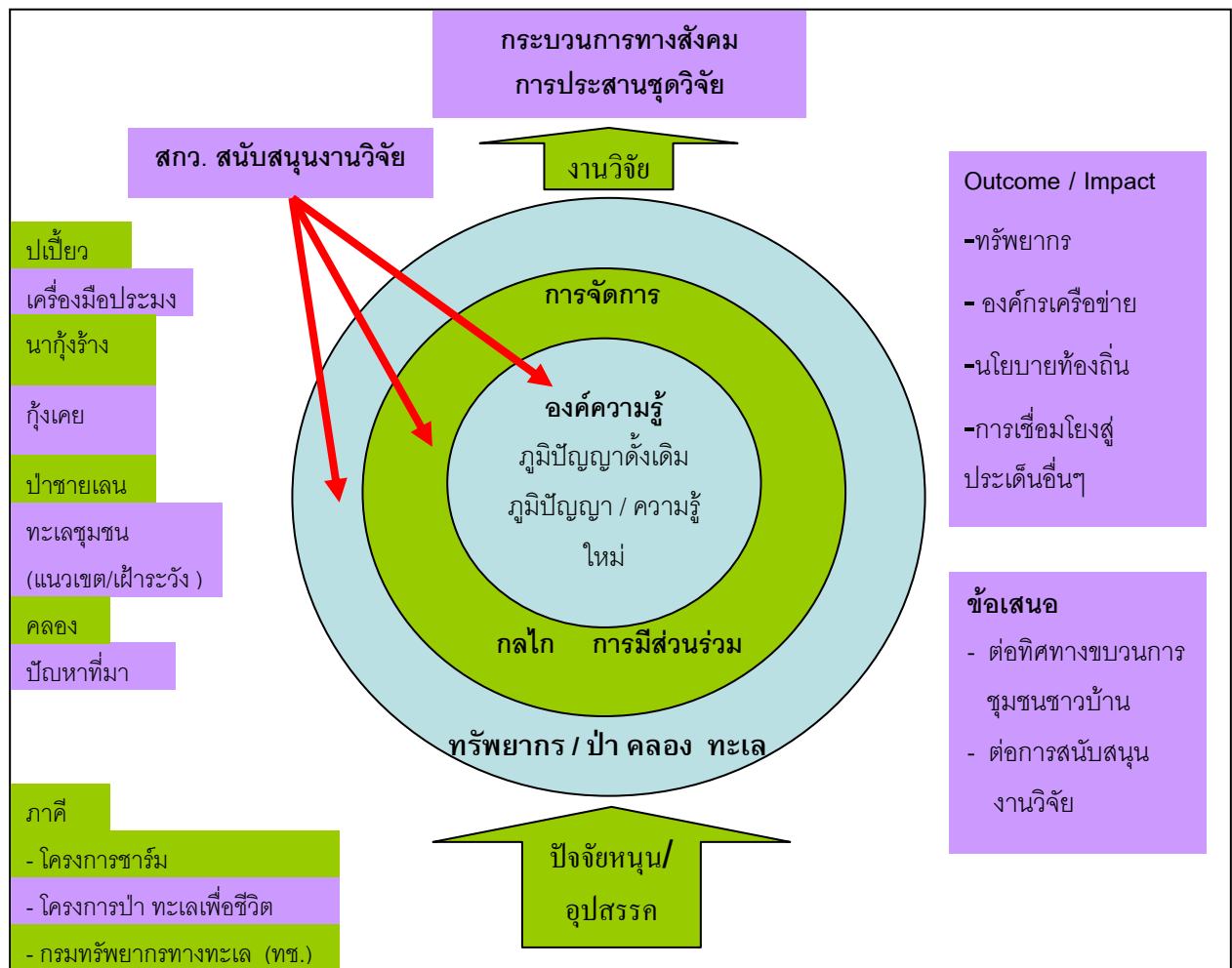
- ในการสังเคราะห์มีกระบวนการและวิธีการสังเคราะห์ดังนี้
1. การใช้ข้อมูลจากเอกสารที่มีที่สรุปรวบรวมไว้จากหน่วยงานต่างๆ
 2. การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทีมวิจัยและทีมหนูนงานวิจัย
 3. การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง
 4. การจัดเวทีเพื่อนำเสนอผลและร่วมกันสังเคราะห์ในระดับพื้นที่อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี และเวทีสังเคราะห์ระดับภาค
- โดยมีกระบวนการและขั้นตอนต่างๆ ดังภาพ

ภาพที่ 2.1 กระบวนการและวิธีการสังเคราะห์

กรอบการศึกษา

ในการสังเคราะห์งานวิจัยมีกรอบแนวคิดในการศึกษาดังนี้

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดในการศึกษา

กรอบแนวคิดในการศึกษา ทำการศึกษาถึงองค์ความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิม และความรู้ใหม่ที่กลุ่มชุมชนได้สร้างขึ้น ในการจัดการทรัพยากร จากโครงการต่างๆที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย รวมถึงการศึกษาว่าชุมชนได้มีการใช้องค์ความรู้ ภูมิปัญญาเหล่านั้นในการจัดการทรัพยากร ป่า คลอง ทะเล และทรัพยากรที่เกี่ยวข้องอย่างไร มีการสร้างกลไก และการขับเคลื่อนกลไกเพื่อการดำเนินงานอย่างไร กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่ม ชุมชน ภาคี เป็นอย่างไร และการจัดการทรัพยากรดังกล่าวมีปัจจัย เงื่อนไข ที่เสริมหนุน และเป็นอุปสรรคอย่างไร ภายใต้มุมมองว่า กระบวนการวิจัยเป็นกระบวนการทางสังคมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งศึกษาถึงผลลัพธ์ และผลกระทบจากการใช้ความรู้ในการดำเนินงาน ทั้งต่อทรัพยากรชายฝั่ง ต่อองค์กร เครือข่าย นโยบาย และการเชื่อมโยงสู่ประเด็นอื่นๆ

นอกจากนี้ในการศึกษานี้ยังได้มีการศึกษาถึงข้อเสนอต่อทิศทางการดำเนินงานทั้งด้านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการจัดการทรัพยากรชายฝั่งที่เป็นบทเรียนจากชุดโครงการวิจัยอ่าวบ้านดอน เป็นต้น

บทที่ 3

บริบทอ่าวบ้านดอน

ในพื้นที่อ่าวบ้านดอนซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทำการศึกษามีบริบทของพื้นที่ในส่วนของคุณสมบัติทั่วไปของการทำประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และปัญหาในภาพรวมของอ่าวบ้านดอนดังนี้

ข้อมูลทั่วไป

อ่าวบ้านดอน เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ เป็นอ่าวขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของชายฝั่งทะเลอ่าวไทยด้านตะวันตก ครอบคลุมพื้นที่ 9 อำเภอในจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ อำเภอท่าชนะ อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอดอนสัก อำเภอกะสมุย และอำเภอกะพะงั่น

ชายฝั่งของอ่าวบ้านดอนมีลักษณะเป็นหาดเลนที่กว้างใหญ่ยื่นออกไปในทะเลประมาณ 1-2 กิโลเมตรจากชายฝั่ง บางตอนเกิดเป็นสันดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำและมีลำคลองขนาดเล็กไม่น้อยกว่า 9 สาย ที่ไหลลงบริเวณนี้ ได้แก่ คลองราบ คลองฉิมหวี คลองใหญ่พุมเรียง คลองตะเคียน คลองไชยา คลองกุ่มทุ่ง คลองกระแดะ คลองหัววัว คลองท่าเคย พื้นที่บริเวณถัดเข้ามาในแผ่นดินใหญ่ในระยะประมาณ 2 กิโลเมตรเป็นนาทุ่งและป่าชายเลนเสื่อมโทรม ก้นอ่าวค่อนข้างตื้นมีความลึกเฉลี่ยประมาณ 1 เมตร

ป่าชายเลนอ่าวบ้านดอนขึ้นอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลเป็นแนวแคบๆ ประมาณ 50-100 เมตรจากฝั่ง มีพื้นที่รวม 31.64 ตารางกิโลเมตร หรือ 19,775 ไร่ ในป่าชายเลนพบพันธุ์ไม้อย่างน้อย 26 ชนิด ส่วนใหญ่เป็นแสมดำ (*Avicennia officinalis*) แสมขาว (*A. alba*) แสมทะเล (*A. marina*) ลำพู (*Sonneratia caseolaris*) ลำแพน (*S. ovata*) โกงกางใบใหญ่ (*Rhizophora mucronata*) โกงกางใบเล็ก (*R. apiculata*) ถั่วขาว (*Bruguiera cylindrica*) ตะบูนขาว (*Xylocarpus granatum*) และ ตาตุ่มทะเล (*Excoecaria agallocha*) ไม้แสม ลำพู ลำแพน ขึ้นอยู่ริมทะเลถัดเข้าไปเป็นกลุ่มโกงกางและถั่ว

สุดท้ายเป็นตะบูนและตาตุ่มบริเวณปากแม่น้ำตาปี-พุมดวง และลำคลองซึ่งดินเป็นโคลน มีโกงกางขึ้นเป็นดงใหญ่ บริเวณที่ดินเป็นทรายมีลำพู ลำแพน ส่วนหาดเลนที่งอกใหม่ เช่น ที่อำเภอดอนสักและกาญจนดิษฐ์ แสมขึ้นได้ดี ในป่าชายเลนพบนกอย่างน้อย 75 ชนิด เป็นนกน้ำ นกชายเลน 28 ชนิด นกประจำถิ่น 57 ชนิด

พบปลาในบริเวณป่าชายเลนอย่างน้อย 50 ชนิด ปลาเศรษฐกิจที่สำคัญ เช่น ปลานวลจันทร์ทะเล (*Chanos chanos*) ปลากะพงขาว (*Lates calcarifer*) และปลากะบอก (*Mugil spp.*)

มีแนวปะการังคิดเป็นพื้นที่ 38.66 ตารางกิโลเมตร ในพื้นที่หมู่เกาะอ่างทอง โดยเฉพาะที่เกาะเต่า เกาะสมุย และเกาะพะงัน เกาะนางยวน และเกาะแตน บริเวณเกาะสมุยและเกาะพะงันมีแหล่งหญ้าทะเลแพร่กระจายใกล้กับแนวปะการังในบริเวณต่างๆ หลายแห่งรอบเกาะ คิดเป็นพื้นที่รวมประมาณ 11 ตารางกิโลเมตร โดยการแพร่กระจายของหญ้าทะเลบริเวณเกาะสมุยจะค่อนข้างกว้างและกระจายเป็นหย่อมๆ ได้แก่ บริเวณแหลมสำโรง อ่าวโจคร่ำ อ่าวพังกา อ่าวแหลมใหญ่ และอ่าวเข่งถึงเกาะมัดหลัง

อ่าวบ้านดอนเป็นส่วนหนึ่งของทะเลในพื้นที่ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และสุราษฎร์ธานี เป็นบริเวณเขตอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ มีการปิดการทำการประมงในฤดูที่ปลามีไข่และเลี้ยงตัวอ่อน วันที่ 15 กุมภาพันธ์ ถึง 15 พฤษภาคม ของทุกปี ซึ่งในบริเวณนี้มีปลาทุเป็นปลาเศรษฐกิจหลัก

การประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีเรือประมงที่ใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำประเภทต่างๆ รวมทั้งสิ้น 3,632 ลำ จำนวนเรือประมงที่จดทะเบียนเครื่องมือทำการประมงมี 697 ลำ เป็นเรือขนาดต่ำกว่า 14 เมตร 362 ลำ ขนาด 14-18 เมตร 210 ลำ ขนาด 19-25 เมตร 125 ลำ และมีเครื่องมือบางประเภทที่ทำให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งในการทำการประมง และบางส่วนก็ไม่ได้ขึ้นทะเบียนอนุญาตอย่างถูกต้อง เช่น อวนรุน อวนลาก แห อวนรัง โพงพาง ยอปัก คราดลูกหยอ ท่อดูด และการประมงปลาเขือ เนื่องจากบริเวณชายฝั่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอ่าวบ้านดอนมีการทำการประมง และการเพาะเลี้ยงชายฝั่งกันอย่างหนาแน่น จึงทำให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ ทั้งระหว่างชาวประมงด้วยกันเอง ระหว่างชาวประมงและผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และระหว่างผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำด้วยกันเอง และยังคงมีปัญหาการทำการประมงโดยไม่ได้รับอนุญาตการทำการประมงที่เป็นการทำลายทรัพยากรและไม่รับผิดชอบ

พื้นที่อ่าวบ้านดอนตามแนวเส้นตัดจากแหลมชุยถึงดอนสักซึ่งมีระยะทางประมาณ 41 กิโลเมตร จะมีพื้นที่รวมประมาณ 695 ตารางกิโลเมตร หรือ 434,375 ไร่ โดยมีแนวชายฝั่งของอ่าวยาวประมาณ 88 กิโลเมตร และระยะกว้างสุดจากชายฝั่งถึงเส้นลากตัดประมาณ 20 กิโลเมตร ถ้าคิดพื้นที่อ่าวเฉพาะในระยะ 6 กิโลเมตรห่างจากฝั่ง จะมีพื้นที่ประมาณ 466 ตารางกิโลเมตร หรือ 291,250 ไร่ เขตระยะ 3

กิโลเมตรจากฝั่ง ซึ่งเป็นบริเวณที่ห้ามใช้เครื่องมือประมงบางประเภท เนื่องจากเป็นแหล่งวางไข่และเป็นแหล่งอาศัยเลี้ยงตัวของสัตว์น้ำวัยอ่อน มีพื้นที่ประมาณ 263 ตารางกิโลเมตร หรือ 164,375 ไร่

ปัจจุบันพื้นที่อ่าวจำนวนประมาณ 54,687 ไร่ถูกใช้เป็นแปลงเลี้ยงหอยนางรม หอยแครง และหอยแมลงภู่ โดยเลี้ยงในที่อนุญาต 24,665 ไร่ และเลี้ยงนอกพื้นที่อนุญาต 30,022 ไร่ เครื่องมือประมงที่ห้ามใช้ในเขตระยะ 3 กิโลเมตรจากฝั่ง ซึ่งยังมีใช้อยู่ในเขต 3 กิโลเมตรจากฝั่งของอ่าวบ้านดอนประกอบด้วย อวนลาก อวนรุน อวนลากแขก และคราดหอย ที่ใช้เรือยนต์ทำการประมง โดยเฉพาะคราดลูกหอยมีถึง 67 ลำ ในอ่าวบ้านดอนยังมีอวนรังจำนวนมากถึง 40 ผืน โดยมีมากที่สุดในเขตอำเภอไชยา ซึ่งเครื่องมือประมงชนิดนี้มีการประกาศห้ามใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เนื่องจากเป็นเครื่องมือที่ทำลายพันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนอย่างร้ายแรง เช่นเดียวกับเรือที่ใช้ทอดูดสำหรับจับหอย ซึ่งห้ามใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 ยังมีอยู่ 2 ลำ และโปงพางซึ่งห้ามใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 ยังมีอยู่ถึง 17 ปาก นอกจากนี้ยังมีเรือที่ทำการประมงปลาเชือกที่มีปัญหาทำลายทรัพยากรและทำให้เกิดข้อขัดแย้งกับชาวประมงและผู้เลี้ยงสัตว์น้ำถึง 62 ราย และยอปักที่ไม่ได้รับอนุญาตซึ่งมีจำนวนมากถึง 50 ปาก

จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้มีการกำหนดที่จับสัตว์น้ำ บริเวณอ่าวท้องปึก หมู่ 3 ตำบลท่าทองใหม่ และหมู่ 6 ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ พื้นที่ 6,250 ไร่ ให้เป็นที่อนุญาตหาหอยกะพง ตามประกาศจังหวัดฯ ลงวันที่ 26 สิงหาคม 2535 บริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งเกิดหอยกะพงตามธรรมชาติ การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ อนุญาตให้ราษฎรไปหาหอยกะพงได้โดยการเก็บด้วยมือต้องขออนุญาตและเสียค่าธรรมเนียม 15 บาท/ปี ณ ที่ว่าการอำเภอกาญจนดิษฐ์ อย่างไรก็ตามได้มีราษฎร เข้าไปเลี้ยงหอยในพื้นที่ดังกล่าว และสร้างสิ่งปลูกสร้าง คือ ขน้าฝาคอกหอย สำนักงานประมงจังหวัดได้มีการแก้ไขปัญหาเป็นลำดับเรื่อยมา ตั้งแต่ปี 2539 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถรื้อถอนไปได้บางส่วน

ผลผลิตจากการทำการประมงปูชนิดต่างๆในอ่าวบ้านดอน ประกอบด้วยปูม้า ซึ่งมีผลผลิตประมาณ 70 ตัน/เดือน หรือ 840 ตัน/ปี และปูเปี้ยวผลผลิต 1 ตัน/คืน หรือ 365 ตัน/ปี ในอดีตอ่าวบ้านดอนเคยผลิตปูเปี้ยวถึง 10 ตัน/คืน สำหรับปูทะเลที่เป็นทรัพยากรประมงที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งของอ่าวบ้านดอนไม่ได้มีการประมาณการผลผลิต

ปัญหาของการประมงปูม้าและปูทะเลที่เหมือนกันคือการจับปูขนาดเล็กโดยลอบและอวนลอยตาถี่ ทำให้ปริมาณปูลดลงเนื่องจากถูกจับตั้งแต่ระยะที่ยังไม่ถึงวัยเจริญพันธุ์ อวนรุนและอวนลากที่ติดปูขนาดเล็กเป็นจำนวนมากก็ทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรที่ควรจะได้นำมาใช้ประโยชน์ นอกจากนี้การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนจำนวนมากในบริเวณรอบอ่าวบ้านดอน ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของปูทะเลและปูเปี้ยว มีผลโดยตรงต่อการลดปริมาณปูทะเลและปูเปี้ยวในบริเวณนี้ ซึ่งปูเปี้ยวเองก็ประสบปัญหาจากการที่มีการจับปูขนาดเล็ก ปูที่มีไข่ และการใช้ยาเบื่อเมา ทำให้จำนวนปูลดลงไปมาก ลอบปูในเขตอำเภอไชยา อำเภอเดียวมีประมาณ 60,000 ใบ ซึ่งเป็นลอบที่มีตาอวนขนาดเล็กทำให้ติดปูขนาดเล็กจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีอวนลอยปูที่มีช่องตาขนาดเล็กอีกจำนวนหนึ่ง

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งสุราษฎร์ธานีได้ทำการผลิตลูกปูและปล่อยเสริมลงสู่อ่าวเป็นบางช่วง แต่ไม่ได้มีการดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งชาวประมงรอบอ่าวรายงานว่าสามารถเพิ่มผลผลิตปูในอ่าวอย่างเห็นได้ชัด ปัจจุบันมีชาวประมงบางกลุ่มได้รวมตัวกันทำโครงการธนาคารปูไข่ โดยนำปูม้าที่มีไข่นอกกระดองมาพักไว้ในกระชังให้ฟักไข่เพื่อเพิ่มปริมาณปู ในเขตตำบลตะกอบ อำเภอไชยา มีการห้ามใช้ลอบปูโดยชุมชนเป็นผู้ดูแล ที่ตำบลตะเคียนทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ มีการรับซื้อปูทะเลขนาดเล็กไปเลี้ยงต่อเพื่อให้ได้ใช้ประโยชน์เต็มที่ และมีโครงการอนุรักษ์ป่าชายเลนซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของปูทะเลและปูเปี้ยว โครงการอนุรักษ์ปูเปี้ยวของชุมชนชาวประมงพื้นบ้านคลองท่าปูน ได้ฟื้นฟูป่าชายเลนไปแล้ว 1,500 ไร่ และจะขยายอีก 4,000 ไร่ และมีการกำหนดกฎเกณฑ์ของชุมชน ห้ามจับปูเปี้ยวที่มีไข่ ห้ามจับปูขนาดเล็ก และห้ามใช้ยาเบื่อเมาในการจับปู

ปัญหาในภาพรวม

ในพื้นที่อ่าวบ้านดอน มีปัญหาหลักด้านทรัพยากรชายฝั่งในภาพรวมดังนี้

- 1) ทรัพยากรชายฝั่งและสัตว์น้ำในอ่าวบ้านดอนอยู่ในสถานะที่เสื่อมโทรมในระดับหนึ่งต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลานาน
- 2) การประมงแบบทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรในอ่าวบ้านดอนยังมีอยู่มาก ทำให้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรสัตว์น้ำในอ่าวจำนวนมากถูกทำลาย ก่อนที่จะถูกนำมาใช้ประโยชน์ในระยะเวลาอันควร ซึ่งมีผลโดยตรงต่อรายได้ของชาวประมงพื้นบ้าน
- 3) การบังคับใช้ระเบียบและกฎหมายการประมงในอ่าวบ้านดอน ยังไม่สามารถบังคับใช้ได้เต็มที่และเต็มประสิทธิภาพเนื่องจากเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และเครื่องมือและอัตรากำลังของหน่วยงานที่รับผิดชอบ
- 4) มีปัญหาข้อขัดแย้งในการทำประมงและขัดแย้งเกี่ยวกับพื้นที่ทำประมง ระหว่างผู้ประกอบการประมงด้วยกันเอง และระหว่างชาวประมงพื้นบ้านและผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
- 5) ขาดข้อมูลพื้นฐานด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในอ่าวบ้านดอน
- 6) ขาดแผนและมาตรการในการจัดการสิ่งแวดล้อมในอ่าวบ้านดอน
- 7) ยังไม่มีการบริหารจัดการทรัพยากรประมงในอ่าวบ้านดอนอย่างเป็นระบบ
- 8) ราคาน้ำมันที่เพิ่มสูงขึ้นทำให้ต้นทุนในการทำประมงสูงขึ้น

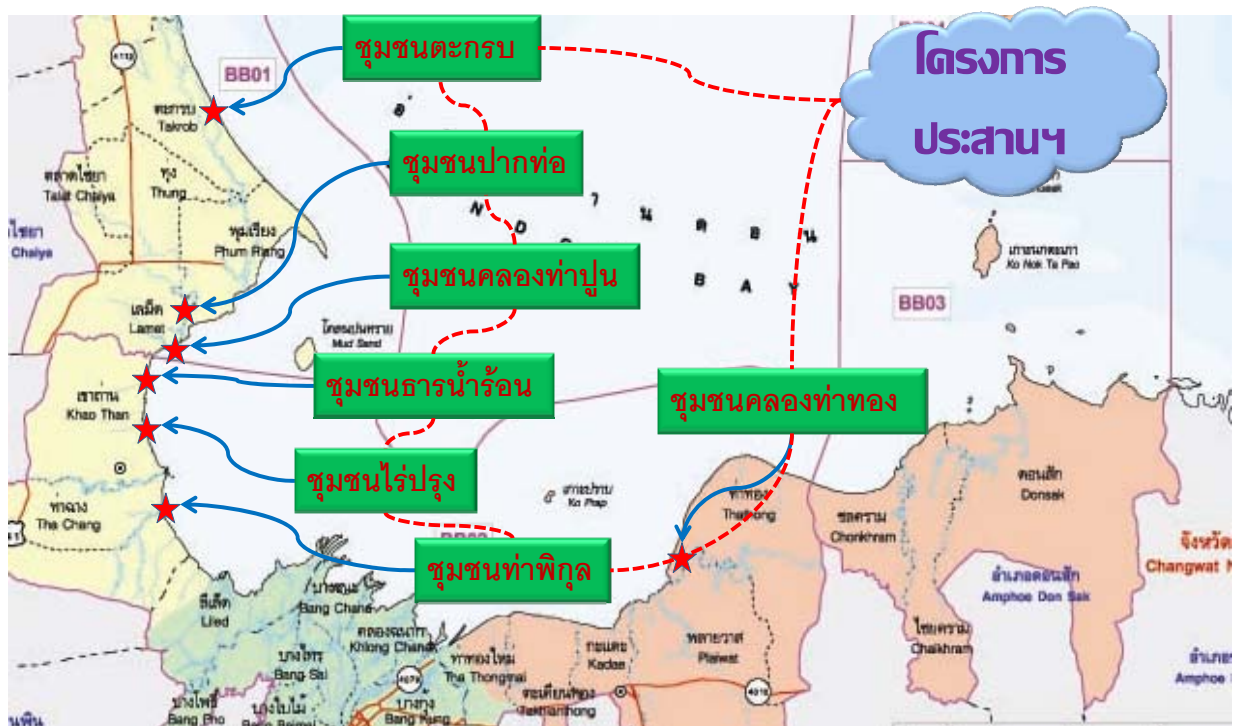
บทที่4

โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่อ่าวบ้านดอน

ชุดโครงการวิจัยชุดการจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน มีลักษณะของการดำเนินการเป็นชุดโครงการ โดยดำเนินการในชุมชนรายรอบอ่าว เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงในการดำเนินการซึ่งเป็นประเด็นร่วมกัน นั่นคือ การจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม อีกทั้งยังเป็นการผูกโยงกลุ่มชาวบ้านซึ่งทำงานด้านการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรให้เข้ามาสร้างการเรียนรู้ร่วมโดยใช้กระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั่นเอง

โครงการวิจัยชุด

“การจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน”

ภาพที่ 4.1 พื้นที่การดำเนินโครงการวิจัยชุดการจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน

การสนับสนุนโครงการวิจัยในชุดโครงการ “การจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน” ถือเป็นประเด็นยุทธศาสตร์ของ สกว. ท้องถิ่น จ. สุราษฎร์ธานี ซึ่งขยายผลมาจากโครงการ “ศึกษาแนวทางการจัดการป่าชายเลนเพื่อเพิ่มปริมาณปูเปื้อยอย่างยั่งยืน บ้านท่าฉาง อ.ท่าฉาง จ.สุราษฎร์ธานี” ทั้งนี้ชุดโครงการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอ่าวบ้านดอนดังกล่าว กำลังอยู่ระหว่างการดำเนินการทั้งสิ้น อันประกอบด้วย

โครงการวิจัยในระดับพื้นที่ จำนวน 7 โครงการ และโครงการเชื่อมประสานโครงการวิจัยในระดับพื้นที่อีก 1 โครงการ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.โครงการ “แนวทางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน ชุมชนหาดทรายแก้ว ต.ตะกอบ อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี” ระยะเวลาดำเนินการ 18 เดือน ตั้งแต่ 1 กันยายน 2550 -28 กุมภาพันธ์ 2552

เนื้อหาโครงการโดยย่อ ศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนเพื่อช่วยในการแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชน โดยดำเนินกิจกรรมทั้งด้านการศึกษาข้อมูลทั่วไปของชุมชน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งและการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กิจกรรมการเฝ้าระวังการใช้เครื่องมือประมงทำลายล้าง กิจกรรมการเพาะปลูกไม้ค้ำยันธรรมชาติ กิจกรรมการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของสัตว์น้ำ การศึกษาการใช้ประโยชน์จากหอยหนาม

2.โครงการ “แนวทางการฟื้นฟูคลองท่าทองเพื่ออาชีพที่ยั่งยืนของชุมชนท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ระยะเวลาดำเนินการ 18 เดือน ตั้งแต่ 1 กันยายน 2550 - 28 กุมภาพันธ์ 2552

เนื้อหาโครงการโดยย่อ ศึกษาข้อมูลชุมชน ทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีท้องถิ่น รวมถึงการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ การใช้ประโยชน์ และการเปลี่ยนแปลงของคลองท่าทองตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน การเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของสัตว์น้ำในคลองท่าทอง โดยมีการทำบันทึกทั้งเป็นลายลักษณ์อักษร และภาพถ่าย กิจกรรมการเฝ้าระวังตรวจสอบคุณภาพน้ำในคลองท่าทอง ด้วยการจัดทีมเฝ้าระวัง และเติมเต็มทักษะองค์ความรู้ให้กับทีมอาสาสมัคร การจัดทำเขตอภัยทานเพื่อการอนุรักษ์สัตว์น้ำ การจัดทำแปลงทดลองการเลี้ยงหอยเพื่อเป็นตัวชี้วัดคุณภาพน้ำ กิจกรรมการรณรงค์การอนุรักษ์ทรัพยากรกับกลุ่มเยาวชนในพื้นที่การทำงาน โดยในกระบวนการดำเนินงานทั้งหมด มีการชี้แจงการดำเนินงานวิจัยกับชุมชนรายรอบคลองท่าทอง และชุมชนพื้นที่ศึกษาวิจัย รวมถึงมีการประชุมสรุปกิจกรรมทุกเดือน

3.โครงการ “แนวทางการจัดการทะเลชุมชน เพื่อการทำประมงกึ่งเคยและสร้างอาชีพเสริมอย่างยั่งยืนชุมชนบ้านท่าพิกุล ต.ท่าฉาง อ.ท่าฉาง จ.สุราษฎร์ธานี” ระยะเวลาดำเนินการ 18 เดือน ตั้งแต่ 1 กันยายน 2550 -28 กุมภาพันธ์ 2552

เนื้อหาโครงการโดยย่อ ศึกษาข้อมูลชุมชน ทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีท้องถิ่น รวมถึงการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ การใช้ประโยชน์ และการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรชายฝั่งตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน การศึกษารวบรวมข้อมูล

องค์ความรู้เกี่ยวกับการจับกุ้งเคย ทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยศึกษาข้อมูลทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ กิจกรรมการกำหนดแนวเขตทะเลชุมชน กิจกรรมการเฝ้าระวังเครื่องมือประมงทำลายล้าง การศึกษา ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของสัตว์น้ำ การฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งด้วยการออกกฎกติการ่วมในการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการเพิ่มพื้นที่ป่าด้วยการปลูกป่าเสริม รวมถึงการศึกษาการเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อ กุ้งร้าง ทั้งนี้ในการดำเนินกิจกรรมมีการประชุมชี้แจงการดำเนินโครงการวิจัยกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในพื้นที่ ทั้งชาวประมง และสมาชิก รวมถึงการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงานของกลุ่ม อย่างต่อเนื่อง

4. โครงการ “แนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนบ้านธารน้ำ ร้อน ต.เขาถ่าน จ.สุราษฎร์ธานี” ระยะเวลาดำเนินการ 18 เดือน ตั้งแต่ 1 กันยายน 2550 -28 กุมภาพันธ์ 2552

เนื้อหาโครงการโดยย่อ ศึกษาข้อมูลชุมชน ทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีท้องถิ่น รวมถึงการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ การใช้ ประโยชน์ และการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรชายฝั่งตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน การจัดทำแนวเขตทะเล ชุมชน กิจกรรมการเฝ้าระวังการใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย รวมถึงกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งด้านการปลูกป่าเพิ่มเติม การเพาะพันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่ป่าชายเลน และกิจกรรมการ สร้างกฎกติการ่วมในการใช้ทรัพยากร และกิจกรรมการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของพันธุ์สัตว์น้ำอย่าง ต่อเนื่อง โดยใช้สื่อประชาสัมพันธ์เข้ามาเป็นตัวช่วยในการดำเนินงาน อย่างไรก็ตามในการดำเนินโครงการ ได้มีการประชาสัมพันธ์และชี้แจงให้กับกลุ่มเป้าหมายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับรู้ รวมถึงการประชุมติดตาม ความก้าวหน้าของการดำเนินงาน อย่างต่อเนื่อง

5. โครงการ “แนวทางการจัดการเลี้ยงสัตว์น้ำพื้นที่บ่อกุ้งร้างในพื้นที่ป่าชายเลน บ้านปาก ท่อ ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี” ระยะเวลาดำเนินการ 18 เดือน ตั้งแต่ 1 กันยายน 2550 -28 กุมภาพันธ์ 2552

เนื้อหาโครงการโดยย่อ ศึกษาข้อมูลชุมชน ทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีท้องถิ่น รวมถึงการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ การทำ ประมงของชุมชนชายฝั่ง กิจกรรมการถอดบทเรียนการเลี้ยงกุ้งแบบธรรมชาติ กิจกรรมการปรับปรุงบ่อ กุ้งร้าง กิจกรรมการจัดหาพันธุ์สัตว์เพื่อการเพาะเลี้ยง กิจกรรมการอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน ทั้งนี้ระหว่าง การดำเนินโครงการ กลุ่ม ได้มีการชี้แจงทำความเข้าใจกับทั้งสมาชิก และชุมชนในพื้นที่ รวมถึงภาคีที่เกี่ยวข้อง โดยมีการประชุมหารือและติดตามการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทุกเดือน

6. โครงการ “การจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมเพื่อให้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ชุมชนคลองท่าปูน ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี” ระยะเวลาดำเนินการ 18 เดือน ตั้งแต่ 1 กันยายน 2550 -28 กุมภาพันธ์ 2552

เนื้อหาโครงการโดยย่อ ศึกษาข้อมูลชุมชน ทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีท้องถิ่น รวมถึงการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ การทำ ประมงของชุมชนชายฝั่ง การทำนาเกลือ และทะเลชุมชน กิจกรรมการปรับปรุงบ่อเกลือเพื่อการทดลองเลี้ยง สัตว์น้ำ กิจกรรมการเฝ้าระวังเครื่องมือประมงทำลายล้าง กิจกรรมการกำหนด และปักแนวเขตทะเลชุมชน รวมถึงการสร้างกฎกติการ่วมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ในการดำเนินโครงการ มีการเปิด เวทีเพื่อสร้างความเข้าใจกับสมาชิก และกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ รวมถึงการประชุมหารือเพื่อ ติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องทุกเดือน

7. โครงการ “แนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชนมีส่วนร่วม ต.เขาถ่าน อ.ท่าฉาง จ.สุราษฎร์ธานี” ระยะเวลาดำเนินการ 18 เดือนตั้งแต่ 1 กันยายน 2550 -28 กุมภาพันธ์ 2552

เนื้อหาโครงการโดยย่อ ศึกษาข้อมูลชุมชน ทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีท้องถิ่น รวมถึงการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ การใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งและการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรชายฝั่ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กิจกรรมการ ถอดเก็บบทเรียนการทำงานกลุ่มที่ผ่านมา กิจกรรมการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของสัตว์น้ำ และ การใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่ง กิจกรรมกำหนดแนวเขตพื้นที่ทะเลชุมชน กิจกรรมฟื้นฟู และอนุรักษ์สภาพ ป่าชายเลนในพื้นที่ 2,500 ไร่ กิจกรรมเฝ้าระวังการใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้าง กิจกรรมการจัดตั้ง กองทุนของชาวประมง และกิจกรรมการสร้างกฎกติการ่วมในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่อนุรักษ์ ทั้งนี้ในการ ดำเนินโครงการวิจัย กลุ่มได้จัดเวทีเพื่อสร้างความเข้าใจทั้งกับสมาชิก กลุ่มเป้าหมาย และชาวประมงราย รอบ รวมถึงองค์กร ภาคีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงมีการประชุมหารือการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

8. โครงการ “ประสานงานชุดเครือข่ายการจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน” และองค์กรภาคี ระยะเวลาดำเนินการ 18 เดือน ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2550 -31 มีนาคม 2552

เนื้อหาโครงการโดยย่อ เพื่อหนุนเสริมความรู้เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ให้กับสมาชิกเครือข่าย การติดตาม หนุนเสริม และสนับสนุนโครงการวิจัยในเครือข่าย การสร้างเครือข่าย เฝ้าระวังอ่าวบ้านดอน การสร้างเวทีประชุมหารือ เพื่อการเรียนรู้ร่วมและการติดตามความก้าวหน้าการ ดำเนินงาน การประสานภาคีเครือข่ายเพื่อการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม การถอดสกัดและสังเคราะห์ องค์ความรู้ รวมถึงการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์โครงการ และการสร้างจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

บทที่ 5

วิธีวิทยาโครงการวิจัยชุดอ่าวบ้านดอน

โครงการวิจัยชุดอ่าวบ้านดอน มีทั้งสิ้น 8 โครงการย่อย ซึ่งจำนวน 7 โครงการเป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์ มีกิจกรรมเฉพาะของแต่ละโครงการ ส่วนอีกหนึ่งโครงการมีลักษณะพิเศษคือ เป็นโครงการประสานหนุนเสริม ทั้ง 7 โครงการมีกิจกรรมเชิงปฏิบัติการของตนเอง อย่างไรก็ตามหากพิจารณาโจทย์การวิจัยและวิธีการดำเนินการแล้ว โครงการทั้งหมดอาจมองเป็นชุดโครงการวิจัยเพียงโครงการเดียวที่ครอบคลุมโครงการทั้ง 8 โครงการที่มองรวมกัน ที่มองเช่นนี้เนื่องจากโครงการวิจัยทั้งหมดเกิดจากพื้นที่ในระบบนิเวศเดียวกัน คือ อ่าวบ้านดอน กลุ่มชาวบ้านที่เข้ามาทำวิจัยมีปัญหาร่วมกัน คือ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในอ่าวบ้านดอน และการแย่งชิงทรัพยากรกับนายทุน และที่สำคัญกระบวนการวิจัยของแต่ละโครงการมีความใกล้เคียงกัน อีกทั้งมีการทำกิจกรรมร่วมกันหลายกิจกรรมด้วย การพัฒนาโครงการวิจัยเริ่มพร้อม ๆ กัน อาจมีรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่แตกต่างกันตามลักษณะภูมิโนทัศน์ ส่วนโครงการประสาน ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มาเติมเต็มในกระบวนการให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ด้วยการประสานโครงการย่อยให้มีการพบปะแลกเปลี่ยน และหนุนเสริมซึ่งกันและกัน รวมถึงการประสานเชื่อมโยงการปฏิบัติงานวิจัยบางประการร่วมกัน ดังนั้นในการนำเสนอในบทนี้จะใช้มุมมองต่อชุดโครงการในลักษณะดังกล่าว

สำหรับการนำเสนอในบทนี้ จะนำเสนอในประเด็นวิธีวิทยา โดยแบ่งเป็นขั้นตอนก่อนเริ่มโครงการ ขั้นตอนดำเนินโครงการ และขั้นตอนสิ้นสุดโครงการ หลังจากนั้นจะได้วิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกวิธีวิทยา เพื่อสร้างความเข้าใจถึงเหตุผลและความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆต่อวิธีวิทยา และสุดท้ายจะนำเสนอหลักการสำคัญหรือวิธีคิดที่อยู่เบื้องหลังวิธีวิทยา

วิธีวิทยา

วิธีวิทยาหรือวิธีการหาความรู้ของชุดโครงการนี้ ประกอบด้วยวิธีวิทยาที่หลากหลาย โดยวิธีวิทยาจะใช้แตกต่างกันไปในแต่ละขั้นตอน คือ ขั้นตอนก่อนเริ่มโครงการ ขั้นตอนดำเนินโครงการ และขั้นตอนสิ้นสุดโครงการ ดังนี้

1) ขั้นตอนก่อนเริ่มโครงการ

แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนโดยมีวิธีการดังนี้

1) การวิเคราะห์ปัญหา ขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้แกนนำมีความคิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อสถานการณ์ของปัญหาที่เกิดขึ้น จะมีกระบวนการพูดคุยระหว่างแกนนำ รวมทั้งชาวบ้านหรือสมาชิกกลุ่มที่มีปัญหาร่วมกันและเจ้าหน้าที่สนับสนุนงานวิจัย (ต่อไปจะเรียกว่า โหนด(Node)) รวมทั้งจะ

มีการเชิญแกนนำชุมชนที่มีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาหรือการวิจัยท้องถิ่นเข้าร่วมด้วย การพูดคุย โหนดจะใช้วิธีการซักถาม ด้วยกระบวนการซักถามที่ลงลึกไปเรื่อย ๆ เพื่อให้แกนนำได้วิเคราะห์ปัญหาให้ ค่อย ๆ ชัดขึ้น ๆ ตามลำดับ เช่น ปัญหาของชุมชนเกิดจากอะไร ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรเกิดจาก อะไร มีการชักชวนให้บทวนประวัติความเป็นมาของชุมชน เรื่องราวต่าง ๆ การแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ผ่าน มา หากยังไม่ชัดก็จะมี การพูดคุยกันอีกหลายครั้งจนกว่าจะชัด ดังนั้นด้วยวิธีการนี้ แกนนำจะเกิดความรู้ เกี่ยวกับปัญหาของชุมชนที่ชัดเจนขึ้น เช่น การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่ลดลงมาจาก ความเสื่อม โทรมของป่าชายเลน การบุกรุกพื้นที่เลี้ยงกุ้ง และการจับปูเปี้ยวโดยคิดเพียงแค่ผลประโยชน์ฝ่ายเดียว เช่น จับปูไข่ จับปูตัวเล็ก จับโดยใช้ยาเบื่อเมา จนปูเปี้ยวที่เคยมีในพื้นที่ลดลงจนเกือบหมด

นอกจากนั้นในขั้นตอนนี้ยังเป็นการพิสูจน์ความเข้าใจของแกนนำชุมชน ว่ามีความตั้งใจ จริง ความตระหนัก มากน้อยแค่ไหน เพราะหากแกนนำไม่มีความตั้งใจจริงก็ยากที่จะทำงานวิจัยท้องถิ่น ให้ประสบความสำเร็จ ดังนั้นโหนดจะใช้กลวิธีต่าง ๆ เพื่อการดูความมุ่งมั่นของแกนนำ ไม่ว่าจะเป็นการทำทาย การหยั่งเชิง และใช้กระบวนการพูดคุยหลายรอบ

2) การยกกว้างกิจกรรม เมื่อผ่านการวิเคราะห์ปัญหาจนเข้าใจสาเหตุของปัญหาแล้ว แกนนำก็จะ ร่วมกันคิดหาวิธีการแก้ปัญหา โดยใช้วิธีการพูดคุย ซักถามอีกเช่นกัน รวมทั้งโหนดอาจเสนอแนวทางใน การแก้ปัญหาเพิ่มเติมเพื่อเป็นทางเลือกใหม่ ๆ เมื่อมีการยกกว้างกิจกรรมแล้วก็จะมีการทบทวนว่าจะตอบ ปัญหาได้หรือไม่ โดยโหนดจะมีบทบาทในการตั้งคำถาม จนกระทั่งได้แนวทางที่มั่นใจแล้วว่าจะสามารถ แก้ปัญหาได้ เช่น การทำแนวเขตทะเลชุมชน การเฝ้าระวังการทำประมงที่ผิดกฎหมาย ดังนั้นใน ขั้นตอนนี้นักวิจัยจะได้เรียนรู้แนวทางในการแก้ปัญหาใหม่ ๆ

3) เวทีการนำเสนอโครงการ เป็นเวทีการประชุมเพื่อให้นักวิจัยได้นำเสนอโครงการแก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งจะเป็นการช่วยให้ข้อเสนอแนะแก่นักวิจัย ทำให้นักวิจัยได้ ทบทวนแผนการวิจัยที่ยกกว้างมาอีกครั้งหนึ่ง และมีมุมมองที่กว้างและลึกขึ้น โหนดจะเป็นฝ่ายประสานใน การจัดเวทีนี้ขึ้น

2. ขั้นตอนดำเนินโครงการ

แบ่งออกเป็น 9 ขั้นตอนโดยมีวิธีการ ดังนี้

1) ชี้แจงโครงการแก่ชาวบ้าน เป็นขั้นตอนแรกก่อนเริ่มการวิจัย การที่ต้องชี้แจงแก่ชาวบ้าน เนื่องจากการวิจัยของแกนนำเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่จะมีกิจกรรมที่กระทบต่อชาวบ้านส่วนใหญ่ เช่น การทำแนวเขตทะเลชุมชน การกำหนดกฎระเบียบการทำประมง ดังนั้นจึงต้องการความร่วมมือจาก

ชาวบ้าน ซึ่งจะต้องให้ชาวบ้านเข้าใจและเห็นด้วยเสียก่อน ในการชี้แจงนั้นนอกจากเวทีการประชุมที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการแล้ว การพูดคุยยังเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการอีกด้วย เช่น ร้านน้ำชา ตลาด ในขั้นตอนนี้นักวิจัยจะพยายามอธิบายว่าการทำวิจัยนี้ทำไปเพื่อประโยชน์ของทุกคนในชุมชน ไม่ได้ทำเพื่อประโยชน์ของคณะนักวิจัยเท่านั้น

2) การประชุมประจำเดือน การประชุมประจำเดือนเป็นเวทีเพื่อให้คณะวิจัยได้รับทราบความคืบหน้าของการวิจัย ว่ามีความคืบหน้าไปอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง การประชุมประจำเดือนเป็นเหมือนการวิเคราะห์ข้อมูลของคณะนักวิจัย เพราะจะนำปัญหาต่าง ๆ มาร่วมกันวิเคราะห์ ทำให้คณะนักวิจัยได้เกิดความรู้ขึ้นมากมายในการประชุมประจำเดือน ผู้ที่เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย คณะนักวิจัยของแต่ละโครงการ คณะนักวิจัยจากโครงการประสานงานชุดเครือข่าย ฯ อย่างไรก็ตามนอกจากการประชุมประจำเดือนแล้วคณะนักวิจัยยังมีการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการด้วยการพบปะพูดคุยในโอกาสต่าง ๆ เช่น ตามร้านน้ำชา ตามตลาด เป็นต้น

3) การประชุมเครือข่ายชุดโครงการ ฯ การประชุมเครือข่ายเป็นการประชุมร่วมระหว่างโครงการวิจัยย่อยทั้ง 7 โครงการร่วมกับโครงการประสานงานชุดเครือข่าย ฯ ซึ่งทุกเครือข่ายจะเข้าร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอ ยกเว้นโครงการวิจัยคลองท่าทอง ฯ ที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอเนื่องจากมีพื้นที่ที่ไกลจากพื้นที่อื่น และมีโจทย์การวิจัยที่ค่อนข้างแตกต่างจากโครงการอื่น ๆ ที่เน้นการศึกษาเฉพาะในคลอง นอกจากนั้นโครงการวิจัยทั้ง 7 โครงการจะมีการประชุมเกือบทุกเดือนเช่นกัน ในการประชุมเครือข่ายจะมีโครงการประสานเป็นฝ่ายดำเนินการประชุม การประชุมเครือข่ายจะทำให้รับทราบสถานการณ์ความคืบหน้าของแต่ละโครงการ รวมทั้งเป็นการปรึกษาหารือในการแก้ปัญหาาร่วมกันด้วย นอกจากนี้การประชุมเครือข่ายยังเป็นการสร้างพลัง ความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ในการถ่วงดุลกับภาครัฐ กลุ่มนายทุนคอกหอย กลุ่มนายทุนที่ดินสวนปาล์ม และกลุ่มประมงที่ผิดกฎหมายด้วย

4 การศึกษาบริบทชุมชน มีการศึกษาข้อมูลทั่วไปของชุมชน ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อที่มีผลกระทบต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต รวมถึงการใช้ประโยชน์และการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรชายฝั่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้คณะนักวิจัยมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนของตนเองมากขึ้น และสามารถนำความรู้โดยอาศัยข้อมูลของชุมชนมาประยุกต์ให้เกิดความเหมาะสม ตรงความต้องการ และปรับแผนงานการทำงานร่วมกัน

5) การถอดบทเรียน ในส่วนของการถอดบทเรียนนั้นมีการดำเนินการในบางพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมกันมาก่อนแล้ว ได้แก่ การถอดบทเรียนของกลุ่มอนุรักษ์ฯ บ้านไร่ปรัง ตำบลเขาฉกรรจ์ อำเภอท่าช้าง และชุมชนหาดทรายแก้ว ตำบลตะกั่ว อำเภอไชยา ทั้งนี้เพื่อเป็นการทบทวนค้นหาค้นหาบทเรียนการทำงานที่ผ่านมา และมีการบันทึกเป็นเอกสาร ซึ่งถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน

ส่วนการถอดบทเรียนองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ยกตัวอย่าง เช่น การถอดบทเรียนเรื่องการทำประมงกุ้งเคย ของที่มวิจัยชุมชนบ้านท่าพิกุล ตำบลท่าช้าง อำเภอท่าช้าง และการเลี้ยงสัตว์น้ำตามธรรมชาติในพื้นที่บ่อกุ้งร้าง ของชุมชนบ้านปากท่อ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา เพื่อทบทวนองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ผ่านการพูดคุย บอกเล่า แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทำให้เกิดความรู้ที่มีการรวบรวมเป็นเอกสาร และปรับประยุกต์จากความรู้ของผู้อื่นให้เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพของตนเอง ซึ่งสามารถเป็นความรู้ที่สามารถเป็นตัวอย่างให้แก่บุคคลอื่น และพื้นที่อื่นๆ ได้ต่อไป

6) การปฏิบัติการกิจกรรม การทำ “กิจกรรม” ถือว่าเป็นหัวใจของวิถีชีวิตที่เดียว กิจกรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่ม ด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่และประเด็นในการวิจัย ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ประกอบด้วย (ชุมชนท่าพิกุล) กิจกรรมทะเลชุมชน การกำหนดกฎระเบียบการจับสัตว์น้ำ กิจกรรมเฝ้าระวังการประมง กิจกรรมเพาะฟักและทำเชตอนุรักษ์ในป่าชายเลน กิจกรรมศึกษาการทำกุ้งเคย

กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย (ชุมชนไร่ปรัง ชุมชนธารน้ำร้อน ชุมชนคลองท่าปูน) กิจกรรมทะเลชุมชน การกำหนดกฎระเบียบการจับสัตว์น้ำ กิจกรรมเฝ้าระวังการประมง กิจกรรมเพาะฟักปูเปี้ยว กิจกรรมบ้านปลา(เฉพาะชุมชนคลองท่าปูน)

กลุ่มที่ 3 ประกอบด้วย (ชุมชนตะกั่ว) กิจกรรมเฝ้าระวังการประมง กิจกรรมเพาะฟักปูม้า กิจกรรมศึกษาการใช้ประโยชน์จากหอยหนาม

กลุ่มที่ 4 ประกอบด้วย (ชุมชนปากท่อ) กิจกรรมการเลี้ยงปู/ปลาในบ่อกุ้งร้าง

กลุ่มที่ 5 ประกอบด้วย (ชุมชนคลองท่าทอง) กิจกรรมอบรมนักสืบสายน้ำ กิจกรรมเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ กิจกรรมแปลงทดลองเลี้ยงหอยนางรม กิจกรรมเชตอภัยทาน กิจกรรมศึกษาดูงาน

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมหลักที่ทำร่วมกันเกือบทุกชุมชนจะประกอบด้วย กิจกรรมทะเลชุมชน การกำหนดกฎระเบียบการจับสัตว์น้ำ กิจกรรมเฝ้าระวังการประมง กิจกรรมเพาะฟัก ซึ่งแต่ละกิจกรรมจะมีรายละเอียด คือ

(1) กิจกรรมทะเลชุมชน

เป็นกิจกรรมที่คณะวิจัย ไปกันแนวเขตจากชายฝั่งถึงแนวคอกหอย เพื่อป้องกันไม่ให้นายทุนปักคอกหอยเข้ามาในแนวชายฝั่ง ซึ่งเป็นบริเวณทำการประมงของชุมชน รายละเอียดจะ

เริ่มจากการสำรวจพื้นที่เพื่อวางแผนในการปักแนวเขต ต่อมาจะมีการประชุมชาวบ้านร่วมกับเจ้าหน้าที่ประมงอำเภอและเจ้าหน้าที่ป่าชายเลนเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน ต่อมาจึงจะร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าชายเลนไปลงพื้นที่จริงเพื่อวัดพิกัด หลังจากนั้นคณะนักวิจัยจะนำไม้ไผ่ที่เตรียมไว้มาปักเป็นหลักแนวเขต เมื่อปักแนวเขตแล้วก็จะต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ชาวประมงได้รับทราบ รวมทั้งมีแบบเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์ทะเลชุมชน เครื่องมือประมง และความเห็นต่อกิจกรรมทะเลชุมชน ซึ่งการเก็บข้อมูลจะใช้แบบสอบถาม แต่ต่อมาเปลี่ยนมาใช้วิธีการสอบถามพูดคุย เนื่องจากชาวบ้านไม่สันทัดในการบันทึกข้อมูล แต่จากการสอบถามก็ทราบได้เช่นกันว่ามีปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นหรือไม่

ในการทำแนวเขตทะเลชุมชนทั้ง 4 ชุมชน คือ ชุมชนท่าพิกุล ชุมชนไร่ปลูง ชุมชนธารน้ำร้อน ชุมชนคลองท่าปูน จะทำแนวเขตที่ต่อเนื่องกันไปตามโค้งอ่าวจนเต็มพื้นที่ และจะมีกิจกรรมเฝ้าระวังร่วมกันด้วย

(2) กิจกรรมกำหนดกฎระเบียบการทำประมง

เป็นกิจกรรมที่คณะนักวิจัยร่วมกันร่างกฎระเบียบขึ้นมาหรือนำกฎระเบียบเดิมมาปรับปรุง แล้วจะนำกฎระเบียบนั้นของชุมชนมาติดตามติดตามจากการประชุมชาวบ้าน

(3) กิจกรรมเฝ้าระวังทะเลชุมชน

มีการกำหนดว่าคณะนักวิจัยร่วมกันเจ้าหน้าที่ป่าชายเลน จำนวน 4 ครั้ง / เดือน เพื่อออกลาดตระเวนเฝ้าระวังไม่ให้ผู้เข้ามาให้ประโยชน์ ทำการประมงที่ผิดกฎหมาย ในพื้นที่ทะเลชุมชน และมีการประสานกับชาวประมงเพื่อให้แจ้งข้อมูลข่าวสาร

(4) กิจกรรมการเพาะปัก / เพาะเลี้ยง

การเพาะปักจะแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ บางพื้นที่เพาะปักปูเปี้ยวหรือปูม้าเพื่อขยายพันธุ์ การเพาะเลี้ยงมีการเลี้ยงปูดำและปลากะพงในบ่อกึ่งร้าง การเลี้ยงหอยนางรม

สำหรับการทำกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น จะมีรายละเอียดมากมายในการทำแต่ละเรื่อง บางเรื่องเมื่อทำแล้วไม่ได้ผลก็จะมีสรุปหาสาเหตุของปัญหา และปรับปรุงด้วยวิธีการอื่น ดังนั้นในกระบวนการนี้ จึงเป็นกระบวนการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลไปด้วยพร้อม ๆ กัน ซึ่งนอกจากทำให้คณะนักวิจัยเกิดการเรียนรู้ในกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว ยังทำให้เกิดความเชื่อมั่น เกิดพลังในการขับเคลื่อน เกิดความเป็นกลุ่มก้อน เกิดความร่วมมือระหว่างชาวบ้านในชุมชนด้วยกัน รวมทั้งหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ประมง เจ้าหน้าที่ป่าชายเลน และนักวิชาการ

7) การสำรวจการเปลี่ยนแปลงทรัพยากร หลังจากทำกิจกรรมทะเลชุมชนและการกำหนดกฎระเบียบแล้ว คณะวิจัยจะทำการสำรวจการเปลี่ยนแปลงทรัพยากร เพื่อประเมินผลที่เกิดขึ้นซึ่งจะเก็บข้อมูลจากชาวประมงที่หากินในบริเวณทะเลชุมชน แนวเขตป่าชายเลนบริเวณพื้นที่เพาะพัก

8) การจัดตั้งกองทุน เนื่องจากคณะนักวิจัยชาวบ้าน ต้องการที่จะให้มีกองทุนในการดำเนินการที่ต่อเนื่องหลังจากที่โครงการวิจัยจบลงแล้ว อย่างไรก็ตามมีเพียงพื้นที่เดียวเท่านั้นที่มีความพร้อมและมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการดำเนินงานขึ้น

9) การรายงานความก้าวหน้า เป็นการรายงานผลการดำเนินงานและความก้าวหน้าแก่ชุมชนทุก 6 เดือน โดยเชิญกลุ่มที่หลากหลายในชุมชนเข้าร่วมเวทีเพื่อรับทราบ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสนอแนะเพิ่มเติม

3. ขั้นตอนสิ้นสุดโครงการ มี 1 วิธีวิทยา

1) การนำเสนอรายงานการวิจัยสู่ชุมชน เพื่อเป็นการนำเสนอผลการวิจัยสู่ชุมชน(ยังไม่ได้ดำเนินการเนื่องจากโครงการยังไม่สิ้นสุด) อย่างไรก็ตาม ชุมชนได้พูดคุยถึงแนวทางและวิธีการในการนำเสนอรายงานวิจัยต่อชุมชน และผู้เกี่ยวข้องโดยช่องทางต่างๆ เพื่อเป็นการขยายผลงานวิจัยและเพื่อเป็นการสื่อสารแก่สมาชิกในชุมชน นอกชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

ปัจจัยที่มีผลต่อวิธีวิทยา

การกำหนดวิธีวิทยาของคณะนักวิจัยชุมชนนั้น มีหลายปัจจัย หลายประการ ประกอบด้วย

1. เป้าหมายในการวิจัย เนื่องจากเป้าหมายของการวิจัยมิใช่ต้องการแค่เพียงความรู้เท่านั้น แต่ยังต้องการสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและภาคี รวมทั้งการสร้างตัวตนและพื้นที่ทางสังคม

ก) เป้าหมายเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและภาคี นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการกำหนดวิธีวิทยาหลาย ๆ วิธีวิทยา ดังจะเห็นไว้ว่าจะมีกิจกรรมที่จะต้องชี้แจง รายงานผล สอบถามความคิดเห็นจากชาวบ้านตลอดกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ตอนเริ่มกระบวนการวิจัย จะมีการทำความเข้าใจกับชาวบ้านก่อน และในระหว่างดำเนินการดำเนินงานจะต้องมีการรายงานผลต่อชุมชนทุก 6 เดือน รวมทั้งเมื่อปิดโครงการก็จะมีรายงานผลอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ในระหว่างการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การกำหนดกฎระเบียบการทำประมงก็จะมีมารับฟังความคิดเห็นของชาวประมงก่อน การที่คณะนักวิจัยจำต้องกำหนดวิธีวิทยาเช่นนี้ เนื่องจากการดำเนินการแต่ละ

กิจกรรมของคณะนักวิจัยนั้นต้องการการมีส่วนร่วมจากชุมชนอย่างมาก หากชุมชนไม่ให้ความร่วมมือกิจกรรมก็จะสำเร็จได้ยาก เช่น ความร่วมมือในการจัดทำประมงบางประเภทในบริเวณทะเลชุมชน

การประสานความร่วมมือกับภาคี ในบางกรณีชาวบ้านมีกลยุทธ์เพื่อต้องการสร้างความร่วมมือกับภาคี เช่น การร่วมมือสำรวจแนวเขตทะเลชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่กรมประมง หรือ การขอซื้อพันธุ์ปูดำจากสถานีเพาะเลี้ยงของหน่วยงานราชการ เพื่อจะสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงาน ภาคี เพื่อความร่วมมือในอนาคตต่อไป

ข) เป้าหมายเพื่อสร้างตัวตนและพื้นที่ทางสังคม วิธีวิทยาของนักวิจัยบางประการเป็นไปเพื่อเป้าหมายในการต่อสู้กับนายทุน กรณีทะเลชุมชนที่ต้องหยุดการขยายตัวของคอกหอยนั้น เนื่องจากกระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับนายทุนที่กำลังขยายพื้นที่คอกหอยเข้ามายังบริเวณทะเลชุมชน จนพื้นที่หากินของชาวประมงพื้นบ้านเหลือน้อยเต็มที การต่อสู้จึงต้องมีการสร้างตัวตนที่ชัดเจน เช่น แสดงออกผ่านการระบายสีหลักปักเขตทะเลชุมชนเป็นสีธงชาติ และจากกรณีคอกหอยได้ถูกล้างแนวเขตทะเลชุมชนเข้ามา คณะนักวิจัยและชาวประมงได้มีการร้องเรียนไปยังนายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด จนกระทั่งมีการเจรจาและนายทุนยอมถอยไปในที่สุด กระบวนการเหล่านี้คณะนักวิจัยได้สร้างตัวตนและพื้นที่ทางสังคมที่สามารถต่อรองกับกลุ่มอื่นในสังคมได้ในระดับหนึ่ง รวมทั้งได้เรียนรู้เกี่ยวกับกลไกการทำงานของภาครัฐ นโยบายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นและเกิดพลังอย่างยั่งยืนด้วย

2. ความรู้และทักษะของนักวิจัย เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อวิธีวิทยา ประกอบด้วย

ก) ภูมิปัญญาเดิมของชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นความรู้ในการดำรงชีวิต เช่น ความรู้ในเรื่องสภาพดินฟ้าอากาศ ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์น้ำ เช่น ปูเปี้ยว ปูม้า ปลา กุ้ง ความรู้เหล่านี้จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการกำหนดวิธีวิทยา เช่น การที่ชาวบ้านเคยเห็นปูดำเข้ามาอาศัยอยู่ในบ่อกุ้ง ในขณะที่เลี้ยงกุ้งอยู่ ทำให้ชาวบ้านต้องการทดลองเลี้ยงปูดำอย่างจริงจังในบ่อกุ้งร้าง อย่างไรก็ตามความรู้เดิมของนักวิจัยจะมีการนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง จนทำให้ความรู้นั้นมีการสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ความรู้พื้นฐานเดิมอีกส่วนหนึ่งที่กลุ่มนักวิจัยมี คือ ความรู้ในประสบการณ์งานพัฒนา โดยเฉพาะด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง โดยกลุ่มนักวิจัยเคยได้รับการหนุนเสริมการทำงานจากองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และโครงการ “การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง” (Coastal Habitats

and Resources Management Project หรือ CHARM)¹ สำหรับโครงการนี้กลุ่มวิจัยได้นำความรู้ มาปรับใช้ในการกำหนด “กิจกรรมเฝ้าระวัง ฯ” ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เนื่องจากเคยทำ กิจกรรมนี้มาก่อนแล้ว

ข) ความรู้จากภายนอก ซึ่งเป็นความรู้ที่นักวิจัยได้จากกระบวนการต่าง ๆ ในระหว่าง การทำวิจัย ทั้งนี้อาจจะเกิดขึ้นระหว่างการจัดทำข้อเสนอโครงการ หรือเกิดขึ้นระหว่างการทำวิจัย ก็ได้ ความรู้จากภายนอกนี้ส่วนมากจะเป็นความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เมื่อเกิดความรู้ก็จะ นำมาสู่การกำหนดวิธีวิทยาใหม่ ที่คณะนักวิจัยอาจไม่เคยรู้มาก่อน เช่น การที่ชุมชนคลองท่าทองได้กำหนดกิจกรรมการอบรมนักสืบสายน้ำ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ลำคลองให้กับ เยาวชนในพื้นที่นั้น กิจกรรมดังกล่าวได้รับการแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ในการจัด กิจกรรม และมีบทเรียนว่าสามารถสร้างจิตสำนึกได้จริง หรือกิจกรรมเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ ซึ่งคณะ นักวิจัยต้องเรียนรู้วิธีการตรวจคุณภาพน้ำทางวิทยาศาสตร์ เพื่อนำมาใช้ในการหาความรู้ใน งานวิจัยของตน อีกกรณีหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างการทำวิจัย คือ ความรู้เกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงปูเปี้ยว ที่ได้จากนักวิชาการจากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง วิทยาเขตชุมพร ที่ลงมาทำงานวิจัยในพื้นที่ และการเพาะเลี้ยงปูดำ ของชุมชนบ้านปากทอ ที่ชาวบ้านมีความรู้เดิม แล้วส่วนหนึ่ง และเพิ่มเติมโดยการได้ไปอบรม ศึกษาดูงาน กับนักวิชาการศูนย์วิจัยและพัฒนา ประมงชายฝั่งสุราษฎร์ธานี ทำให้สามารถนำความรู้ที่ได้มาบอกต่อแก่เพื่อนสมาชิกทีม และค้นหา วิธีการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ของตนเองได้เหมาะสมยิ่งขึ้น

ค) ความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำวิจัย เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่การปรับวิธีวิทยา เช่น กิจกรรมการเฝ้าระวังที่มีการปรับเปลี่ยนหลังจากที่ทำมาระยะหนึ่งแล้วเริ่มเรียนรู้ว่า ผู้กระทำผิด จะใช้เส้นทางไหนในการเดินทางก็จะมาเฝ้าระวังตามเส้นทางเหล่านั้น และผู้กระทำผิดส่วนใหญ่

¹ โครงการดำเนินการตั้งแต่วันที่ 25 พฤศจิกายน 2545 และ จะสิ้นสุดโครงการฯ ในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2550 รวม ระยะเวลา 5 ปี มีพื้นที่ดำเนินการ 2 แห่งทางภาคใต้ 5 จังหวัด คือ อ่าวบ้านดอน ครอบคลุมพื้นที่ชายฝั่งจังหวัดสุราษฎร์ธานี และอ่าวพังงา ครอบคลุมพื้นที่ชายฝั่ง จังหวัดภูเก็ต พังงา กระบี่ และตรัง โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ได้ให้ ความสำคัญกับการแนะนำและส่งเสริมการจัดการร่วมหรือที่เรียกว่า Co-management โดยอาศัยการสร้างศักยภาพของ กลุ่มชุมชนต่างๆ รวมทั้ง องค์การปกครองท้องถิ่น จัดตั้งองค์กรและสถาบันสำหรับการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และ ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจเพื่หารูปแบบของการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง แบบ มีส่วนร่วมที่เหมาะสม นำไปขยายผลในพื้นที่ อื่น ๆ ต่อไป

จะทำการประมงเมื่อเวลาน้ำขึ้น คณะวิจัยก็จะระมัดระวังเข้มงวดมากขึ้นในช่วงนี้ หรือแม้กระทั่งการสังเกตพฤติกรรมกลุ่มบุคคลน่าสงสัย และรวบรวมข้อมูลผู้เคยมีประวัติการกระทำผิดไว้ก่อน

ง) ทักษะของนักวิจัย จะเห็นได้ว่านักวิจัยจะมีทักษะที่สำคัญมาก่อนหน้าแล้ว เช่น ทักษะในการจัดกระบวนการประชุมระดมความเห็นอย่างมีระบบพอสมควร ทักษะในการวิเคราะห์ชุมชน ทักษะในการตั้งคำถาม ทักษะในการนำเสนอ ซึ่งทักษะเหล่านี้พัฒนามาจากการทำกิจกรรมด้านอนุรักษ์ชายฝั่งและงานพัฒนาชุมชนต่าง ๆ ที่ผ่านมา

3. ลักษณะสภาพพื้นที่ ได้แก่ ความแตกต่างของป่าชายเลน พื้นที่ชายฝั่ง คลอง ซึ่งนำมาสู่การประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน เช่น บางชุมชนหากินบริเวณชายฝั่ง บางชุมชนจับปูเปี้ยวเป็นหลัก บางชุมชนเลี้ยงกุ้ง บางชุมชนเลี้ยงหอย เป็นต้น ดังนั้นวิถีชีวิตของแต่ละชุมชนจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะของพื้นที่และการประกอบอาชีพ เช่น ชุมชนท่าพิกุล ไร่ปรุง ธารน้ำร้อน และคลองท่าปูน ทำเรื่องทะเลชุมชน เพราะเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกันบริเวณอ่าวบ้านดอน แต่ชุมชนตะกอบไม่ได้ทำเรื่องนี้เพราะพื้นที่เป็นทะเลเปิดไม่เหมาะสมที่จะทำ เช่นเดียวกับชุมชนปากท่อที่มีเพียงกิจกรรมเลี้ยงปูดำในบ่อกุ้งร้างเท่านั้น เพราะมีบ่อกุ้งร้างจำนวนมาก ในขณะที่ชุมชนคลองท่าทองทำกิจกรรมทดลองการเลี้ยงหอยนางรม เพราะในพื้นที่บริเวณดังกล่าวมีการเลี้ยงหอยกันมาก

4. ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติการ ปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้คณะนักวิจัยพยายามคิดค้นหาสาเหตุและปรับวิธีการวิจัยใหม่ เช่น การเลี้ยงปูดำในบ่อกุ้งร้าง เมื่อเริ่มแรกนักวิจัยได้นำเอาพันธุ์ปูดำจากสถานีเพาะเลี้ยงมาเลี้ยงในบ่อ ปรากฏว่าโดนปลากินหมด นักวิจัยได้สรุปบทเรียนกันว่าเกิดจากเพราะลูกปูตัวเล็กเกินไป ต่อมาจึงต้องมีทำกระชังเพื่ออนุบาลลูกปูให้โตก่อน แต่ก็เจอปัญหาอีก เมื่อปลาไหลมุดินลอดกระชังเข้ามากินลูกปูอีก สุดท้ายจึงต้องทำกระชังที่มีก้นด้วย จากกรณีนี้ก็จะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดปัญหานักวิจัยก็จะปรับวิถีชีวิตใหม่เพื่อแก้ปัญหาไปที่ละขั้น ๆ

5. ความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอ่าวบ้านดอนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น ข้อมูลปริมาณสัตว์น้ำ รวมทั้งความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของกลุ่มที่ใช้ทรัพยากรทั้งกลุ่มนายทุน และกลุ่มประมงผิดกฎหมาย ทำให้นักวิจัยต้องกำหนดให้มีการประชุมทุกเดือน และมีการประชุมเครือข่ายของโครงการทุกเดือนอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้สามารถรับรู้ข้อมูลที่ทั่วถึง และสามารถปรับวิธีการต่าง ๆ ได้ทันทั่วทั้ง

หลักการสำคัญของวิถีวิทยา

ภายใต้วิถีวิทยาและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีวิทยาดังได้กล่าวมานั้น พบว่านักวิจัยมีหลักการสำคัญที่อยู่เบื้องหลังวิธีคิดดังกล่าว ประกอบด้วยหลักการสำคัญ คือ

1. การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน นับว่าเป็นหลักการสำคัญมาก เนื่องจากกระบวนการวิจัยของชุดโครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านดอน ซึ่งการแก้ปัญหาจะสำเร็จหรือไม่ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของคณะวิจัยเท่านั้น แต่จะต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากภายในและภายนอก ดังนั้นการสร้างการมีส่วนร่วมจากสมาชิกของชุมชนเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วม ทั้งในการร่วมคิดร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ เช่น ในการกำหนดและปฏิบัติตามกฎ กติกา หรือระเบียบที่คณะนักวิจัยร่วมกับชุมชนได้คิดขึ้น สร้างการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น สถานีป่าชายเลน กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง สำนักงานประมงอำเภอและประมงจังหวัด เป็นต้น

2. หลักสิทธิชุมชน ชุมชนมีความตระหนักในสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร ซึ่งเป็นสิทธิที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้จากการที่ชุมชนมีความตื่นตัวลุกขึ้นมาจัดการทะเลชุมชน ป่าชายเลน ลำคลอง แสดงให้เห็นว่าชุมชนยึดมั่นในสิทธิของตนเองที่จะจัดการทรัพยากร ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานที่ทำให้ชุมชนก้าวเข้ามาสู่การจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง ซึ่งแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ มักจะคิดว่าเป็นหน้าที่ของหน่วยงานรัฐเท่านั้น

3. หลักความรู้จากการปฏิบัติในโลกความเป็นจริง เป็นหลักการสำคัญที่จะเห็นได้ว่านักวิจัยนั้นมิได้แยกกระบวนการการวิจัยออกจากการแก้ปัญหาในชีวิตจริงแต่อย่างใด กระบวนการวิจัยจึงเป็นกระบวนการที่กลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตนั่นเอง ดังนั้นการเกิดองค์ความรู้ของคณะนักวิจัยจึงเกิดจากการปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทะเลชุมชน การเฝ้าระวัง การเพาะฟักสัตว์น้ำ การเลี้ยงปูในบ่อกึ่งร้าง การเลี้ยงหอย ตลอดจนการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชน เป็นต้น อย่างไรก็ตามการเรียนรู้จากการปฏิบัติก็มีจุดอ่อนที่ต้องใช้เวลาและมีการทำซ้ำ

4. หลักการบูรณาการ(หนึ่งกิจกรรมหลายเป้าประสงค์) จะเห็นได้ว่าในการออกแบบวิถีวิทยานั้น ได้มีลักษณะการรวมหลายเป้าประสงค์เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม ไม่แยกเป็นด้าน ๆ เช่น เป้าในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เป้าในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การสร้างความรู้ เป็นต้น

5. หลักการสร้างพลังถ่วงดุล เนื่องจากสถานการณ์ของอ่าวบ้านดอนนั้น เป็นการแย่งชิงทรัพยากรชายฝั่งซึ่งประกอบด้วย ที่ดินเพื่อการทำนาเกลือและปลูกปาล์ม การบุกรุกทำลายป่าชายเลน การรุกล้ำพื้นที่ใน

ทะเลเพื่อการทำคอกหอยและการประมงที่ผิดกฎหมาย ซึ่งกลุ่มที่เกี่ยวข้องได้แก่กลุ่มนายทุนซึ่งมีอำนาจเงิน กลุ่มอิทธิพลที่มีอำนาจมืด กลุ่มหน่วยงานรัฐมีอำนาจตามกฎหมายโดยอ้างความชอบธรรมเพื่อจัดการทรัพยากรตามนโยบายรัฐ กลุ่มประมงทำลายล้าง และกลุ่มชาวบ้าน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าท่ามกลางการแย่งชิงทรัพยากรดังกล่าว แต่ละกลุ่มจะพยายามสร้างพลังเพื่อให้สามารถมีช่องทางในการเข้าไปใช้ทรัพยากรให้ได้มากที่สุด ด้วยเหตุนี้จึงนำนักวิจัยไปสู่ข้อขัดแย้งกับฝ่ายต่าง ๆ คณะนักวิจัยจึงต้องสร้างพลังของกลุ่มเพื่อการถ่วงดุลกับฝ่ายต่าง ๆ ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

ก) การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มนักวิจัย เป็นการสร้างภาพลักษณ์ของชุมชนในการสัมพันธ์กับกลุ่มต่างๆในเชิงเปรียบเทียบ เพื่อสร้างตัวตนของกลุ่มนักวิจัยและชาวบ้านได้แก่

- กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน กับ กลุ่มทำลายป่าชายเลน
- ประมงพื้นบ้าน กับ ประมงพาณิชย์ล้างผลาญ
- ระบบสิทธิชุมชน(หลักเขตทะเลชุมชนระบายนีละงู) กับ ระบบกรรมสิทธิส่วนบุคคล (หลักเขตคอกหอยเอกชนไม่ระบายนีละงู)
- การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน กับ การใช้ทรัพยากรแบบทำลายล้าง

ข) การสร้างความหมายของกิจกรรมสู่คุณค่าต่อชุมชน สังคม ประเทศชาติ กระบวนการอีกอย่างหนึ่งที่นักวิจัยใช้ในการสร้างพลังคือ การให้ความหมายให้กับกิจกรรมที่กลุ่มทำ เช่น การให้ความหมายในการรักษาแหล่งอาหารและเป็นแหล่งอาหารที่สะอาด ปลอดภัยจากสารพิษ การรักษาแหล่งทำมาหากินของพี่น้องทั้งชุมชน การรักษาแหล่งทรัพยากรที่มีค่าของประเทศชาติ เพื่อให้เป็นของส่วนร่วม เป็นต้น

ค) หลักการแสวงหามิตร เนื่องจากนักวิจัยเห็นว่าในการแก้ปัญหาของชาวบ้านนั้น ลำพังการรวมกลุ่มของชาวบ้านเองไม่มีพลังเพียงพอจะต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐด้วย ดังนั้นนักวิจัยจึงได้กำหนดวิธีวิทยาแบบต่าง ๆ ที่จะประสานความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐด้วย

6. หลักการ “ดำรงตนเป็นแบบอย่าง” การที่นักวิจัยต้องการนำเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร อ่าวบ้านดอนด้วยการใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืน ซึ่งจะต้องไม่ตกตวงเอาจากธรรมชาติมากเกินไป มีแนวการใช้ที่เหมาะสม ในการที่จะทำให้ชุมชนปรับเปลี่ยนมาใช้แนวทางนี้ได้นั้น นักวิจัยจะต้องทำให้ชาวบ้านเห็นเป็นแบบอย่างก่อน ซึ่งนักวิจัยบอกว่า จะต้องดำเนินแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงพออยู่พอกิน หากไม่เช่นนั้นก็ไม่สามารถทำให้ชาวบ้านเชื่อถือได้

สรุป

วิธีวิทยาของชุดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นอ่าวบ้านดอนเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องของวิธีวิทยาหลายประการ โดยมีขั้นตอน 3 ขั้นตอนและหลายวิธีวิทยาคือ ขั้นตอนก่อนเริ่มโครงการมี 3 วิธีกร คือ การวิเคราะห์ปัญหา การยกกร่างกิจกรรม เวทีการนำเสนอโครงการ ขั้นตอนดำเนินโครงการมี 9 วิธีกร คือ การชี้แจงโครงการแก่ชาวบ้าน การประชุมประจำเดือน การประชุมเครือข่ายชุดวิจัย ศึกษาบริบทชุมชน การถอดบทเรียน กิจกรรมปฏิบัติการ(ประกอบด้วย 5กลุ่มกิจกรรมซึ่งแต่ละโครงการมีความแตกต่างกัน) คือ การจัดทำทะเลชุมชน การกำหนดกฎระเบียบการจับสัตว์น้ำการเฝ้าระวังการประมงที่ผิดกฎหมาย กิจกรรมเพาะปลูกเป็ย การจัดทำเขตอนุรักษ์ป่าชายเลน บ้านปลา การเลี้ยงปูในบ่อกึ่งร้าง ศึกษาการจับกุ้งเคย ศึกษาการใช้ประโยชน์จากหอยนางรม การอบรมนักสืบสายน้ำ การเฝ้าระวังคุณภาพน้ำ การทดลองเลี้ยงหอยนางรม กิจกรรมเขตอบภัยทาน การศึกษาดูงาน การสำรวจการเปลี่ยนแปลงทรัพยากร การจัดตั้งกองทุน การรายงานความก้าวหน้า สำหรับขั้นตอนสิ้นสุดโครงการ มี 1 วิธีกร คือ การนำเสนอรายงานการวิจัยสู่ชุมชน ทั้งนี้แต่ละวิธีการมิได้แยกจากกันอย่างชัดเจน แต่มีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกันไป

สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อวิธีวิทยา มีดังต่อไปนี้ เป้าหมายในการวิจัยที่นอกเหนือจากความรู้ยังต้องการการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและภาคี รวมทั้งต้องการสร้างตัวตนและพื้นที่ทางสังคมด้วย ปัจจัยต่อมาคือ ความรู้และทักษะของนักวิจัย ซึ่งขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาเดิม ความรู้จากภายนอกที่ได้รับการถ่ายทอดจากพี่เลี้ยง นักวิชาการ รวมทั้งความรู้ที่เกิดท่ามกลางการดำเนินงาน ทักษะของนักวิจัยก็เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งในการกำหนดวิธีวิทยา

ลักษณะสภาพพื้นที่เป็นปัจจัยกำหนดกิจกรรมปฏิบัติการที่แตกต่างกันไป ระหว่างพื้นที่นาทุ่ง ป่าชายเลน ชายฝั่ง ลำคลอง ปัจจัยต่อมาคือ ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติ ทำให้มีการปรับวิธีวิทยาหรือมีการเสริมกระบวนการบางอย่างเข้าไป และปัจจัยสุดท้ายคือ ความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้กระบวนการวิจัยต้องมีการประชุมสรุปกันอย่างต่อเนื่อง

หลักการสำคัญของวิธีวิทยา ค้นพบหลักการที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการทั้งหมดเคลื่อนไปได้ หลักการต่อมาพบว่า ชุมชนยึดหลักสิทธิชุมชนที่เป็นสิทธิพื้นฐานในการปกป้องทรัพยากรของชุมชน หลักความรู้จากการปฏิบัติในโลกความเป็นจริงเป็นหลักการที่สำคัญในการเคลื่อนงานไปบนบริบทของความเป็นจริงเกิดความรู้จากการปฏิบัติและนำมาปฏิบัติเป็นวงจรต่อไป หลักการบูรณาการกิจกรรมและเป้าประสงค์อย่างเป็นองค์รวมไม่แยกเป็นด้านๆและหลักการสร้างพลังถ่วงดุลกับกลุ่มต่างๆ ที่ใช้ทรัพยากร โดยมีวิธีการคือ การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มนักวิจัยในการสัมพันธ์กับกลุ่มต่าง ๆ การสร้างความหมายของกิจกรรมสู่คุณค่าต่อชุมชน สังคมและประเทศชาติรวมทั้งการแสวงหามิตร สุดท้ายคือหลักการ “ดำรงตนเป็นแบบอย่าง” คือการประพฤติตนของนักวิจัยที่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อคนอื่น

จากที่กล่าวมาสรุปความสัมพันธ์ระหว่างวิธีวิทยา ปัจจัยที่มีผลต่อวิธีวิทยา และหลักการสำคัญเป็นดังตารางต่อไปนี้

ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีวิทยา ปัจจัยที่มีผลต่อวิถีวิทยา และหลักการสำคัญ

หลักการสำคัญ	ปัจจัย	วิถีวิทยา	ผลที่ได้
การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน	<u>เป้าหมายในการวิจัย</u> (สร้างการมีส่วนร่วม) <u>ความรู้และทักษะของนักวิจัย</u> (ทักษะในกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม)	- ชี้แจงโครงการแก่ชุมชน - รายงานความก้าวหน้าของโครงการ - <u>การนำเสนอรายงานวิจัยสู่ชุมชน</u> (หลังเสร็จสิ้นโครงการ)	- นักวิจัยได้รับความร่วมมือจากชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง
หลักสิทธิชุมชน	<u>เป้าหมายในการวิจัย</u> (สร้างตัวตนและพื้นที่ทางสังคม)	- ทะเลชุมชน - กำหนดกฎระเบียบการจับสัตว์น้ำ - การเฝ้าระวังการประมงผิดกฎหมาย	- นักวิจัยและชุมชนได้ใช้สิทธิชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถขยายพื้นที่ของสิทธิชุมชนได้มากขึ้น
หลักความรู้จากการปฏิบัติในโลกความจริง	<u>ความรู้และทักษะของนักวิจัย</u> - ภูมิปัญญาเดิม / - ความรู้ใหม่จากภายนอก <u>ลักษณะสภาพพื้นที่</u>	- <u>การวิเคราะห์ปัญหา</u> (ก่อนเริ่มโครงการ) - <u>การยกย่องกิจกรรม</u> (ก่อนเริ่มโครงการ) - การถอดบทเรียน - การศึกษาบริบทชุมชน - <u>เวทีนำเสนอโครงการ</u> (ก่อนเริ่มโครงการ) - อบรมนักสืบสายน้ำ - เฝ้าระวังคุณภาพน้ำ - การเพาะปักและการทำเขตอนุรักษ์ - การเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อกึ่งร้าง - ศึกษาการทำกึ่งเคย	- นักวิจัยเข้าใจปัญหาของชุมชนได้แจ่มแจ้งมากขึ้น - นักวิจัยได้แนวทางการแก้ปัญหา - นักวิจัยได้ความรู้ในเชิงบทเรียนจากการทำงานที่ผ่านมา - นักวิจัยเข้าใจทรัพยากรของชุมชนมากขึ้น - นักวิจัยได้แนวทางการแก้ปัญหาใหม่ ๆ - ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น เช่น ปูเปี้ยว ปาชายเลน สัตว์น้ำ - นักวิจัยได้ความรู้ในการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ พร้อมทั้งความรู้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

หลักการสำคัญ	ปัจจัย	วิธีวิทยา	ผลที่ได้
	<u>ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติการ</u>	- ศึกษาการใช้ประโยชน์จากหอยหนาม - บ้านปลา - ศึกษาการเลี้ยงหอยนางรม	
หลักการบูรณาการ(หนึ่งกิจกรรมหลายเป้าประสงค์)	<u>ความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์</u>	- การประชุมประจำเดือน - การประชุมเครือข่ายชุดวิจัย - การสำรวจการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร	- นักวิจัยเกิดความรู้จากการแลกเปลี่ยนข้อมูลและสถานการณ์จากการประชุม - นักวิจัยได้ความรู้จากการร่วมกันวิเคราะห์ - นักวิจัยได้ความรู้การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร
หลักการสร้างพลังถ่วงดุล -การสร้างอัตลักษณ์ภาพกลุ่มอนุรักษ์ -การสร้างความหมายของกิจกรรมสู่คุณค่าต่อชุมชนสังคม ประเทศชาติ - การแสวงหามิตร	<u>เป้าหมายในการวิจัย</u> (สร้างตัวตนและพื้นที่ทางสังคมเพื่อต่อรองกับพลังทุนและพลังรัฐ)	- ทะเลชุมชน(ทาสีหลักเขตด้วยธงชาติ) - การจัดทำเขตอนุรักษ์ป่าชายเลน - กิจกรรมเขตอภัยทาน - การจัดตั้งกองทุน	-นักวิจัยและชุมชนมีพื้นที่ทางสังคมในการร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาอ่าวบ้านดอน - นักวิจัยและชุมชนมีพลังในการถ่วงดุลกับพลังทุนและพลังรัฐในการจัดการอ่าวบ้านดอน เช่น กรณีทะเลชุมชนการจัดทำเขตอนุรักษ์ป่าชายเลน
หลักการ “ดำรงตนเป็นแบบอย่าง”	<u>เป้าหมายในการวิจัย</u> (สร้างการมีส่วนร่วม)	- รายงานความก้าวหน้าของโครงการ - การประชุมประจำเดือน - การประชุมเครือข่ายชุดวิจัย	- นักวิจัยได้รับการยอมรับและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

บทที่ 6

กลไกการดำเนินงาน

ในการดำเนินงานของชุดโครงการมีกลไกการดำเนินงาน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการดำเนินงาน ดังนี้

กลไกการดำเนินงาน

กลไกการดำเนินงานของชุดโครงการวิจัยอ่าวบ้านดอนนั้น แบ่งออกได้เป็น 2 ระดับด้วยกัน คือ กลไกระดับโครงการวิจัยย่อย และกลไกระดับเครือข่ายหรือโครงการเชื่อมประสานเครือข่ายการจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอนและองค์รวภาคี นอกจากนี้สมาชิกของเครือข่ายงานวิจัยยังร่วมเป็นสมาชิกอยู่กับเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน และเครือข่ายป่า – นา – เล อีกด้วย

1. คณะนักวิจัยโครงการวิจัยย่อย(ระดับชุมชน) เป็นคณะทำงานระดับชุมชน เป็นการรวมตัวกันขึ้นมาเพื่อทำงานวิจัยชุดนี้โดยเฉพาะ มีเพียงพื้นที่เดียวคือ บ้านไร่ปรุงเท่านั้นที่มีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มอนุรักษ์มาก่อน และกลุ่มนั้นก็มาเป็นองค์การในการดำเนินงานวิจัยต่อไป คณะทำงานวิจัยของแต่ละโครงการ จะมีที่มาและจำนวนไม่เท่ากัน ดังนี้

1) โครงการศึกษาแนวทางการจัดการเลี้ยงสัตว์น้ำพื้นที่บ่อกุ้งร้างในพื้นที่ป่าชายเลนบ้านปากท่อ คณะนักวิจัยมี 9 คน เดิมเป็นสมาชิกกลุ่มปูเปี้ยว 19 คน มีครูกับผู้ใหญ่บ้านเป็นที่ปรึกษา พื้นฐานของที่นี่คือ กลุ่มออมทรัพย์เครดิตยูเนียนปูเปี้ยว ตั้งมาได้ 3 ปี สมาชิก 200 กว่าคน มีเงินสะสมเกือบ 1 ล้านบาท สมาชิกมาจาก 2 อำเภอคือ อำเภอไชยา และอำเภอท่าฉาง

2) โครงการศึกษาการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมเพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนชุมชนคลองท่าปูน คณะนักวิจัยมี 13 คนเดิมเป็นสมาชิกของกลุ่มปูเปี้ยวเช่นกัน เนื่องจากรับผิดชอบพื้นที่ไม่ไหวจึงมีการแยกกลุ่มออกมา

3) โครงการศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนชุมชนหาดทรายแก้ว (ต. ตะกั่ว) คณะนักวิจัยมี 11 คน พื้นฐานมีกลุ่มประมงพื้นบ้าน มีสมาชิกประมาณ 100 คน กลุ่มมีความเข้มแข็ง ผู้ใหญ่บ้านกับ อบต. เข้าร่วม เพราะผู้นำทางการเป็นผู้ริเริ่ม (นายก อบต.) มีการจับเรือประมงที่ผิดกฎหมาย

4) โครงการศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนบ้านธารน้ำร้อน คณะนักวิจัยมี 13 คน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำมีกลุ่มพื้นฐาน คือกลุ่มทำปุ๋ยหมัก กลุ่มศึกษาสมุนไพรป่าชายเลน

5) โครงการศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชนมีส่วนร่วมตำบลเขาถ่าน(บ้านไร่ปรุง) คณะนักวิจัยมี 15 คน เป็นกลุ่มที่ถือว่าใหม่ อย่างไรก็ตามมีกลุ่มพื้นฐานเช่น กลุ่มเพาะพันธุ์ปูเปี้ยว กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มน้ำปลาและกลุ่มทำขนม

6) โครงการศึกษาแนวทางการจัดการทะเลชุมชนเพื่อการทำประมงกึ่งเคยและการสร้างอาชีพเสริมอย่างยั่งยืน(บ้านท่าพิกุล) คณะนักวิจัยมี 21 คน เนื่องจากพื้นที่กว้าง กลุ่มพื้นฐานมีกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มทำเคย กลุ่มประมงอวนรุนใช้เครื่องเรือขนาดเล็ก

7) โครงการศึกษาแนวทางการฟื้นฟูคลองท่าทองเพื่ออาชีพที่ยั่งยืนชุมชนท่าทอง คณะนักวิจัยมี 13 คน เป็นกลุ่มที่ยังไม่มีพื้นฐานการทำงานพัฒนามาก่อน แต่เคยมีการรวมกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง

จะเห็นได้ว่าจำนวนของคณะนักวิจัยมีจำนวนระหว่าง 9 - 21 คน ทั้งนี้เนื่องจากขึ้นอยู่กับความกว้างของพื้นที่แล้ว ยังขึ้นอยู่กับความพร้อมของคณะทำงานในแต่ละโครงการอีกด้วย อย่างไรก็ตามจำนวนของนักวิจัยจะลดลงเมื่อมีการทำงานจริง เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น บางคนย้ายไปทำงานที่อื่น บางคนไม่มีเวลาว่างต้องทำงาน บางคนนัดประชุมแล้วไม่มีเวลา บางคนกลัวการข่มขู่จากผู้เสียผลประโยชน์ หรือไม่อยากมีความขัดแย้งกับใคร สำหรับบางโครงการอาจปรับลดนักวิจัยลงเพื่อความกระชับในการทำงาน

คุณสมบัติของทีมประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมาสามารถมาร่วมกันประชุมได้สม่ำเสมอ และมีความสามัคคี ช่วยกันคิดช่วยกันทำ สำหรับปัจจัยที่เอื้อต่อการทำงานของคณะนักวิจัย คือ การมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน และการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม นอกจากนี้ปัจจัยความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ เพื่อนบ้านก็เป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานวิจัย

2. คณะนักวิจัยโครงการประสานงานชุดเครือข่าย การจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอนและองค์ภรภาติ

ประกอบด้วยคณะนักวิจัยจำนวน 17 คน โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) กลุ่มประสานงานโครงการ 3 คน เป็นกลุ่มแกนนำที่มีความสามารถสูง มีความเข้าใจที่ชัดเจนในเรื่องงานวิจัยท้องถิ่น โดยเฉพาะนายประสิทธิ์ เชื้อเอี่ยม ซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการ เคยเป็นหัวหน้า “โครงการศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนเพื่อเพิ่มปริมาณปูเปี้ยวอย่างยั่งยืน” ซึ่งได้รับการคัดเลือกเป็นโครงการวิจัยดีเด่น ปี พ.ศ. 2549 และ 2) กลุ่มแกนนำจากโครงการทั้ง 7 โครงการฯ ละ 2 ท่าน เพื่อเป็นทีมงานในการร่วมขับเคลื่อนงานและเชื่อมประสานการทำงานรอบอ่าวบ้านดอน

ทั้งนี้บทบาทหลักของคณะวิจัยคือ การเชื่อมประสาน สร้างความเข้าใจร่วมและการสนับสนุนโครงการอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่คณะนักวิจัยโครงการย่อยไม่เข้มแข็งพอ คณะนักวิจัยจะต้องเข้าหนุนช่วย หรือแก้ไขปัญหาให้ค่อนข้างมาก

3. เครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอน เป็นเครือข่ายของภาคชุมชนที่มีการก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2546 มีสมาชิกประมาณ 20 กลุ่ม มีการใช้งบประมาณแบบลงขัน และจัดงานระดมทุน บางส่วนได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวบ้านดอนมีการประชุมเพื่อติดตามสถานการณ์ทรัพยากรชายฝั่งเป็นประจำทุกเดือน

คณะนักวิจัยชุดโครงการวิจัยอ่าวบ้านดอนก็เข้าร่วมเป็นสมาชิกของเครือข่ายฯ มาก่อนที่จะเริ่มงานชุดโครงการวิจัย ดังนั้นเครือข่ายฯ จึงเป็นกลไกที่ทำหน้าที่ในเชิงการเคลื่อนไหวในภาพกว้าง มีการเชื่อมต่อกับภาครัฐ เช่น ประมงจังหวัด รวมทั้งการประสานกับแหล่งทุนเพื่อเข้ามาดำเนินงานในพื้นที่ด้วย

สำหรับคณะนักวิจัยชุดโครงการวิจัยอ่าวบ้านดอน เวทีของเครือข่ายฯ จึงเป็นเวทีหนึ่งสำหรับการขยายผลการวิจัย ที่จะได้นำไปบอกกล่าวแก่สมาชิกของเครือข่าย รวมทั้งการประสานความร่วมมือกับสมาชิกในเรื่องต่าง ๆ ด้วย

4. เครือข่าย เขา - ป่า - นา - เล เป็นเครือข่ายภาคประชาชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่จัดตั้งอยู่ตามภูมิประเทศป่าเขา พื้นที่นา และชายฝั่ง เครือข่ายฯ เป็นการรวมตัวกันหลวม ๆ มีการพบปะกันปีละ 1 – 2 ครั้ง ส่วนใหญ่เป็นการแลกเปลี่ยนสถานการณ์ซึ่งกันและกัน ในส่วน "เครือข่ายเล" คณะนักวิจัยชุดโครงการวิจัยอ่าวบ้านดอนก็เป็นผู้แทนเข้าร่วมการประชุมด้วย

ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลไกการขับเคลื่อน

ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลไกขับเคลื่อนงานวิจัยอ่าวบ้านดอนวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. ผู้นำที่มีความเสียสละและมีประสบการณ์การทำงานพร้อมทั้งมีใจที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังต้องวางตนเป็นแบบอย่างเพื่อให้ชาวบ้านยอมรับอีกด้วย

2. การสนับสนุนแก่กลไกในลักษณะการร่วมคิด ร่วมทำโดยผู้ที่ทำให้การสนับสนุนที่สำคัญก็คือโหนด เพราะมีความใกล้ชิดและสามารถให้คำแนะนำได้ในเชิงกระบวนการรวมทั้งการให้กำลังใจ

3. การมีโครงการชุดประสานกลางของโครงการ เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เนื่องจากชุดประสานกลางมีบทบาทเหมือนจุดที่มองภาพรวมทั้งหมด ทำให้เข้าใจสภาพปัญหาของแต่ละโครงการได้เป็นอย่างดี และสามารถเข้าไปสนับสนุนในจุดที่ติดขัดได้อย่างตรงจุดและทันทั่วถึง

4. การมี "เครือข่ายอ่าวบ้านดอน" เป็นกลไกในเชิงขบวนของชาวบ้าน ซึ่งทำให้เกิดแรงหนุนเสริมซึ่งกันและกัน ระหว่างกลไกระดับพื้นที่และกลไกระดับเครือข่าย เช่น การหนุนเสริมในด้านการเคลื่อนไหวต่อสถานการณ์การบุกรุกป่าชายเลน

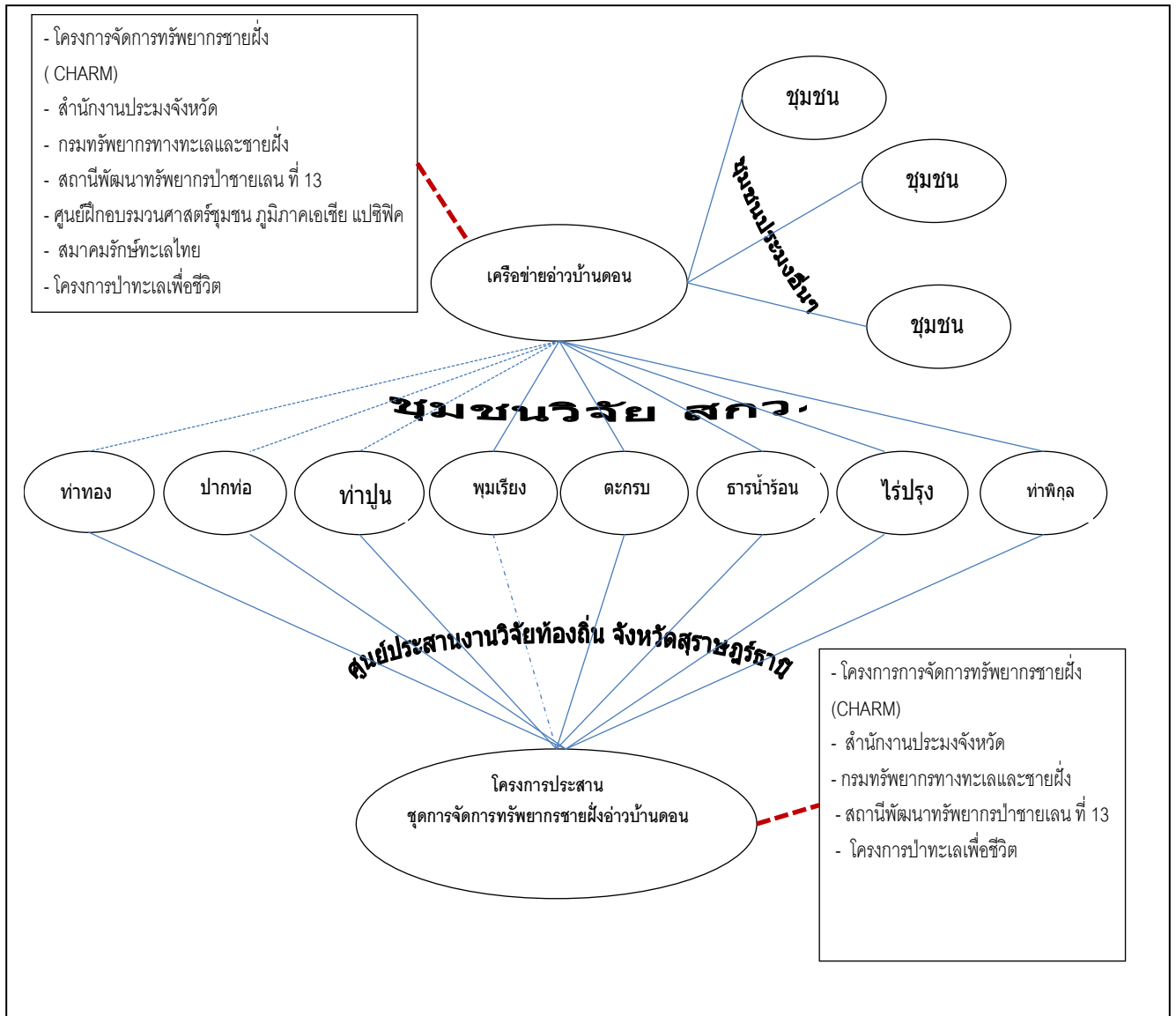
5. สำหรับปัจจัยทางอ้อมที่มีผลต่อความเข้มแข็งของกลไก คือ สถานการณ์ปัญหาที่มีความรุนแรง เช่น นายทุนต้องการเอาพื้นที่ป่าชายเลนและนาทุ่งร้างไปปลูกปาล์มน้ำมัน หรือกรณีที่นายทุน

ครอบครองพื้นที่นอกเขตที่ทางราชการอนุญาตในบริเวณอ่าวบ้านดอนเพื่อทำคอกหอยจนเกือบเต็มพื้นที่ รวมทั้งความอ่อนแอของการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นจริง สิ่งแวดล้อมเหล่านี้จึงทำให้ชาวบ้านต้องจัดตั้ง กลไกของชาวบ้านเองขึ้นมาทำวิจัยเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้

ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนากลไกการดำเนินงาน

เพื่อให้การดำเนินงานของกลไกมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น มีข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนากลไก ดังนี้

1. ประสานสนับสนุนให้มีกลไกการเชื่อมประสานระหว่างคณะนักวิจัยชุดโครงการวิจัยอ่าวบ้านดอนกับภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานประมงจังหวัด กรมทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง เพื่อที่จะสามารถนำผลจากงานวิจัยไปสู่การปฏิบัติได้
2. จัดให้มีการพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยอย่างต่อเนื่องเช่น การศึกษาดูงาน ฝึกอบรม ในด้าน
1) การจัดการข้อมูล 2) การวิเคราะห์ข้อมูล 3) การนำความรู้/บทเรียนที่ได้ไปดำเนินการต่อ อย่างไร
3. สนับสนุนให้มีการหนุนเสริมทางด้านวิชาการเพื่อนำองค์ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้เชิงประสบการณ์เชื่อมต่อกับความรู้ภายนอก เช่น ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการและผลกระทบทางด้านนโยบาย
4. สนับสนุนให้คณะนักวิจัยมีการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรเพื่อการขับเคลื่อนงานและเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการพัฒนาทางด้านอื่น ๆ ต่อไป

ภาพที่ 6.1 กลไกการดำเนินงานระดับอ่าว

บทที่ 7

องค์ความรู้การจัดการทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านดอน

“ความรู้ที่สำคัญ” ที่ต้องนำมาใช้แก้ปัญหาอ่าวบ้านดอน จากสถานการณ์ปัญหาที่สำคัญของอ่าวบ้านดอนได้แก่

1) **ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง** สัตว์น้ำถูกทำลายจากเครื่องมือทำลายล้าง และผิดกฎหมาย การไม่สามารถ ดูแล ปรามปราม แก้ปัญหา เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย ในขณะที่กฎหมายประมง 2490 มีช่องว่าง เปิดโอกาสให้มีการละเมิดจากคนภายในและนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง **การบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน**จากทุนเพื่อทำนาุ้ง จนเสื่อมโทรม สัตว์น้ำลดลง **คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม**จากชุมชนเมือง อุตสาหกรรม ไหลผ่านลงสู่สายน้ำลำคลอง สู่อ่าวและชายฝั่งทะเล ส่งผลกระทบต่อการเพาะเลี้ยงสัตว์ชายฝั่ง

2) **การขยายตัวของกลุ่มทุนทั้งภายนอกและในพื้นที่ ครอบครองพื้นที่อ่าว** เพื่อให้เป็นแปลงเพาะเลี้ยงหอย กันอย่างหนาแน่นไปจำกัดสิทธิการทำประมงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรอ่าวบ้านดอนของชุมชนประมงพื้นบ้านรอบอ่าว เป็นการลด “พื้นที่ทำการประมงสาธารณะ” ของชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งต่างๆทั้งระหว่างชาวประมงด้วยกันเอง ระหว่างชาวประมงและผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และระหว่างผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำด้วยกันเองด้วย

3) **การมีส่วนร่วมในการวางแผน และการปฏิบัติการเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาอ่าวบ้านดอน**ไม่สามารถ เชื่อมโยง รวมตัวกันได้อย่างเข้มแข็ง และเป็นเอกภาพ ในขณะที่ หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักและเห็นความสำคัญในการแก้ปัญหาดังกล่าว

จากการดำเนินงานของเครือข่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้ กลุ่ม อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 8 โครงการ เพื่อ “นำความรู้สู่การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง” ของชุมชนในพื้นที่ในรูปแบบกิจกรรมที่ หลากหลาย บทเรียน และประสบการณ์ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานดังกล่าว มีข้อสรุปในมิติของความรู้ที่สำคัญๆ ที่ใช้ในการแก้ปัญหาอ่าวบ้านดอน ประมวลได้เป็นประเด็นๆ ดังต่อไปนี้

1. การฟื้นฟูทรัพยากรประมงในอ่าว ได้แก่

- 1) ทะเลชุมชน
- 2) บ้านปลา
- 3) ปูเปียว-พื้นปูป่าชายเลน
- 4) การเฝ้าระวังชายฝั่ง

2.การฟื้นฟูนํ้ารอบอ่าวบ้านดอน : กรณีคลองท่าทอง

3.การฟื้นฟูอาชีพบนฐานทรัพยากรอ่าว: การฟื้นฟูกุ้งร้าง
โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังนี้

1.การนำความรู้สู่ “การฟื้นฟูทรัพยากรประมงในอ่าว”

1.1 ทะเลชุมชน

ทะเลชุมชน เป็นพื้นที่ที่ทีมวิจัยและชุมชน ร่วมกันกำหนดเขตทำการประมงของชุมชนชายฝั่งโดยแสดงแนวพื้นที่ด้วยการปักไม้ไผ่ที่ทาสีธงชาติ มีป้ายประกาศ ธง ติดเป็นสัญลักษณ์ เพื่อป้องกันการรุกล้ำของคอกเลี้ยงหอยแครง รวมถึงการเข้าทำการประมงผิดกฎหมาย มีข้อตกลง กฎข้อระเบียบ มีอาสาสมัครเฝ้าระวังดูแลอย่างต่อเนื่อง

1.1.1 ความหมาย “ทะเลชุมชน”ที่ทีมวิจัยชุมชน ได้ให้ภาพหรือสัญลักษณ์ที่หลากหลายสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

- สิทธิชุมชน
- การยอมรับของชุมชน
- ชุมชน มีส่วนร่วม คิด และทำ
- การใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน
- เป็นแหล่งรายได้ของชุมชน
- แก้ปัญหา ป้องกันการบุกรุกทำลายสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือทำลายล้าง
- เครื่องมือที่เป็นสัญลักษณ์ของ “กฎระเบียบข้อตกลงร่วม แนวขอบเขต และป้ายประชาสัมพันธ์”
- เป็นสื่อกลางที่ทำให้ชุมชนเข้ามาร่วมกันดูแล ระวัง ทรัพยากรของชุมชนเอง
- เป็นความรัก ความสามัคคี
- ตัวประสานความร่วมมือหลายๆ ฝ่าย เช่น เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาป่าชายเลนฯ สำนักงานประมงอำเภอ ผู้นำท้องที่ และภาคีต่างๆ

1.1.2 ขั้นตอนการดำเนินการ “ทะเลชุมชน”

1) ก่อนดำเนินการ กิจกรรมทะเลชุมชน “ทีมวิจัยช่วยกันค้นหาและสำรวจข้อมูลทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตัวเอง” โดยทีมวิจัยมีการสำรวจการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนโดยมีรูปแบบของค้นหาความรู้จากชุมชนทีมวิจัย โดยใช้แบบสอบถาม การจัดเวทีประชุมอย่างเป็นทางการ

และตั้งวงพูดคุยที่ไม่เป็นทางการ ได้ความรู้จากประสบการณ์ผู้วิจัยเอง ผู้รู้ในชุมชน นักวิชาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยความรู้ที่สำคัญที่นำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรม ทะเลชุมชน ได้แก่ สภาพความอุดมสมบูรณ์และความเสื่อมโทรมของป่าชายเลน ชนิดของพันธุ์ไม้ สภาพของทรัพยากรสัตว์น้ำ ชนิด ความหลากหลาย พัฒนาการและสถานการณ์ของอาชีพประมงพื้นบ้าน การเพาะเลี้ยง การทำประมงผิดกฎหมายในอ่าว รูปแบบของการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม

2) การดำเนินการ“กิจกรรมทะเลชุมชน”

โดยการปักแนวเขต ในพื้นที่ ที่ทีมวิจัยและชุมชนได้ร่วมกันกำหนด มีการทำบ้านปลาในเขต และการเฝ้าระวังดูแล

3) หลังดำเนินการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยได้ค้นหา ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน โดยการสำรวจผู้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ทะเลชุมชน และความคิดเห็นของชุมชน ตัวอย่างความคิดเห็นที่สะท้อนจากชุมชนที่ ทีมวิจัยได้รับ ได้แก่

- ทะเลชุมชน ดี แต่ต้องมีกฎระเบียบ และต้องเท่าเทียมกัน ทุกคนในชุมชน
- ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอนุรักษ์ในกิจกรรมอื่นให้มากขึ้น เช่น การปลูกป่าเพิ่ม การทำบ้านปลา
- ต้องการให้มีการจัดการกับเครื่องมือทำลายล้าง ให้เด็ดขาด

1.1.3 ความรู้จากการดำเนินการ ทะเลชุมชน : “ค้นพบความรู้ กระบวนการ เทคนิควิธีการ และการบริหารจัดการ”

ทีมวิจัยได้ชุดความรู้ที่เป็นทั้ง กระบวนการ เทคนิควิธีการ และการบริหารจัดการ ดังต่อไปนี้

- เน้นกระบวนการคิดวางแผนร่วมกัน การเตรียมทั้งข้อมูลความรู้ คน วัสดุอุปกรณ์ และแผนงานแต่ละช่วงเวลา

- มีข้อตกลงร่วม แบ่งบทบาทกันชัดเจนในทีมแกนนำชุมชน ตั้งแต่การเตรียมการจนดำเนินการเสร็จ

- เป็นรูปแบบที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ทุกคนสามารถทำได้ จากภูมิปัญญาและประสบการณ์เดิมของคณะทำงานแต่ละคน

- ใช้วัสดุท้องถิ่น หาง่าย ซ่อมง่าย ราคาถูก ย่อยสลายได้

- ที่ตั้ง รูปแบบ ดูในเรื่องความสอดคล้องของ สภาพพื้นที่ของอ่าว ความลึก สภาพชายฝั่ง สายน้ำ ลำคลอง ความสะดวกของการดูแล และการเข้าออกของเรือประมง

- เน้นใช้แรงงานคน หรือเครื่องผ่อนแรงง่ายๆ ที่ใช้กันทั่วไปในพื้นที่ที่ทุกคนสามารถช่วย “ลงแรงกันได้”
- ค่อยๆ ทำไปพัฒนารูปแบบไปจนเสร็จ พร้อมกับการพูดคุย วางแผนแก้ปัญหาไป ขึ้นกับสภาพของสภาพสิ่งแวดล้อม และจังหวะที่สอดคล้องการทำมาหากินของคนที่มาช่วยทำ
- มีการทำงานร่วมกันและแบ่งบทบาทกันของชุมชนกับหน่วยงาน (เช่น สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนฯ)

1.1.4 ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการทะเลชุมชน

1) ผลที่เกิดขึ้นกับคน ทำวิจัย

- ได้เรียนรู้การทำงานอย่างมีส่วนร่วม
- รู้จักการทำงานเป็นทีม
- พูด บอกเล่า นำเสนอได้ดีขึ้น
- มีระบบในการทำงาน เช่น การสอบถามความคิดเห็นของ ชุมชน
- มีความภูมิใจกับงาน การร่วมแรงร่วมใจกันทำเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน
- ได้เรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ ทะเล อ่าว
- รู้สึกหวงแหนธรรมชาติมากขึ้น
- ทำงานลงมือปฏิบัติจริงๆโดยมีประสบการณ์การแก้ปัญหา จากการผ่านอุปสรรค

ความยากลำบากมาก่อน

2) ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน

- มีพื้นที่ทะเลสาบธรรมชาติชัดเจน เป็นของคนทั้งชุมชน
- คนในชุมชนทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้เท่าเทียมกัน
- ชาวประมงพื้นบ้านหันกลับมาประกอบอาชีพประมงเพิ่มขึ้น มีรายได้มากขึ้น
- ชุมชนมีส่วนร่วมดูแล ทะเลชุมชน เช่น การแจ้งข่าว การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

3) ผลที่เกิดขึ้นกับ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

- มีทรัพยากรสัตว์น้ำในอ่าวมากขึ้นทั้งด้านปริมาณและด้านความหลากหลายของชนิดสัตว์น้ำ
- สามารถป้องกันเครื่องมือประมงทำลายล้าง เช่น อวนรุน เข้าทำการประมงในเขตทะเลชุมชนได้
- ทรัพยากรชายฝั่ง ป่าชายเลน มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น

4) ผลที่เกิดขึ้นกับภาคีและเครือข่าย

- เกิดการทำงานร่วมกันของภาคีพัฒนา เช่น หน่วยงานพัฒนาป่าชายเลนฯ
- เกิดการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง เช่น สำนักงานประมงอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น
- ภาคีมีความรู้จากบทเรียนการดำเนินการ “ทะเลชุมชน” ในอ่าวบ้านดอน
- การดำเนินการ “ทะเลชุมชน” ทำให้มีการขยายกิจกรรมอื่นๆ ควบคู่ไปกันด้วย ได้แก่ การทำบ้านปลา การฟื้นฟูทรัพยากรอื่นๆ ได้แก่ การฟื้นฟูป่าชายเลน การจัดอาสาสมัครเฝ้าระวัง เป็นต้น
- มีการปรับตัว โดยการวางแผนการทำงานที่มีทางเลือกหลายทาง ยืดหยุ่น ให้สอดคล้องกับ สภาพการทำอาชีพของคนทำงาน สภาพน้ำ คลื่น ลม ฤดูกาล ที่เป็นอุปสรรคในการทำงาน
- การทำงานเป็นทีม มีภาคีอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้มีการปรับตัว รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และหาทางออกในการทำงานร่วมกันจนเกิดผลสำเร็จ
- การประเมินผลการทำงานในช่วงระยะกำลังดำเนินงาน และหลังเสร็จงานแล้ว รวมถึงมีการบันทึกผลที่เป็นระบบ ช่วยให้สามารถวางแผนงานและดำเนินการต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- การดำเนินงานเริ่มจากแกนนำ ทีมวิจัยชุมชน กลุ่มเล็กๆ และมีการขยายความร่วมมือจากชุมชน โดยการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ ทำความเข้าใจ ให้ชุมชนเห็นว่า “ทะเลชุมชน” เป็นของชุมชน เป็นของสาธารณะ (ไม่ใช่ของทีมวิจัยเท่านั้น)
- มีการประสานความร่วมมือในการดำเนินการ และการดูแลรักษา ของชุมชน ใกล้เคียงที่มีเขตพื้นที่ติดต่อกัน ซึ่งถ้ามีเขตทะเลชุมชนเป็นแนวตลอดชายฝั่งรอบอ่าวได้ จะทำให้มีความสะดวกในการดูแลและเป็นประโยชน์มากขึ้นสำหรับชุมชนรอบอ่าว

1.2 “บ้านปลา” : เสริมความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในทะเลชุมชน

เมื่อทำเขตทะเลชุมชนแล้ว ทีมวิจัยมองว่ายังมีกิจกรรมต้องดำเนินการต่อเนื่องจาก “สัตว์น้ำ ไม่มีที่พึ่งพิงได้อาศัย เพราะพักสัตว์น้ำวัยอ่อน” จึงได้วางเป้าหมายของทำบ้านปลาว่า ต้องการเพิ่มสัตว์น้ำวัยอ่อนในทะเล ต้องการสถานที่อนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน แหล่งประกอบอาชีพของคนในชุมชน

บ้านปลาหรือ หร่ำ : คือ “แหล่งที่ก่อให้เกิดการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำทั้งปลาชนิดต่างๆ และหอย”

วิธีการ : ตัดไม้ไผ่ ปักหลักเป็นแนวล้อมเป็นสี่เหลี่ยม หรือวงกลม และนำกิ่งไม้ปักไว้ด้านในแนวเขตล้อมนั้นๆ เรียกเป็นหนึ่งลูกหรือหลัง แต่ละลูกมีพื้นที่ประมาณ 1 ไร่ จัดทำพื้นที่ละ 30 – 35 ลูก (หลัง)

1.2.1 ความรู้จากภูมิปัญญา สู่ “บ้านปลา” ในปัจจุบัน

“บ้านปลา” ของบ้านคลองท่าปูน เป็นการทำบ้านปลาที่ปรับมาจาก ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เดิมของชุมชนในการหากินที่ในอ่าวบ้านดอนพบว่า การนำไม้ กิ่งไม้มาผูก จะมีปลามากอาศัยอยู่และล้อมจับเป็นรายได้ดี จึงปรับมาเป็นบ้านปลา โดยนำไม้ไผ่มาปักเป็นวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 เมตร และนำกิ่งไม้มาปักผูกในบ้านปลา

1.2.2 เงื่อนไขของการใช้ความรู้ ในการนำมาใช้ทำบ้านปลาอย่างได้ผลได้แก่

- การดำเนินการในช่วงคลื่นลมสงบ และสอดคล้องกับฤดูกาล
- ทำภายในเขตทะเลชุมชน การดูแลเฝ้าระวังสะดวก
- ต้องมีกฎกติกาใช้ประโยชน์ ไม่ให้ประมงผิดกฎหมายเข้ามาใช้ประโยชน์

1.2.3 บ้านปลา ก่อให้เกิด

- รูปธรรมของการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรประมง และใช้ประโยชน์ได้
- เป็นเครื่องมือที่ใช้สื่อสารกับคนในชุมชน ได้ชัดเจนมากขึ้น
- เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ทีมวิจัยได้ศึกษาวงจรชีวิตของสัตว์น้ำ มีข้อมูล มีความรู้เพิ่มขึ้น
- ที่อุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ ที่คนนอก/ในชุมชนเข้ามาทำมาหากิน ใช้ประโยชน์

1.2.4 ความรู้จากบทเรียนการทำบ้านปลา

- ภาระที่ตกอยู่กับทีมวิจัยในการทำและดูแลรักษา เนื่องมาจาก การสื่อสารทำความเข้าใจ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมยังมีน้อย
- เมื่อเกิดผลความสำเร็จของบ้านปลา ทำให้ทั้งคนในและนอกชุมชนเข้ามาใช้ประโยชน์ ก่อให้เกิดความขัดแย้งกัน จำเป็นต้องมีการวางกฎระเบียบร่วมกัน

1.3 ปูเปี้ยว : กับการจัดการป่าชายเลนอ่าวบ้านดอน

สภาพปัญหาที่สะท้อนจากการจัดทำข้อมูลวิจัยเพื่อท้องถิ่นของชุมชน คลองท่าปูน กล่าวว่า “ประมาณปี2520 มีนายทุนเข้ามาบุกรุกพื้นที่ทำนาทุ่ง ป่าชายเลนจากเดิมประมาณ 10,000 ไร่ ลดเหลือเพียง 4,500 ไร่ ทุ่ง หอย ปู ปลา ลดลงน่าใจหายเพราะป่าไม้ถูกทำลาย สัตว์ไม่มีที่อยู่อาศัย ชาวบ้านไม่มีที่ทำกิน ”

ชุมชนที่ทำกินใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน โดยเฉพาะ การหาปูเปี้ยวพอจะเลี้ยงครอบครัวอยู่ได้ ในระยะแรก ต่อมามีความต้องการของตลาดเพิ่มขึ้น ชาวประมงเร่งการจับปูเปี้ยวแน่นให้ได้ปริมาณมากขึ้นโดยไม่เลือกขนาด รวมถึงการใช้ยาเบื่อ ในที่สุดพันธุ์ปูเปี้ยวน้อยลงมากจนเกือบหมดจากป่าชายเลน 1,500 ไร่ ของคลองท่าปูน เมื่อปี2547 การตั้งโจทย์ของทีมวิจัยชุมชน เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวว่า “ **แนวทางการจัดการป่าชายเลน เพื่อเพิ่มปริมาณปูเปี้ยวอย่างยั่งยืน**” โดยการจัดตั้ง “กลุ่มปูเปี้ยว”เป็นทีมวิจัย

หาความรู้เพื่อแก้ปัญหาปูเปี้ยว “จากประสบการณ์ตัวเองและงานวิจัยอื่น” จะแก้ปัญหาปูเปี้ยว ก็ต้องมีความรู้เรื่องปูเปี้ยวเป็นพื้นฐาน ทีมวิจัยค้นคว้าหาความรู้จากข้อมูลจากงานวิจัยอื่นๆ รวมถึงความรู้ที่สะสมจากประสบการณ์ของตัวเอง และจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนของผู้รู้ในชุมชนในเรื่องดังต่อไปนี้

1.3.1 ชีวิตส่วนตัวของปูเปี้ยว กับสิ่งแวดล้อม

-ชนิดและลักษณะต่างๆ ของปูเปี้ยว รวมถึงสถานที่ บริเวณที่พบ โดยสรุปว่า ในชุมชนท่าปูน มีปูเปี้ยว 3 ชนิด ซึ่งเรียกตามลักษณะได้แก่ เปี้ยวก้ามแดง ก้ามม่วง ก้ามขาว และอีกชนิดหนึ่ง ตัวสีม่วงอมแดงคล้ำ

-วงจรชีวิตของปูเปี้ยว ตั้งแต่เริ่มฟักไข่จนเป็นตัวเต็มวัย ใช้เวลา 3 เดือน ในเดือนที่ 4 ก็จะเป็นแม่พันธุ์วางไข่ขยายพันธุ์ได้ ในหนึ่งตัวจะมีไข่ประมาณ 10,000-50,000 ฟอง

-ปูเปี้ยวกับการขึ้น-ลง ของน้ำ ในช่วงน้ำขึ้น 1-5 ค่ำ (ข้างขึ้นและข้างแรม) เป็นช่วงน้ำใหญ่ ปูจะลอกคราบ เป็นช่วงน้ำขึ้นสูงท่วมรู ปูจะขึ้นไปอยู่บนกิ่งไม้ จับง่าย ในช่วง 6-8 ค่ำ กระดองปูแข็ง เนื้อน้อย โพร่ง ในช่วง 9-15 ค่ำ ปูกระดองแข็ง เนื้อเต็ม จับมาดองได้ ในช่วง 6-12 ค่ำ น้ำขึ้น-ลง ปานกลาง จับปูเปี้ยวบนดอนหรือจากรูได้

- น้ำจืด และน้ำกร่อย อาหารปูในป่าชายเลนสมบูรณ์ ปูในอ่าวบ้านดอนสมบูรณ์กว่าที่อื่นๆ และผสมพันธุ์ปีละ 3 ครั้ง ทำให้ปูเปี้ยวชุกชุมตลอดปีนอกจากนั้น มีการค้นคว้าหาความรู้ในการจัดการผลผลิต ตั้งแต่ การจับปูเปี้ยว การแปรรูป การตลาด การประชาสัมพันธ์ ของกลุ่ม และปฏิบัติการไปพร้อมๆ กันด้วย

1.3.2 การจัดการป่าชายเลน

กลุ่มปูเปี้ยว ได้มีการจัดระบบ

เพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลน ร่วมกับสถานีพัฒนา
รป่าชายเลนที่ 13 ดังต่อไปนี้

ในป่าชายเลนพื้นที่ 1,500 ไร่ แบ่งพื้นที่ 100
แปลงอนุรักษ์ปูเปี้ยว เป็นที่เพาะพันธุ์ขยายพันธุ์
ให้เข้าไปจับปูเปี้ยว และทำลายป่าชายเลนอย่าง
เด็ดขาด ในส่วนของส่วนพื้นที่ ที่เหลือ
(1,400ไร่) เป็นเขตที่กลุ่มปูเปี้ยวเป็นผู้ดูแล โดย
กฎระเบียบร่วมกัน 3 เรื่องด้วยกัน ได้แก่

ระเบียบที่เกี่ยวข้องกับ คนกับป่า คนกับสัตว์ และคนกับชุมชน โดยสรุประเบียบที่สำคัญ คือ ห้ามบุกรุกทำลาย ป่าชายเลน ยกเว้นการใช้ประโยชน์ที่กรมการกลุ่มได้อนุญาตแล้ว ห้ามจับสัตว์น้ำที่ไม่ได้ขนาด ห้ามใช้สารเคมี ห้ามจับสัตว์น้ำ(ปูเปี้ยว) ในฤดูวางไข่และห้ามใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายในป่าชายเลน กลุ่มได้มีข้อตกลงร่วมกันที่จะคอยดูแล เฝ้าระวังป่าชายเลน และฟื้นฟูโดยการปลูกป่าชายเลนเพิ่ม ความสมบูรณ์ นอกจากนั้นก็มีกิจกรรมรณรงค์สร้างจิตสำนึกแก่เยาวชนในโรงเรียนต่างๆ และบุคคลภายนอก มาศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

1.3.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการโครงการ

1) ผลที่เกิดกับคนและชุมชน

- ทั้งคนภายในและนอกชุมชน มีการตื่นตัวในการอนุรักษ์ป่าชายเลนเพิ่มขึ้น
- มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์เพิ่มขึ้น จากการปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของชุมชน ได้แก่ ไม่จับปูที่ไม่ได้ขนาด ไม่จับโดยใช้สารเคมี ไม่จับปูในฤดูวางไข่ และลดการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายในเขตป่าชายเลนเกิดกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- พื้นที่ป่าชายเลนเป็นแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชน บุคคลภายนอก
- ป่าชายเลนพื้นที่1,500ไร่ มีความสมบูรณ์มากขึ้นมีการปลูกเพิ่มถึงประมาณ 20,000ต้น
- ในพื้นที่แปลงทดลอง100ไร่ มีปูเปี้ยวเพิ่มขึ้นถึง 80 เปอร์เซนต์

2) ความรู้ จากบทเรียนการทำงาน

- การมีส่วนร่วมของชุมชนมีมาก ขยายตัวรวดเร็ว เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ(ปูเปี้ยว)สูงสามารถเลี้ยงครอบครัวอยู่ได้
- ใช้กลยุทธ์ของโครงการสอดคล้องกับปัญหา (ป่าชายเลน) และความต้องการของชุมชน (เพิ่มปูเปี้ยว)ได้อย่างลงตัว
- มีรูปแบบประโยชน์ของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนชัดเจน สื่อสารกับชุมชน สังคมได้ง่าย ทำให้เกิดความร่วมมือจากชุมชนสูง
- ใช้ความรู้จากภายนอก ผสมผสานกับประสบการณ์ ภูมิปัญญาชุมชน ได้ดีจัดระบบข้อมูล เผยแพร่และขยายผลได้
- มีการทำงานร่วมกันของภาคีพัฒนาหน่วยต่างๆ หลากหลาย จัดแบ่งบทบาทความร่วมมือได้ดีตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ
- มีกฎระเบียบของชุมชนในการดูแลทรัพยากร รอบด้าน ครอบคลุม ลดการโต้เถียง ชัดแย้งในภายหลังดำเนินงาน

1.4 “การ เฝ้ารอวัง” : พิทักษ์รักษาทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านดอน

สถานการณ์ปัญหาที่มีความจำเป็นต้องมีการเฝ้ารอวัง ทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านดอน ได้แก่ คอกหอยในอ่าวที่ได้ขยายออกมามากในแนวเขต ทะเลชุมชน ที่ชุมชนได้ดำเนินการไว้แล้ว และก่อให้เกิดความขัดแย้งในการปักแนวเขตของประมงพื้นบ้าน การใช้เครื่องมือประมงทำลายล้าง ในพื้นที่ทำกินของประมงพื้นบ้าน มียาเบื่อเมา เรืออวนลากอวนรุน อวนซ้อน

1.4.1 โจทย์ที่ต้องเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้มีการดำเนินการเฝ้ารอวังได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

กลไกการทำงาน กลุ่มเฝ้ารอวัง เป็นใครบ้าง มีบทบาทหน้าที่กันอย่างไร

การติดต่อสื่อสาร ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การสื่อสารภายใน โดยเครื่องมือต่างๆ เช่น วิทยุ โทรศัพท์ การสื่อสารเพื่อเฝ้ารอวัง ประสานงาน และสุดท้าย คือการสื่อสารเพื่อสร้างสำนึก ชุมชนและสังคมทั่วไป

การเฝ้ารอวัง การวางแผนการดำเนินการ และพร้อมที่จะแก้ปัญหาใหม่ที่จะเกิดขึ้น ตลอดเวลาการเตรียมความพร้อมของ ศูนย์เฝ้ารอวัง เช่น ระยะเวลาการดำเนินงานชัดเจน เครื่องมือต่างๆ ที่ใช้สภาพพื้นที่ และสถานการณ์ ต่างๆ ที่ต้องมีความรู้ ฤดูกาล ช่วงระยะเวลา น้ำขึ้น น้ำลง ความลึกของน้ำ ประเภทสัตว์น้ำที่มีและชุกชุมไม่เหมือนกันแต่ละพื้นที่ เครื่องมือทำประมงของประมงพื้นบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ ข้อมูลผู้กระทำความผิด สถานที่ ช่วงระยะเวลา และเครื่องมือประมงที่ใช้กระทำความผิด ตัวอย่างเช่น การใช้อวนลาก อวนรุนขนาดใหญ่ ขนาดเล็ก เรือหางยาว ลากหอย อวนรัง อวนซ้อน การใช้ลอบปู ปลา กุ้ง ในบางพื้นที่ การใช้ยาเบื่อ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นส่วนสนับสนุนที่สำคัญ ทำให้คณะทำงานที่เป็นอาสาสมัคร ชุมชนมีความมั่นใจ และได้รับการยอมรับของผู้กระทำความผิด ได้แก่ เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน เจ้าหน้าที่ของอำเภอ เช่น นายอำเภอ ประมงอำเภอ ปลัดอาวุโสหรือปลัดปกครอง ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อาสาสมัครรักษาความปลอดภัยของอำเภอ

1.4.2 ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

การเฝ้าระวังในระดับกลุ่มชุมชน และเครือข่ายเฝ้าระวังมีผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการดังนี้

1) คนและแกนนำ

- มีความรู้ทำให้การบันทึกข้อมูลที่ออกปฏิบัติหน้าที่ ได้อย่างเป็นระบบ
- มีจิตสำนึก มีจิตอาสามากขึ้น
- มีความเข้าใจระบบนิเวศของอำเภอบ้านดอนมากขึ้นจากการติดตามสถานการณ์ชายฝั่งอย่างต่อเนื่อง

-รู้และมีประสบการณ์ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันของทีมทำงานเกิดกับกลุ่มเฝ้าระวังและเครือข่าย

-มีความร่วมมือของกลุ่มและเครือข่ายวิจัยทั้ง 7 พื้นที่ ทั้งในการวางแผนและการทำงานร่วมกัน

- กลุ่มสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้เมื่อมีสถานการณ์ใหม่เกิดขึ้น

2) ผลต่อชุมชน สังคม

- สามารถช่วยเหลือเรื่องประมงที่ประสบอุบัติเหตุ เช่น เรือล่ม จม จาก คลื่นลมแรง
- ชุมชนมีส่วนร่วมในการแจ้งข่าวสาร การบุกรุก และ ทำประมงผิดกฎหมาย
- สามารถกระตุ้นจิตสำนึกในสังคมทั่วไปให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรอำเภอบ้านดอน โดยการใช้สื่อทางวิทยุ การจัดกิจกรรมต่างๆ

3) ผลต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- สามารถลดการทำประมงผิดกฎหมายได้
- มีการดูแล ป้องกันการทำลายทรัพยากรประมงในอำเภอบ้านดอนได้

4)การเชื่อมโยง มีการทำงานแบบประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ

1.4.3 ความรู้ได้จากบทเรียนการดำเนินงาน เฝ้าระวังอำเภอบ้านดอน

-การเฝ้าระวัง เป็นเรื่องละเอียดอ่อน ง่ายต่อเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับกลุ่มอนุรักษ์ หรือกลุ่มผู้ละเมิดกับกลุ่มอนุรักษ์ การดำเนินกิจกรรมอื่นๆ ไปพร้อมๆ กัน เช่น การประชาสัมพันธ์ทางวิทยุชุมชน การฟื้นฟูป่าชายเลน การจัดค่ายเรียนรู้แก่เยาวชนเป็นต้น จะช่วยลดความขัดแย้งลงได้

-การเฝ้าระวังดูแลอ่าว นอกจากต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชนแล้ว กำลังสำคัญคือความร่วมมือของภาครัฐหลายๆ ส่วน เนื่องจาก เกี่ยวข้องกับ การใช้อำนาจทางกฎหมาย เช่น พรบ.ประมงเป็นต้น

- วิธีการ ขั้นตอน ช่วงระยะ การทำงาน ของหน่วยงานรัฐมีความแตกต่างกับการทำงานของกลุ่ม
อนุรักษ์ การพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ และเป็นทางการ เพื่อปรับวิธีการทำงานร่วมกันจะแก้ปัญหาด
ความคาดหวังจากชุมชนต่อภาครัฐ ลงได้

-ปัญหาที่เกิดขึ้นสาเหตุมาจากช่องว่างของกฎหมาย เช่น พรบ.ประมง กรณีของเรือผู้กระทำ
ความผิดสามารถแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ว่าเป็นเรือเข้ามา ก็จะไม่ถูกริบ หรือการมีเครื่องมือทำลายล้างไว้ใน
ครอบครองจะมีความผิดราบใดที่ไม่นำเครื่องมือชิ้นนั้นมาทำการประมง

-มีวิธีการแก้ปัญหาควบคู่ไปกับการใช้กฎหมาย เช่น การใช้ข้อบัญญัติของ อบต. หรือการให้ผู้นำ
ทางการ ผู้อาวุโสของชุมชน พูดคุยว่ากล่าวตักเตือน การประชาสัมพันธ์ ให้ข่าวสารข้อมูล ความเข้าใจ ทั้ง
คนในชุมชนและภายนอกชุมชน

-การเฝ้าระวัง ต้องมีความพร้อม ทั้ง แผนการทำงาน เครื่องมือ ข่าวสารข้อมูล และมีวิธีการที่เฉพาะ
ของพื้นที่ เป็นเรื่องที่กลุ่มอนุรักษ์ได้ดำเนินการ แก้ปัญหาใหม่หรือดำเนินการเป็นการเฉพาะ เช่นการจัดการ
กับเครื่องมือประมงผิดกฎหมายที่ขนาดต่างกัน หรือ เจ้าของที่เป็นคนใน กับคนนอกชุมชน ก็มีวิธีการทำงาน
ที่แตกต่างกัน

-การดูแล เฝ้าระวังรักษาทรัพยากรอ่าวจำเป็นต้องทำอย่างต่อเนื่อง การหาช่องทางพึ่งตัวเอง
ของชุมชน เช่น การจัดตั้งกองทุนอนุรักษ์ที่จัดสรรมาจาก กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ เพื่อใช้ในกิจกรรมเฝ้า
ระวังในอนาคต

-ผลการดำเนินงานของกลุ่มเฝ้าระวัง จะดูผลสำเร็จจริงเป็นรูปธรรมไม่ได้ในระยะใกล้ เพราะมีปัจจัย
เงื่อนไขทั้งภายในและภายนอก เช่น ปัจจัยจากความไม่พร้อมของกลุ่มอนุรักษ์ ความร่วมมือจากหน่วยงาน
ภาครัฐ ผู้กระทำผิดเป็นผู้มีอิทธิพล ปัญหาเกิดขึ้นแต่หาหลักฐานไม่ได้และความเข้มแข็งของแต่ละ
กลุ่มแต่ละชุมชนไม่เท่ากัน เป็นต้น

2. “พื้นสายน้ำ” : นำความรู้สร้างสำนึกฟื้นคลองท่าทอง 1 ใน 20 สายน้ำรอบ
อ่าวบ้านดอน สุราษฎร์ธานี

คลองท่าทอง ศึกษาในพื้นที่หมู่ที่ 1, 3 และหมู่ที่9 ตำบลท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ความกว้างที่สุดบริเวณปากคลอง 220 เมตร และจะแคบลงเรื่อยๆเมื่อสุดเขตตำบลท่าทอง ลำคลองจะกว้างประมาณ 25 เมตรน้ำเค็มจะขึ้นถึงประมาณกิโลเมตรที่ 10 ชุมชนบ้านท่าเกตุ สองฝั่งคลอง มีนาทุ่ง สลับกับสวนปาล์มปลูกใหม่บ้าง

เล็กน้อย ส่วนพื้นที่ริมน้ำที่น้ำเค็มขึ้นถึง จะมีต้นโกงกาง ต้นตาตุ่ม ต้นลำพู และต้นจาก เป็นต้น

ชุมชนที่ตั้งอยู่ติดกับคลองท่าทอง 5 ชุมชน ชุมชนปากน้ำท่าทอง ชุมชนบ้านดิน ชุมชนท่าเกตุ ชุมชนบ้านมะม่วงงาม และชุมชนบ้านท่าสะท้อน

2.1 สภาพปัญหาและแนวทางฟื้นฟูของคลองท่าทอง

สภาพปัญหาที่สำคัญของคลองท่าทอง ได้แก่ สภาพน้ำในคลองเสื่อมโทรม ทำให้หอยแมลงภู่น้ำของชาวประมงที่ตกไว้ในคลองตาย เสียหาย ปลาที่เลี้ยงในกระชังตาย ทำให้กลุ่มชาวประมงมีความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก การวิจัยเพื่อค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ไข เรื่องดังกล่าว ในหัวข้อว่า “การหาแนวทางการฟื้นฟูคลองท่าทองเพื่ออาชีพที่ยั่งยืนของชุมชนท่าทอง”

รู้เรา รู้เขา รู้คลอง

การกำหนดเป้าหมายเพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าว ทีมวิจัยชุมชนท่าทอง ได้วางแผนการทำงาน โดยเริ่มต้นจาก “ต้องรู้อะไรบ้าง และจะค้นคว้าหาความรู้อย่างไร” ซึ่งเริ่มต้นจากรู้เรื่องทั่วไป ได้แก่

-ทิศทางลม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการขึ้น-ลงและการไหลเวียนของน้ำทั้งในอ่าวและลำคลอง

-ลักษณะ และสถานการณ์ที่แท้จริงของคลองท่าทอง เช่น ขนาด รูปพรรณสัณฐาน แหล่งชุมชน พันธุ์ไม้ ลักษณะของน้ำ โดยการสำรวจลงพื้นที่ และนำข้อมูลจากแผนที่ดาวเทียม จากสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค14

รู้เรื่องสภาพปัญหาและสาเหตุ

ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ การตายของหอยที่เลี้ยงไว้ มีลักษณะเป็นแนวยาว และชาวบ้านที่ลงไปเก็บหอยก็เกิดอาการ ปวดแสบปวดร้อน มือและเท้าเป็นแผล เป็นโรคผิวหนัง จากสภาพปัญหาดังกล่าว ทีมวิจัยจึงค้นหาสาเหตุได้แก่

-หาความรู้จากเอกสารงานวิจัย และประสบการณ์จากการสังเกตเองและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน ในเรื่องของ การดูทาง การขึ้นลงของน้ำในอ่าวและในคลองท่าทอง รวมถึงกระแสน้ำจากแม่น้ำตาปี พบว่า ในช่วงน้ำตาย น้ำขึ้นลงน้อย การถ่ายเทของน้ำก็น้อย น้ำเสียจากที่ต่างๆ ไหลลงอ่าวบ้านดอน ถูกดันกลับมายังชายฝั่งบริเวณปากคลองท่าทอง ซึ่งทำให้น้ำเสียเพิ่มมากขึ้นและผสมกับน้ำเสียที่ระบายมากับลำคลองท่าทองก็ยิ่งทำให้คุณภาพเสื่อมโทรมมากขึ้น

สำหรับกรณีที่ชาวบ้านเจ็บป่วยเป็นโรคผิวหนังจากการลงไปเก็บหอย มากขึ้น ทีมวิจัยได้นำข้อมูลของสาธารณสุขมาเปรียบเทียบและพบว่าชุมชนแถบนี้เป็นโรคผิวหนังตั้งแต่ปี2549 จนถึงปี 2550 เพิ่มขึ้นหลายเท่าตัว ซึ่งยืนยันตรงกันกับชาวบ้านในพื้นที่ดังกล่าวซึ่งผลมาจากมลพิษในแหล่งน้ำแห่งนี้ที่มีมากเพิ่มขึ้นด้วย ต้องการตรวจสอบคุณภาพน้ำในลำคลองท่าทอง ที่ชัดเจน แน่นนอน ให้ทุกฝ่ายยอมรับ โดยการ “อบรมอาสาสมัครเฝ้าระวังคุณภาพแหล่งน้ำ”

2.2 ความรู้ที่ได้มี 2 ส่วน ได้แก่

1) ความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรม ซึ่งเป็นเนื้อหาทางวิชาการ ได้แก่

- การกำหนดจุดการเก็บตัวอย่างน้ำ มีจุดกำเนิดของผลกระทบ จุดกระทบต่อเนื่อง จุดเกิดเหตุแตกต่างกัน
- ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของน้ำ ความขุ่น (ตะกอน) สาเหตุที่เกิด ความลึกของแหล่งน้ำ อุณหภูมิ ค่าความเป็นกรด ด่าง (pH) ค่าความเสียของน้ำ(BOD) แร่ธาตุกลุ่มไนโตรเจน และโลหะหนัก
- วิธีการเก็บตัวอย่างน้ำ ในสภาพต่างๆ เช่นเก็บ 2 ครั้งในช่วงการขึ้นและลงของน้ำ

2) ความรู้จากการฝึกทำและปฏิบัติการจริง อาสาสมัคร นำความรู้ที่ได้รับอบรมนำไปใช้เก็บตัวอย่างน้ำ ตรวจสอบคุณภาพน้ำพื้นฐาน

3) การบันทึข้อมูลคุณภาพน้ำที่ติดตามตรวจสอบ และการประชุมแลกเปลี่ยนของทีมวิจัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่นสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค14 ครู นักเรียน

4) การร่วมกิจกรรมรณรงค์สร้างจิตสำนึกแก่ชุมชน ได้แก่ กิจกรรมค่ายนักสืบสายน้ำ การติดตามตรวจสอบ เฝ้าระวังคุณภาพน้ำในคลองและปรับความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ

2.3 ผลที่เกิดขึ้น

1) ผลต่อคน แกนนนำ ทีมวิจัย

- ได้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพน้ำ ปัจจัย และผลกระทบ (ความรู้จากภายนอก ผสานกับประสบการณ์ที่ชุมชนมี)
- มีความภูมิใจ กำลังใจในการดำเนินการต่อ

2) ผลเกิดขึ้นกับชุมชน และสิ่งแวดล้อม

- ชุมชน ให้ความสนใจ และยอมรับทีมวิจัยมากขึ้น
- ชุมชน ตื่นตัวปัญหาน้ำเสีย ในคลองท่าทองมากขึ้นมีการรายงานและแจ้งข่าวสภาพน้ำ
- เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพน้ำเช่นน้ำเสีย รุนแรงจนเห็นได้ชัด ทีมวิจัยสามารถนำน้ำไปตรวจสอบได้ทันที
- สภาพน้ำในคลองท่าทองถูกตรวจสอบและเฝ้าระวังอย่างต่อเนื่อง
- สภาพน้ำคลองท่าทองมีคุณภาพดีขึ้น ไม่ได้เสียและเสื่อมโทรมอย่างรุนแรงเหมือนปี2550

การเชื่อมโยงความรู้

ข้อมูล ความรู้จากการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำของชุมชน นำไปสู่การแจ้ง ร้องต่อคณะกรรมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน 4 และได้ดำเนินการหารือกับส่วนราชการในระดับจังหวัดเพื่อแก้ปัญหาและป้องกันปัญหาจากการปล่อยน้ำเสียจากโรงงาน นาทุ่ง และชุมชน

2.4 ความรู้จากบทเรียนการทำงาน

-ระบบการบันทึกข้อมูล หลักฐาน คุณภาพน้ำ เป็นที่เชื่อถือ ยอมรับ จึงสามารถนำไปนำเสนอเพื่อแก้ปัญหาในระดับนโยบายได้ เช่น การบันทึกการเปลี่ยนแปลงของน้ำในลำคลอง มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างไร น้ำเปลี่ยนสี กลิ่นเหม็น น้ำเสีย ปลาตาย มีวัสดุ ขยะอะไร ลอยในคลอง เป็นต้น

-ความรู้ความเข้าใจในการเก็บข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์ สามารถรับรู้ได้ดี แต่ในทางปฏิบัติ เป็นเรื่องละเอียด ถูกต้อง ตรงเวลา ต่อเนื่อง ซึ่งทีมวิจัยที่เป็นชาวบ้านทั้งหมดมีข้อจำกัดในการกิจส่วนตัวต่างๆ จึงจำเป็นต้องมีพี่เลี้ยงที่สนใจติดตามอย่างต่อเนื่องร่วมกับทีมวิจัยบางคนที่มีความถนัดในเรื่องนี้สามารถดำเนินการไปได้

-การนำความรู้ ข้อมูล สถานการณ์ต่างๆ ไปสู่การแก้ปัญหาอย่างมีน้ำหนักได้ โดยการรวมตัวของเครือข่าย “รักษ์คลอง” ร่วมกับหน่วยงาน คนเมือง โรงเรียน ครู เยาวชน และภาคประชาสังคม ซึ่งก็เริ่มก่อรูปและเตรียมในเรื่องนี้แล้ว

-มีข้อถกเถียงถึงสาเหตุของการตายของหอย และปลาในกระชัง ว่าเกิดจากน้ำเสียจากแหล่งหนึ่งแหล่งใดของใคร หรือเกิดจากธรรมชาติของอ่าวบ้านดอน และชุมชนก็ยังไม่ทราบว่ามีผลกระทบต่อสัตว์น้ำโดยเฉพาะหอยนางรม จึงมีกิจกรรมต่อเนื่อง ได้แก่ การทดลองเลี้ยงหอยนางรมในแปลง 1 ไร่ และบันทึกการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อไป

3. “พืชนากุ้งร้าง” : สร้างอาชีพทางเลือกใหม่ ให้คนอำเภอบ้านดอน

“ทำนากุ้งที่ผ่านมา ประสบปัญหา กุ้งเป็นโรคตาย ลงทุนสูง ขาดทุน เป็นหนี้สิน เลิกกิจการ จึงปล่อยให้นากุ้งร้าง...”

คนเคยรวยจากนากุ้งรอบๆ อำเภอบ้านดอน ได้พูดเป็นเสียงเดียวกัน และคงจะเป็นชะตากรรมของคนเลี้ยงกุ้งทั่วประเทศหรือทั่วโลกก็ว่าได้ กลุ่มคนเล็กๆ ไม่ใช่คนในอำเภอบ้านดอนพยายามเปลี่ยน วิกฤติให้เป็นโอกาสฟื้นฟอความเจ็บปวดจากการสิ้นเนื้อประดาตัวจากนากุ้งกลับลำชีวิตตัวเองอีกครั้งด้วยการสร้างทางเลือกใหม่จากนากุ้งร้างด้วยการ“การค้นหาทางเลือกในการอยู่รอดด้านการเพาะเลี้ยงที่ไม่ใช่การเลี้ยงกุ้งกุลาดำแบบเดิม” ณ ชุมชนบ้านปากท่อ ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

3.1 ความรู้ จากบทเรียนของการใช้บ่อกุ้งร้างเลี้ยงสัตว์น้ำแบบธรรมชาติที่ผ่านมา

ก่อนที่มีการรวมกลุ่มเพื่อทดลองหาแนวทางการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ ในนากุ้งร้างได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้ที่ได้ทดลองทำมาก่อน โดยเกิดผลดังต่อไปนี้

ใช้บ่อกุ้งเก่า เลี้ยงปลากะพง โดยให้ปลาสด บดเป็นอาหาร ใช้เวลาเลี้ยง 3 เดือน ประสบปัญหาเหลือปลาโตได้ขนาด น้อย อันเนื่องมาจาก

- ไม่ได้เตรียมบ่อล่วงหน้า มีปลาชนิดอื่นกินลูกปลากะพงจนทำให้เหลือน้อย

- ช่วงระยะเวลานำลูกปลากะพง ปล่อยในบ่อไม่เหมาะสม ลูกปลาอ่อนเพลีย นำพันธุ์ปูทะเล(ปูดำ) ปล่อยลงในนากุ้งร้าง ใช้เวลาระยะ 4 เดือน ยังไม่ประสบความสำเร็จอันเนื่องมาจาก

- ปู ออกจากบ่อนากุ้งไปได้ เนื่องจาก ไม่ได้กั้นอวนรอบๆ บ่อเลี้ยงปูและปลาในบ่อกุ้ง ไปพร้อมๆ กัน ใช้เวลา 5 เดือน ได้ผลไม่เต็มที่ เพราะ จับปลาเป็นตัวขนาดเล็กราคาต่ำ ส่วนปูเป็นกลายตัวมีจำนวนมาก และตายไปอย่างไม่ทราบสาเหตุ

- พื้นที่นากุ้งร้าง 7-8 ไร่ ปล่อยลูกพันธุ์ปู 800 ตัว ใช้ปลาเปิดเป็นและหอยกะพงเป็นอาหาร ใช้ เวลาเลี้ยง 3-4 เดือน ลงทุนไป 10,200บาท ขายได้เป็นเงิน ประมาณ 35,000บาท ประเมินปูที่เหลือให้ขายได้ประมาณ 200 ตัวเท่านั้น เนื่องจาก ปัญหามูกัดกันเอง มีการลักขโมยจับ และ น้ำท่วมคั่นนากุ้ง

3.2 ความรู้จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนของกลุ่มนำไปปรับปรุงการดำเนินการต่อไปมีดังต่อไปนี้

- การเตรียมบ่อเลี้ยงจากเดิม ปรับนาุ้งให้สอดคล้องกับชนิดของสัตว์น้ำ เช่น การปรับพื้นนาุ้งให้เรียบ เติมน้ำ และระวังศัตรูของพันธุ์สัตว์น้ำที่จะเลี้ยง
- สถานที่ตั้งที่ใช้เพาะเลี้ยงเป็นที่ดิน น้ำท่วมไม่ถึง ที่ระบายน้ำเข้าออกได้สะดวกบ่อที่จะใช้เลี้ยงปูต้องมีวนตาถี่กันรอบคันนาุ้ง

- ลูกพันธุ์สัตว์น้ำ ปลา หรือปู ต้องได้ขนาดพอดี แข็งแรง และต้องดูช่วงเวลาการปล่อยลงบ่อ
- การให้อาหารต้องพอดี สังเกตอย่างละเอียด ถ้าเหลือมากทำให้น้ำเสีย
- การเฝ้าระวังดูแล โดยเฉพาะการลักขโมย

กลุ่มพื้นนาุ้งร้าง 8 รายได้ทดลองเลี้ยง ชนิดสัตว์น้ำ รูปแบบ วิธีการ ในบ่อร้าง ซึ่งมีผลดังต่อไปนี้

1) การเลี้ยงปลาอย่างเดียว

ผู้ทดลองคือ นางสุขกัลยา ชูคง และนายจำเริญ ไม้หนู ใช้บ่อร้างเก่าที่เคยเลี้ยงมาแล้วในการทดลอง จำนวน 2 บ่อ โดยลงปลาเมื่อวันที่ 5 ก.พ. 51 จำนวน 300 ตัว ลงในบ่อทดลอง เวลา 13.00 น. ปลาขนาด 2 นิ้วครึ่ง โดยให้อาหารเป็นลูกปลาสดบดละเอียด ประมาณ ครึ่งกิโลกรัมต่อวัน หลังจากนั้นประมาณ 2 สัปดาห์ อาหารที่ให้ในบ่อเหลือลอยอยู่ในบ่อ จึงได้ถ่ายน้ำออกจากบ่อ พบว่า บ่อของคุณสุขกัลยา ชูคง มีปลาเหลืออยู่ในบ่อแค่ 12 ตัว และบ่อของคุณจำเริญ ไม้หนู เหลือปลาในบ่อจำนวน 30 ตัว ขายไป 25 ตัว ราคาประมาณ 1000 กว่าบาท (ขนาด 4-5 ซีด) ของคุณวีระพงษ์ แฝวชนะ เหลือปลาในบ่อจำนวน 70 ตัว ขายไปทั้งหมดราคาประมาณ 3,000 บาท (ขนาด 4-5 ซีด) ซึ่งได้จำหน่ายปลาไปหมดแล้วใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 3 เดือน

สาเหตุการตายของปลา

ไม่ได้เตรียมบ่อเลี้ยงล่วงหน้า ทำให้ปลาที่อยู่ในบ่อก่อนหน้านี้เกิดปลากะพงที่เพิ่งปล่อยลงไปใหม่ ลูกปลากะพงอ่อนเพลียเนื่องจากกรขนย้ายเป็นระยะทางไกล ประกอบกับการเวลาที่เอาปลาลงบ่อเป็นเวลาช่วงเที่ยงซึ่งอากาศร้อนจัด และใช้เวลานานในการนับจำนวน และแบ่งปลา

ข้อเสนอแนะในการทำกิจกรรมต่อ

- 1) ควรมีการแจ้งสมาชิกล่วงหน้าประมาณหนึ่งสัปดาห์ เพื่อให้สมาชิกเตรียมบ่อให้พร้อมโดยการใช้กากชาเปลือกปลาที่มีอยู่ในบ่อและปล่อยน้ำเข้าออก และรอจนกว่ากากชาจะเจือจางไปหมด
- 2) ควรปรับสภาพน้ำให้เหมาะสมกับความเค็มของน้ำที่ปลาอาศัยอยู่ให้เท่ากับน้ำในบ่อเลี้ยง และไม่ควรนำปลามาปล่อยในช่วงที่มีอากาศร้อนจัด

2) การเลี้ยงปูอย่างเดี่ยว

ผู้ทดลองคือ นายอนันต์ เชื้อเอี่ยม แบ่งออกเป็น 3 รุ่น

เริ่มเลี้ยงเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2551 จำนวน 1500 ตัว ในพื้นที่ 7 ไร่ โดยเลี้ยงในบ่อกึ่งเก่า (ไม่ได้ปรับพื้นที่) **ขั้นตอนการเลี้ยง** คือใช้อวนตาถี่ ก้นทำคอกขนาด กว้าง 2.5 เมตร ยาว 2.5 เมตร ปล่อยน้ำเข้าบ่อ ประมาณ 70 เซนติเมตร ทิ้งไว้ประมาณ ครึ่งเดือน นำลูกปูมาใส่ในคอกอนุบาล ในวันต่อมาให้อาหารลูกปูโดยใช้ปลาเบ็ดสับละเอียด ประมาณ 1 ชีด สังเกตการเปลี่ยนแปลงในบ่อ เช่น ดูว่าลูกปูมาเกาะข้างอวนหรือไม่ พบว่าเห็นบ้างเล็กน้อย

การให้อาหาร ในช่วง 10 วันแรกจะให้ประมาณ สามวันต่อครั้ง และเพิ่มปริมาณอาหารขึ้นเรื่อย ๆ ประมาณครั้งละ 1 ชีด เมื่อเลี้ยงได้ประมาณ 20 วัน ปูมีขนาดประมาณ 1 เซนติเมตร ดึงเนื้ออวนออก ให้ปูลงออกหากินในแปลงใหญ่ การให้อาหาร จะให้เป็นปลาเบ็ดสับประมาณ 2-3 กิโลกรัม ต่อ 10 วัน ต่อครั้ง

การปล่อยน้ำเข้าออกแปลงจะปล่อยในช่วง 3-4 ค่ำ โดยที่ผ่านมาได้ทำการปล่อยน้ำไปแล้ว จำนวน 2 ครั้ง ปูมีขนาดประมาณ 3 ชีด/ตัว

3) การเลี้ยงปูและปลาร่วมกัน

ผู้ทดลองเลี้ยง คือ 1) นายสุภากร ชูคง 2) นางเยาวเรศ ชูคง 3) นายสมทรง รอดรัตสระ
3) นางสาวสุชกัลยา ชูคง และ 4) นายประสิทธิ์ ภัคดีเขียว

การเลี้ยงปูรุ่นแรก

(1) นายสุภากร ชูคง

เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2551 ได้ปล่อยลูกปู จำนวน 1,000 ตัว ในพื้นที่บ่อกึ่ง เนื้อที่ประมาณ 2 ไร่ มี**ขั้นตอนการดำเนินการ ได้แก่** ปรับปรุงพื้นที่โดยตัดหญ้าบริเวณรอบบ่อ กั้นอวนตาถี่ในบ่อ ขนาด 2*2 เมตร ซึ่งในพื้นที่บ่อก็มีปลากะพงอยู่ก่อนแล้ว เปิดน้ำเข้าบ่อประมาณ 50 เซนติเมตร ปิดไว้จนกว่าน้ำต่อไปจะมาถึง(ประมาณ 15 วัน) นำลูกปูมาปล่อยบ่ออนุบาล จำนวน 1,000 ตัว ขนาด เท่าหัวไม้ขีด

การให้อาหาร ให้อาหาร เป็นปลาสดละเอียด อัตราการให้ประมาณ 1 กิโลกรัม โดยจะให้ 2 วัน/ครั้ง การสังเกตลูกปูที่ปล่อยในช่วงแรก เวลาประมาณ 4-5 วัน ลูกปูจะลอกคราบ เวลาผ่านไปประมาณ 1 เดือน ลูกปูจะมีขนาด 3-4 เซนติเมตร ส่วนการให้อาหารจะเหมือนเดิมแต่จะเพิ่มปริมาณอาหารเป็น 3-4 กิโลกรัม ระยะเวลาสามเดือนที่ผ่านมา พบว่าลูกปูมีขนาด ตั้งแต่ 1-3 ซีด

ปัญหาที่พบ มีการปล่อยน้ำเสียจากบ่อกุ้งของนายทุน

(2) นางเยาวเรศ ชูคง

เริ่มเลี้ยงเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2551 ลูกปูจำนวน 1000 ตัว เลี้ยงในบ่อกุ้งร้างเนื้อที่ขนาด 4 ไร่ ขั้นตอนการเลี้ยง คล้ายกับวิธีการเลี้ยงของนายสุภากร ชูคง

(3) นางสุชล เผือกแย้ม

เริ่มเลี้ยงเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2551 ลูกปูจำนวน 1000 ตัว เลี้ยงในบ่อกุ้งร้างเนื้อที่ขนาด 4 ไร่ ขั้นตอนการเลี้ยง คล้ายกับวิธีการเลี้ยงของนายสุภากร ชูคง

การเลี้ยงปูรุ่นที่ 2

(1) นายสมทรง รอดรัตสระ

ได้ลูกปูเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2551 ได้ลูกปูจำนวน 1,000 ตัว นำมาเลี้ยงในพื้นที่ 9 ไร่

ขั้นตอนการเลี้ยง นำอวนตาถี่ มากั้นคอกขนาด 3x3 เมตร แล้วนำลูกปูมาปล่อยลงในบ่อ

การให้อาหาร จะให้อาหารวันละมื้อ เป็นลูกปลาเบ็ดสับละเอียด ประมาณครึ่งกิโลกรัม นอกจากนั้นก็ทำการสังเกตว่ามีอัตราปูรอดจำนวนเท่าไร ซึ่งจากการสังเกตพบว่ารอดประมาณ 30% ทั้งระยะไว้ประมาณ 20 วัน เพื่อให้ลูกปูปรับตัว แข็งแรง ทำการเปิดอวนตาถี่ ให้ลูกปูเข้าในแปลงเลี้ยงธรรมชาติ เมื่อถึงช่วงน้ำใหญ่ ก็จะเปิดน้ำเข้าบ่อประมาณ 2-3 คืบ แล้วปิดบ่อขังน้ำไว้ ประมาณ ครึ่งเดือน โดยน้ำจะสูงประมาณ 1 เมตร ลูกปูในขณะนี้มีขนาด ประมาณ 3 นิ้ว

(2) นายประสิทธิ์ ภัคดีเขียว

ได้ลูกปูเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2551 ได้ลูกปูจำนวน 1,000 ตัว นำมาเลี้ยงในพื้นที่ 7 ไร่ ขั้นตอนการเลี้ยง คล้ายกับนายสมทรง รอดรัตสระ

(3) นางสาวสุชกัลยา ชูคง

ได้ลูกปูเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2551 ได้ลูกปูจำนวน 1,000 ตัว นำมาเลี้ยงในพื้นที่ 4 ไร่

ขั้นตอนการเลี้ยง มีการปรับพื้นที่ โดยการตัดหญ้า และกั้นอวนตาถี่ ขนาด 3x3 เมตร ปล่อยน้ำเข้าบ่อขัง นำลูกปูมาปล่อยในอวนตาถี่

การให้อาหาร จะให้วันละครั้ง ปริมาณ ครึ่งกิโลกรัม เป็นลูกปลาสด เมื่อปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 20 วัน พบว่าลูกปูมีขนาด ประมาณ 1 เซนติเมตร และเมื่อเวลาผ่านไป 1 เดือน ก็เปิดอวนอนุบาล ให้ลูกปูที่แข็งแรง ออกจากอวนอนุบาล ส่วนลูกปูที่ไม่แข็งแรง จะยังเลี้ยงไว้ในบ่ออนุบาลต่อ

การให้อาหารจะเพิ่มขึ้น เป็น 1-3 กิโลกรัม (ซื้อมาราคากิโลกรัม 18-20 บาท) ได้ทำการปล่อยน้ำเข้าออก เดือนละ 2 ครั้ง สังเกตว่าลูกปูมีขนาดโตขึ้น ประมาณ 3 ซีด

ปัญหาที่พบ มีปูตายเนื่องจากมีสาหร่ายสีเขียว เกิดขึ้นในบ่อกุ้งทำนํามีกลิ่นและเน่าเสีย

3.3 ผลที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัย

ได้รู้หลักการเลี้ยงสัตว์น้ำและทดลองปฏิบัติจริงจากหัวหน้าโครงการที่ผ่านการฝึกอบรมจาก ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งฯ ได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน นักวิจัย สรุปผลที่เกิดขึ้นดังนี้

-ความภูมิใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพราะนอกจากทำเพื่อส่วนตัวยังมองถึงเรื่องการขยาย ผลสู่คนอื่น ๆ ด้วย

- มีความรู้ ความเข้าใจ ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนของทีมนักวิจัยที่ต่อเนื่อง
- เรียนรู้การทำงานที่เป็นระบบ การบันทึกข้อมูล สังเกตการณ์เปลี่ยนแปลง
- มีความกล้านำเสนอข้อมูล อย่างเป็นระบบได้อย่างน่าสนใจมากขึ้น
- ชาวบ้านเริ่มให้การยอมรับ และสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่มมากขึ้น

แนวทางการดำเนินการต่อ

1. รวบรวมข้อมูล เพื่อให้สมาชิกในที่ ทดลองเลี้ยง จำนวน 4 แปลง
2. ทีมวิจัยที่ได้ทดลองเลี้ยงแล้ว ให้จดบันทึกข้อมูลอย่างละเอียด
3. จะทดลองทำกระชังอนุบาลลูกปู เพื่อกันสัตว์น้ำอื่นที่จะเข้ามาทำลายลูกปู

3.4 ความรู้ที่ได้ จากบทเรียนทดลองการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในนากุ้งร้าง

-การเลี้ยงกุ้งกุลาดำที่ผ่านมามีปัญหา ต้นทุนสูง กุ้งเป็นโรค ผู้เลี้ยงขาดทุน สภาพแวดล้อม เสีย ต้องการทางเลือกอย่างอื่น ที่ยั่งยืน ที่หลากหลาย มากกว่าการเพาะเลี้ยงดังกล่าว

-การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในนากุ้งอย่างได้ผลต้องมีประสบการณ์ การลงมือทดลองดู เริ่มจาก เล็กๆค่อยขยายผล ปรับประยุกต์ไปอย่างต่อเนื่อง ลดความเสี่ยงในเรื่องเงินทุนไปด้วย

-การจัดการฟาร์มเป็นกลุ่มจะช่วยให้สามารถช่วยกันแก้ปัญหาด้าน เทคนิค และการจัดการ เรื่องความปลอดภัยได้

-ประสบการณ์ ความรู้จากการดำเนินการดังกล่าว สามารถใช้ได้ผลมีความเฉพาะเป็น รายๆ ไป นักวิชาการทั่วไปแนะนำได้เพียงหลักการกว้างๆ เท่านั้น ส่วนรายละเอียดเป็นเรื่องที่ต้อง เรียนรู้เองจากการปฏิบัติ การขยายผลจากการศึกษาดูงานที่นี่ ควรเน้นให้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่และความชำนาญของผู้เลี้ยงเอง

ประมวลสรุป

“นำความรู้บูรณาการสู่การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง” กรณี อ่าวบ้านดอน

จากความพยายามของนักวิจัยเพื่อชุมชนและเครือข่าย กรณี อ่าวบ้านดอน เพื่อค้นหาความรู้ นำไปสู่การแก้ปัญหาทรัพยากรชายฝั่ง โดยการปฏิบัติการของทีมีวิจัยและชุมชนเองพร้อมกันไปด้วย เกิดรูปธรรมการจัดการอ่าวที่เป็นตัวอย่างเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่สำคัญได้แก่ ทะเลชุมชน บ้านปลา การจัดการป่าชายเลนกับปูเปี้ยว การเฝ้าระวัง การติดตามตรวจสอบคุณภาพสายน้ำ และการฟื้นฟูน้ำท่วมขัง อันนำไปสู่การขยายผลไปสู่ระดับต่างๆ รวมถึงการนำเสนอต่อภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับท้องถิ่นและนโยบาย ประมวลโดยภาพรวม ความรู้ ประสบการณ์ ที่เกิดจากการดำเนินการโครงการวิจัยของชุมชนและเครือข่าย ซึ่งจะเน้นสรุปในมิติต่างๆขององค์ความรู้ จากการทำงานของชุดโครงการดังต่อไปนี้

1.ความรู้ที่สำคัญ ที่ใช้ในการแก้ปัญหาอ่าวบ้านดอน ได้แก่ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงในอ่าวบ้านดอน ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูน้ำลำคลองรอบอ่าวบ้านดอน และความรู้การฟื้นฟูน้ำท่วมขังปรับให้เป็นฐานทรัพยากรที่เหมาะสมสำหรับการประกอบอาชีพทางเลือกของชุมชนที่หลากหลายได้

2.ที่มาของแหล่งความรู้ ของทีมีวิจัยและชุมชน จากผลการดำเนินงานโครงการที่สะท้อนจากรายงานเอกสาร การนำเสนอผลการดำเนินงาน และรูปธรรมที่เกิดขึ้นของกิจกรรม ความรู้ที่สำคัญที่ทีมีวิจัยสามารถนำมาจัดระบบ ประมวล ปรับประยุกต์ใช้ได้อย่างสอดคล้อง มาจากแหล่งต่อไปนี้

-ปรากฏการณ์ของสถานการณ์ ปัญหาจริงที่เกิดขึ้นในอ่าวบ้านดอนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและมีผลกระทบต่อชุมชน สามารถบันทึกเรื่องราว นำมาจัดระบบชุดความรู้ได้

-ความรู้ที่มีอยู่ในตัวของ นักวิจัย ผู้รู้ในชุมชน ที่ถ่ายทอดออกมาเป็นเรื่องราว บันทึกเป็นบทเรียน องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านต่างๆ

-ประสบการณ์ภายนอกชุมชน กิจกรรมแบบอย่างของเครือข่าย พื้นที่ต้นแบบภายนอก ทีมีวิจัยได้ไปแลกเปลี่ยน ศึกษาดูงานมา บันทึกเป็นความรู้

-ความรู้เชิงวิชาการจากภายนอก จากนักวิชาการ นักวิจัยอ่าวบ้านดอน ผู้ประสานงาน(พี่เลี้ยง) หน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องเช่นหน่วยงานราชการ องค์การอิสระ

-ผลการทดลองเปรียบเทียบ และการปฏิบัติการของชุมชน ในรูปแบบกิจกรรมต่างๆ

3.วิธีการได้มาซึ่งความรู้ ทีมวิจัยพยายามค้นคว้าหาความรู้ทั้งหลายหลายวิธี เช่นการสำรวจข้อมูลชุมชนในประเด็นต่างๆที่สนใจ การใช้แบบสอบถาม การจัดเวทีพูดคุยทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การเข้าร่วมอบรม สัมมนาเพิ่มพูนความรู้ใหม่ๆ ตลอดจนการเฝ้าระวัง การสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลง และนำมาบันทึกเป็นชุดความรู้

4.ความรู้ที่ได้จากการดำเนินการวิจัย

ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการมีลำดับขั้นตอนและรายละเอียดของความรู้ในกระบวนการวิจัยของชุดอ่าวบ้านดอนดังต่อไปนี้

4.1 ก่อนเริ่มทำโครงการ การตั้งโจทย์จากปัญหาความต้องการจากชุมชน การวางแผนงาน และจัดกลุ่มกลไกเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัย

4.2 ความรู้เริ่มต้นของการดำเนินการวิจัย รู้จักตัวตน “รู้ตัวเอง” ความเป็นมาชุมชนตัวเอง ผู้นำสังคม โครงสร้างของ สถาบันต่างๆของชุมชน รู้จักประเพณี วัฒนธรรม องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ที่เกี่ยวข้องในด้านต่างๆของชุมชนเช่น ด้านสมุนไพร ด้านงานฝีมือหัตถกรรม การทำการประมงแบบดั้งเดิมโดยใช้ความรู้และประสบการณ์ที่ถ่ายทอดกันมา

ทรัพยากรชายฝั่งของอ่าวบ้านดอน ที่หลากหลายซึ่งพื้นฐานการประกอบอาชีพต่างๆของชุมชน ได้แก่ สัตว์น้ำ ชนิด ความชุกชุม ฤดูกาล และวงจรชีวิต ป่าชายเลน อ่าว และสายน้ำลำคลอง ความรู้ใหม่จากนักวิชาการ เช่น เรื่องปูเปี้ยวบางแง่มุม การตรวจสอบคุณภาพน้ำ การเลี้ยงกุ้งและสัตว์น้ำอื่น

4.3 ความรู้ที่ได้และใช้จากการดำเนินกิจกรรมต่างๆเพื่อจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน การจัดกิจกรรม ที่เหมาะสม สอดคล้องกับพื้นที่และปัญหาจากการได้ความรู้ในเบื้องต้นช่วงเริ่มโครงการ การปรับประยุกต์ใช้ประสบการณ์ บทเรียน และองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม และความรู้ใหม่จากการอบรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิธีการทำงานร่วมกันของทีมวิจัยและชุมชน ให้สำเร็จลุล่วง การผลักดันแนว มอบหมายงาน การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และปัญหาส่วนตัวของทีมงาน เทคนิค วิธีการ รายละเอียดต่างๆ ของกิจกรรม จากประสบการณ์และความรู้จากภายนอก

4.4 ความรู้ที่ได้และใช้หลังจากการดำเนินกิจกรรม วิธีการติดตาม ผลการดำเนินงาน การดูแลรักษา จากการบันทึกข้อมูลละเอียดทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ เป็นระบบ ต่อเนื่อง บทเรียน สรุปการทำงาน การแก้ปัญหา ปรับปรุงนำไปประยุกต์ดำเนินการ หรือทดลองต่อไป

4.5 การขยายผลความรู้และประสบการณ์ การนำเสนอประสบการณ์ เผยแพร่ให้กับชุมชนเยาวชน ที่เข้ามาศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่ และการเป็นวิทยากรบรรยายภายนอก การนำความรู้ ประสบการณ์ ขยายผลสู่ เครือข่ายอ่าวบ้านดอน ในเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ วาระต่างๆ ข้อมูล องค์ความรู้ จากรูปรธรรมของกิจกรรมการจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน เสนอต่อนโยบายและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในทุกระดับ

5. ความรู้สู่การจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน เป็นการ “ใช้ความรู้แบบบูรณาการ”

การตั้งโจทย์เป็นแนวทางในการค้นคว้าหาความรู้ของทีมวิจัยเพื่อท้องถิ่นชุดอ่าวบ้านดอน ซึ่งเป็นการหาทางคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้นอีกวิธีการหนึ่ง จากข้อค้นพบที่สำคัญ ในมิติของการใช้ความรู้ในการแก้ปัญหา พบว่า ไม่มีใคร คนใดคนหนึ่ง กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้ และประการสำคัญคือ ไม่สามารถใช้เครื่องมือ วิธีการหนึ่ง หรือความรู้ เดียวไปใช้แก้ปัญหาอ่าวได้ การบูรณาการ **ความรู้ที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน** เป็นประสบการณ์ที่สำคัญของทีมวิจัยชุดนี้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ความรู้ภายในชุมชน ร่วมกับภายนอก มาปรับประยุกต์ใช้อย่างสอดคล้อง และเหมาะสมกับพื้นที่ ได้แก่ การนำ**ชุดความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน** เช่นการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ไม่ทำลายสัตว์ เช่นชั้ง หรือ หร่า ความรู้จากการพยากรณ์ ทำนายทางธรรมชาติ ฤดูกาลของอ่าวเพื่อใช้ประกอบในการทำประมง รวมถึงการเลือกแหล่ง(พื้นที่)ที่เหมาะสมสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ในการทำทะเลชุมชน รวมถึงความรู้ “หมอยาชุมชน” เรื่องสมุนไพรในป่าชายเลนเพื่อสร้างจิตสำนึกของชุมชนเอง ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร จากที่อื่นๆทั้งประสบการณ์ของชุมชนตัวอย่าง ความรู้จากหน่วยงาน นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง **ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์**ของสัตว์น้ำ เช่นวงจรชีวิตในธรรมชาติ ความรู้วิธีการ ขั้นตอนการเพาะเลี้ยง การใช้วัสดุอุปกรณ์ การสื่อสาร ความรู้เรื่อง การวัดตรวจสอบคุณภาพน้ำ **ความรู้ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม** คนรอบอ่าว เครือข่ายชุมชน การเมืองท้องถิ่น นโยบาย กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนถึงองค์กรที่มีบทบาทในการหนุนเสริมกิจกรรมต่างๆ และ**ความรู้ในเรื่องการจัดการองค์กรของกลุ่มภายในชุมชน** เพื่อดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ การประสานความร่วมมือในระดับเครือข่าย เป็นต้น

บทที่ 8

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นการสร้างคุณค่า เพิ่มพลัง และสู่ความสุข

จากสภาพการณ์เดิมที่ชุมชนชายฝั่ง ชาวประมงพื้นบ้านต้องตกอยู่ในสภาวะที่ถูกคุก ถูกกดขี่ ถูกละเลย กล่าวได้ว่าชุมชนชายฝั่งรวมถึงทรัพยากรชายฝั่งได้ถูกมองว่าไม่มีคุณค่าถูกกระทำและใช้ประโยชน์กอบโกยอย่างไม่รับผิดชอบ ประกอบกับกระบวนการของกลุ่มและชุมชนก็อยู่ในสภาพขาดพลังไม่สามารถตอบโต้ ด้านทาน ตั้งรับจากการรุกของกระแสภายนอกได้ กลุ่มและชุมชนที่อ่อนแอไม่สามารถขับเคลื่อนชุมชนไปได้ ท้ายที่สุดคนในชุมชนก็ตกอยู่กับความทุกข์ ไร้ทางออกอันจบหนทาง ไม่มีความมั่นคงและปลอดภัย แต่จากการที่ชุมชนได้ร่วมกันทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ก่อให้เกิดการสร้างคุณค่า เพิ่มพลัง และนำไปสู่ความสุข โดยชุมชนวิจัยได้ร่วมกันสรุป วิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นดังนี้

คุณค่าที่เกิดขึ้น

1.คุณค่าขององค์ความรู้ ภูมิปัญญา

- ผลจากการวิจัยทำให้ค้นพบ องค์ความรู้เกี่ยวกับระบบวนประมง ซึ่งเป็นการปลูกป่าชายเลนและเลี้ยงปูในบ่อกึ่งร้าง รูปแบบการจัดการทรัพยากรชายฝั่งที่เป็นความพยายามที่จะสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพไปพร้อมกับการฟื้นฟูสภาพนิเวศน์ เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าเพราะแก้ปัญหาได้จริงดังคำกล่าวของนักวิจัยชาวบ้านที่ว่า “ ความรู้ของชาวบ้านไม่ได้มาด้วยการอ่าน แต่ได้มาด้วยประสบการณ์ของตนเอง “

- องค์ความรู้ของงานวิจัย บ่มเพาะให้ เกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม ทำให้รู้ถึงคุณค่าของสิ่งรอบรอบเกิดความรัก ห่วงแหน และตอบแทนสิ่งเหล่านั้นที่ได้เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีพด้วยการดูแลรักษาอย่างรู้คุณค่า

-องค์ความรู้หรือสิ่งที่ถูกละเลยไม่เห็นคุณค่า คนไม่ให้ความสำคัญได้รับการยอมรับและมองเห็นคุณค่าเช่น ปูเกี่ยวกับบทบาทในการจัดการทรัพยากร

2. คุณค่าของการทำวิจัย

- การเห็นคุณค่าของการทำงานเพื่อส่วนรวม สร้างให้มีอุดมการณ์ร่วมกันในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อส่วนรวม

- การเห็นคุณค่าของการรวบรวมข้อมูล การจัดบันทึกข้อมูล รวมถึงการใช้ข้อมูลเพื่อเป็นหลักฐานโดยมีเหตุผลรองรับ และการนำข้อมูลไปกระตุ้นกลุ่มคน ประสานกลุ่มคนต่อไป

- ผลจากการทำวิจัยชาวบ้านเริ่มให้ความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลนมากขึ้น ทำให้มีคนเริ่มมาช่วยกันมากขึ้น
- ผลที่เกิดจากการทำแนวเขตป้องกันอวนรุนอวนลากทำให้เกิดการคุยต่อ บอกต่อถึงผลที่ได้รับ เกิดการขยายผล ขยายคน ขยายชุมชน

3. คุณค่าของคน

- คุณค่าในตนเอง สำนึกต่อสังคม,ชุมชน/ เห็นคุณค่าในตัวเอง/ ความภูมิใจในตน/ เกิดทักษะในการประกอบอาชีพ/การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่น ดังที่ชาวบ้านสะท้อนว่างานวิจัย “สร้างโอกาส สร้างคุณภาพ สร้างคน”
 - ทีมวิจัยเห็นคุณค่าในการทำงานเพื่อส่วนรวม ด้วยการยึดอุดมการณ์ร่วมกันในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อส่วนรวม “คนที่ทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น เกิดขึ้นด้วยความจริงใจ ความรู้สึกสำนึก และด้วยเหตุด้วยผล”
 - ทีมวิจัยมีความรู้และพัฒนาทักษะเพิ่มขึ้นทั้งด้านกระบวนการคิด การเขียน การอ่าน จากการที่ “ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนหลายกลุ่ม”
 - กระบวนการทำงานวิจัยเปิดโอกาสให้ทีมวิจัยพัฒนาความสามารถในการเป็นผู้นำเพิ่มมากขึ้น กล้าคิด กล้าแสดงออก ทำให้คนที่ถูกมองว่าเป็น คนเล็กคนน้อยได้มีที่ยืนในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี
 - กระบวนการวิจัยทำให้ทีมวิจัยชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มคนที่หลากหลาย ทำให้มีประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น และมีการเรียนรู้เพื่อปรับตัวในการทำงานเป็นกลุ่ม
 - การมีความสุขกับงานที่ได้ทำงานเพื่อชุมชน เพื่อชาวบ้าน เพื่อลูกหลาน อีกทั้งเป็นการสร้างจิตสำนึกในการรักษาธรรมชาติ ตลอดจนเกิดความหวงแหนรู้ถึงคุณค่าของธรรมชาติ
 - การดำเนินงานวิจัยช่วยเพิ่มความรู้สึกในการพึ่งตนเองของกลุ่มคนเพิ่มมากขึ้น รวมถึงการรู้จักรากเหง้าของตัวเองมากขึ้น เป็นงานวิจัยที่ได้ปลดปล่อยตนเองออกจากการพึ่งพาทายนอกสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเองมากขึ้น
 - ทีมวิจัยมีความรู้สึกภาคภูมิใจว่าชีวิตที่มีคุณค่ามีส่วนในการสร้างชุมชน และชีวิตที่ดีขึ้น สร้างคนให้เป็นคน ให้มีศีลธรรม อุดมการณ์ และจิตสำนึก เช่นที่ทีมวิจัยชาวบ้านกล่าวถึงงานวิจัยว่า “ไม่ง่าย แต่ไม่ยาก น่าค้นคว้า ศึกษา ทำทนาย มีความภูมิใจ” ที่ทำให้เราและคนอื่นๆได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ ทักษะและทักษะ

4. คุณค่าที่เกิดกับชุมชนท้องถิ่น

- การส่งเสริม สนับสนุนให้ชาวบ้านทำงานวิจัยโดยท้องถิ่น เป็นหนทางหนึ่งในการพัฒนาคนในชุมชนในด้านความสามารถไปพร้อมกับคุณธรรม ดังคำกล่าวของทีมนักวิจัยชาวบ้านที่ว่า การทำวิจัยช่วย “สร้างคนให้เป็นคน ให้มีศีลธรรม อุดมการณ์ และจิตสำนึก”

- เยาวชน และชาวบ้านเกิดความตระหนักในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อส่วนรวม ผ่านการร่วมกิจกรรม การพูดคุยกับผู้ปกครอง

- ผู้นำชุมชนที่ทำงานในด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชายเลนมีกำลังใจและความสามารถที่เพิ่มขึ้นในการขับเคลื่อนงานให้ดำเนินต่อไป

5. คุณค่าที่เกิดกับทรัพยากร

- ทรัพยากรป่าชายเลนได้รับความสนใจจากชาวบ้านทั่วไปและมีการชักชวนกันให้หันมาฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนมากขึ้น เช่นที่พบว่า มีการชวนกันมาร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้าน เริ่มให้ความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น ด้วยการพูดคุยแบบปากต่อปาก

- พื้นที่ป่าชายเลนที่มีการเข้าไปทำกิจกรรมอนุรักษ์ มีความอุดมสมบูรณ์สัตว์น้ำในทะเลเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน และกลายเป็นแหล่งอาหารสำคัญในการดำรงชีวิตของพืช สัตว์ และมนุษย์ ดังที่พบว่า

จำนวนสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการอนุรักษ์ป่าชายเลน เช่น จากเดิมการจับปูจะจับได้วันละ 2 กิโลกรัม ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการใช้ยาเบื่อ แต่หลังจากมีโครงการวิจัยนี้ขึ้น แต่ละวันสามารถจับปูได้เพิ่มขึ้นเป็น 9 กิโลกรัม ขณะเดียวกันพบว่าจำนวนหอยแครงตามธรรมชาติมีมากขึ้นจนสามารถจับได้เป็นจำนวนถึงวันละ 10 กิโลกรัม เช่นเดียวกับกุ้งที่สามารถจับโดยมือเปล่าได้ถึงวันละ 10 กิโลกรัม

ขนาดของพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มขึ้น ดังที่พบว่าการขยายของพื้นที่ปีละ 10 เมตรโดยประมาณ และเมื่อนับรวมตั้งแต่ปี 2537 ถึงปัจจุบัน พบว่ามีขนาดเพิ่มขึ้นประมาณ 500 เมตร

ระบบนิเวศน์ป่าชายเลนมีความสมบูรณ์ขึ้น ดังที่พบว่าในปี 2550 สภาพป่าชายเลนมีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น โดยสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนจาก หญ้าทะเล (หญ้าพะยูน) เพิ่มจำนวนมากขึ้นบริเวณป่าพุ่มเรียง รวมทั้งจำนวนที่เพิ่มขึ้นของสัตว์น้ำและสัตว์บกในบริเวณดังกล่าว สืบเนื่องจากสัตว์เหล่านั้นได้พึ่งพาร่มเงา กิ่ง ก้าน ผล รากไม้ของพันธุ์พืชต่างๆเป็นแหล่งพักพิง หากิน เพาะพันธุ์ เช่นที่พบว่าปริมาณของสัตว์ทะเลชนิดต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เช่น ปูเปี้ยว จากเดิม 6 ชั่วโมงจับได้ไม่เกิน 2 กิโลกรัม เพิ่มเป็น 1 ชั่วโมง จับได้ 7 กิโลกรัม รวมทั้งสัตว์ป่า (สัตว์บก) ที่พบว่ามีหลากหลายพันธุ์เพิ่มขึ้น เช่น กระเจง ชะมด ไก่ป่า กระรอก ผึ้ง สิงแสม ตะกวด นาก นกแซงแซว และนกเอี้ยงหัวจุก

เพิ่มพลัง

1. พลังในการทำงาน

1.1 พลังในความรู้ พลังนวัตกรรม

-การทำงานบนแรงปะทะผลักดันกับกระแสภายนอกและกับนโยบายรัฐที่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อชุมชน ชุมชนได้ใช้องค์ความรู้เดิมและองค์ความรู้ใหม่เป็นพลังในการต้านกับกระแสดังกล่าวได้ เช่น การฟื้นฟูป่าบนฐานระบบเศรษฐกิจของชุมชน การสร้างแนวเขตทะเลชุมชนโดยการฟื้นฟูทะเล ซึ่งเป็นการยืนยันพื้นที่จากนโยบาย SEAFOOD BANK และข้อมูลเป็นเครื่องมือในการต่อรอง แก้ไขปัญหา เป็นพลังเชิงนโยบาย

- ธรรมชาติของระบบวนประมงเช่นการปลูกป่าชายเลนและเลี้ยงปูในบ่อกึ่งร้างเพื่อยืนยันกับนโยบายขององค์กรท้องถิ่นที่จะให้เอกชนใช้ที่ดินในการทำบ่อกึ่งร้างและส่งผลให้เกิดบ่อกึ่งร้างในปัจจุบันเป็นทางออกที่เป็นพลังของนวัตกรรม

-การทำงานวิจัยมีการทำงานที่ต่อเนื่อง กระบวนการวิจัยมีการต่อยอดงาน ขยายงานวิจัย เป็นการเพิ่มพลังความรู้และพลังนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง

1.2 พลังในการแก้ปัญหา

- การทำงานหรือการวิจัยที่ “มีคนตอบรับ เกิดพลัง” “กำลังในการสู้ปัญหา” “มีความคิดและพร้อมลุกขึ้นสู้ จากที่เคยหมดแรง หมดพลัง”

- ปัญหาได้ถูกยกขึ้นมาแยกแยะให้เห็นสาเหตุอย่างเด่นชัด ทำให้คนเข้าใจและเห็นปัญหาเด่นชัดขึ้น

- กระบวนการวิจัยทำให้ “มีเพื่อนเพิ่มขึ้น” มีคน มีกลุ่มที่มาช่วยกันแก้ปัญหามากขึ้นและเป็นการปฏิบัติการแก้ปัญหามโนโลกของความเป็นจริง

- การเห็นพลังของการวิจัยที่นำมาซึ่งข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหา เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นและประสานกลุ่มคนต่างๆให้เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

- กระบวนการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม ทำให้นักวิจัยชาวบ้านได้เรียนรู้และฝึกฝน ทักษะและศักยภาพในการตั้งคำถาม คิดหาคำตอบอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล การจัดบันทึกข้อมูล รวมถึงการใช้ข้อมูลเพื่อเป็นหลักฐานโดยมีเหตุผลรองรับ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาหรือดำเนินงานพัฒนาต่อไป

- เนื่องจากการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการวิจัยในลักษณะบูรณาการในหลายมิติทั้งด้านคน องค์กร ศาสนา พื้นที่ ชุมชน วิธีการ ทรัพยากร ฯลฯ จึงทำให้เกิดพลังในการสร้างความรู้และการแก้ปัญหา การพัฒนา จากการบูรณาการดังกล่าว

1.3 พลังผลักดันเชิงนโยบาย

- การใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือเพิ่มพลังในการต่อรองเพื่อเข้าใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่ถูกทิ้งให้รกร้าง ที่มีนโยบายท้องถิ่นให้เอกชนใช้ที่ดินในการทำบ่อกุ้ง จนส่งผลให้เกิดบ่อกุ้งร้างในปัจจุบัน โดยนำผลที่ได้จากงานวิจัยมาประกอบการพิจารณาเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาล่าช้าโดยการปลูกร้างพื้นที่ไปพร้อมกับส่งเสริมด้านอาชีพด้วยการเลี้ยงปูเปี้ยวในบ่อกุ้งร้าง
- การต่อยอดผลที่ได้จากงานวิจัยเกี่ยวกับระบบวนประมง ในการปลูกร้างชายเลนและเลี้ยงปูในบ่อกุ้งร้าง ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์บนที่ดินเอกชนที่เคยใช้ในการทำบ่อกุ้งไปขยายผลในพื้นที่และขยายต่องาน
- การผลักดันเชิงนโยบายในองค์การบริหารส่วนจังหวัดและนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเรื่องของสิทธิบ่อกุ้งร้างของภาคเอกชน
- การใช้กิจกรรมการฟื้นฟูป่าบนฐานระบบเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อสร้างแนวเขตทะเลชุมชนโดยการฟื้นฟูทะเล ซึ่งเป็นการป้องกันการขยายพื้นที่จากทุนภายนอก อันเป็นผลมาจากนโยบาย SEAFOOD BANK

2. พลังระดับต่างๆ

2.2.1 พลังในตน

- เนื่องจากงานวิจัยท้องถิ่นเป็นงานวิจัยที่ชาวบ้านบอกว่าต้องทำด้วยตนเอง ไม่ใช่เป็นงานที่ไปบอกให้คนอื่นทำ จึงเป็นงานวิจัยที่สามารถสร้างให้เกิดพลังแก่ชาวบ้านหรือตัวนักวิจัยโดยตรง
- นักวิจัยเกิดพลังในการร่วมขับเคลื่อนงานวิจัยหรือ งานพัฒนาอื่นๆต่อไป มีความคิด และพร้อมลุกขึ้นสู้ จากที่เคยหมดแรง หมดพลังท้อแท้กับปัญหา หาทางออกไม่ได้ขณะเดียวกันการทำงานที่มีคนตอบรับคนเห็นด้วยมากขึ้นก็ทำให้ เกิดพลังเพิ่มขึ้นชาวบ้านกล่าวว่า งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องขับเคลื่อนต่อไปไม่มีคำว่าหยุด ว่าจบ หรือเลิกลาเพราะทำยที่สุดแล้วงานวิจัยต้องอยู่ในวิถีชีวิตของคนและชุมชน

2.2 พลังกลุ่มและเครือข่าย

1) พลังกลุ่มของชาวบ้าน มีความเข้มแข็งมีพลังมากขึ้นในด้านต่างๆดังนี้

ก. ด้านการบริหารจัดการ

- มีการรวมกลุ่มของสมาชิกเพิ่มมากขึ้น 30 – 80 กว่าคน เน้นกระบวนการทำงานแบบกลุ่ม

- การรวมกลุ่มของชาวบ้านนั้นเป็นกลุ่มที่มีคุณภาพและมีบทบาทที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นเป็นกำลังสำคัญในการสู้ปัญหา

- มีการแบ่งบทบาทที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

- ผู้นำกลุ่มมีความรู้ ทักษะ ความสามารถในการเป็นผู้นำและทำงานเพื่อส่วนรวมมากขึ้น

- มีการสร้างฐานทุน การระดมทุนในการทำงานของกลุ่มเพื่อเป็นการพึ่งตนเองระยะยาว

ข. ด้านสมาชิกกลุ่ม

- มีการรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่ม โดยให้ความสำคัญกับเหตุและผล

- สมาชิกในกลุ่มมีความกระตือรือร้น ในการแจ้งข้อมูลข่าวสาร การให้ข้อมูลข่าวสารแก่สมาชิกและชุมชน

- มีความเข้าใจซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้นทำให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่น

- สมาชิกตระหนักถึงการทำงานเพื่อส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

2).พลังเครือข่าย

- มีการขยายกลุ่มเครือข่ายรอบ ๆ อำเภอการรวมกลุ่ม,เครือข่าย เพื่อต่อรอง เกิดการรวมกลุ่มของเครือข่าย 8 กลุ่ม และมีการเชื่อมโยงทางด้านยุทธศาสตร์ร่วมกับเครือข่าย เขา ป่า นา เล พลังเครือข่ายเกิดขึ้นทั้งระดับอำเภอและระดับลุ่มน้ำ

- มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อคัดค้านนโยบายโหนดทะเล (SEA FOOD BANK) เป็นการบุกรุกพื้นที่ทางทะเลของนายทุน เพื่อป้องกันพื้นที่ไม่ให้ถูกกรุกล้ำ แม้ว่าท้ายที่สุดจะไม่สามารถขัดขวางเชิงนโยบายได้แต่ก็ยับยั้งการขยายตัวของพื้นที่แบบไม่มีขอบเขตจำกัด

2.3 พลังชุมชน

- เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างหมู่บ้านเป็นผลต่อการเรียนรู้ร่วมกันและสะท้อนปัญหาของชาวบ้านจนเกิดเป็นแนวคิดในการแก้ปัญหาในหมู่บ้านเดียวนั้นไม่ได้จะต้องมาร่วมกันหลายหมู่บ้านการแลกเปลี่ยนหลายหมู่บ้านมีการพบปะแลกเปลี่ยนประมุขวิเคราะห้ร่วมกันมากขึ้น

- ก่อให้เกิดการรวมพลังจากคนกลุ่มต่างๆในชุมชนเช่นผู้นำ ข้าราชการ ครูเกษียณ ผู้นำศาสนา ประชาชนชาวบ้านเป็นต้นกล่าวได้ว่าเป็นการเรียกและรวมพลังในการพัฒนาของชุมชน

- การพัฒนาต่อยอดจากงานอนุรักษ์ทรัพยากรเป็นกลุ่มออมทรัพย์ มีการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกกลุ่มและครอบครัว เน้นในเรื่องของการศึกษา การรักษาพยาบาล ซึ่งในอนาคตนั้นจะพัฒนาให้เป็นกลุ่มกองทุนเพื่อใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนโดยไม่ต้องพึ่งพางบประมาณจากหน่วยงานภายนอก

- พลังเยาวชน พลังผู้หญิง สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักร่วมของกลุ่มเยาวชนในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติผ่านการร่วมกิจกรรม การพูดคุยกับผู้ปกครอง ชุมชนท้องถิ่น เยาวชนผู้หญิง สร้างสำนึกและปรับวิถีชีวิตในเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ดี ยั่งยืน

- พลังในการทำกิจกรรม พิธีกรรมต่างๆ ได้สร้างความรักและศรัทธาก่อเกิดพลังความรักความสามัคคีเป็นวัฒนธรรมที่มีพลังของชุมชน

2.4 พลังภาคี

- การเชื่อมโยงและการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกที่สำคัญหลายภาคีทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยเฉพาะการทำงานแบบหนุนเสริมของพี่เลี้ยงการทำงานแบบเคียงบ่าเคียงไหล่ซึ่งชาวบ้านได้จัดระดับความสัมพันธ์ กับหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ภาคีที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมากได้แก่

- โครงการCHARM
- กรมทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง
- มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- โรงเรียนในชุมชน

ภาคีที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดปานกลางได้แก่

- โครงการปาทะเลเพื่อชีวิต
- โครงการเขา ปา นา เล
- เกษตรอำเภอ
- ประมงอำเภอ

ภาคีที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเฉพาะประเด็นได้แก่

- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

- งานวิจัยก่อให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างองค์กรและภาคีต่างๆ ทั้งระหว่างองค์กรต่างๆ และกับชุมชนวิจัยด้วยตนเอง

- เกิดการสร้างกลไกใหม่ที่เหมาะสมในการร่วมกันขับเคลื่อนงานจัดการทรัพยากรชายฝั่งและงานพัฒนาชุมชนต่อไป

สู่ความสุข

1. ความสุขในตนเอง

1.1 ความสุขทางใจและที่เกิดกับจิตวิญญาณ

- จิตวิญญาณ สำนึก อิสระ เสียสละเกิดความภูมิใจ ความสุขกับงานที่ได้ทำงานเพื่อชุมชน เพื่อชาวบ้าน เพื่อลูกหลาน

- ใจ ลดทุกข์ ลดความเครียด มีเพื่อนเพิ่มมากขึ้นได้พูดคุยปรับทุกข์ ให้กำลังใจกันและกัน มีความสุขที่ได้ร่วมกับชุมชนมากขึ้น

- ความสุขที่ได้ความรู้ ได้ข้อมูล ได้รู้เรื่องราวต่างๆ

- การมีความมั่นใจในการพึ่งตนเองที่เพิ่มมากขึ้น “การได้คิด และทำด้วยตัวเราเอง”ทำให้เกิดความมั่นใจ

- การมีความสุขที่ได้รู้จักรากเหง้าของตัวเองมากขึ้น มีความภูมิใจ

- ความสุขที่เกิดจากความภาคภูมิใจที่มี “คนเอาความรู้ไปใช้” “ทำงานสำเร็จ ชุมชนยอมรับ คนอื่นเอาไปอ้างอิง”

- มีความสุขเพราะงานวิจัย “ทำแล้วบายใจ มีความมันส์ ทำท่าย ชนะปัญหา ”

- ความสุขใจที่มีเพื่อนที่มีแนวทางเดียวกัน มีแนวร่วมในการทำงานด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์มากขึ้น ทั้งจากภายในที่มีชาวบ้าน เยาวชน เช่นที่พบว่า จากการทำแนวเขตป้องกันอวนรุนอวนลาก ทำให้เกิดการคุยต่อบอกต่อถึงผลที่ได้รับ

- ได้ปลดปล่อยความคิด แสดงออกในสิ่งที่คิดเอาไว้ ได้ เปิดความรู้สึก ส่งผลให้เกิดความบายใจ มีความหวัง ชาวบ้านกล่าวว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่น “ มีผลในหัวใจและในสมอง”

- ระหว่างทางในการทำวิจัยการแสดงออกที่บ่งบอกถึงความสุข คือ ทำสิ่งที่ถูกต้อง คิดดี สังคม/สิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ เอื้ออาทร ครอบคลุมดี

1.2 ความสุขทางกาย

- ความสุขที่ได้จากการมีแหล่งอาหารอันเป็นผลมาจากการมี “ทรัพยากรอุดมสมบูรณ์”

- ความสุขที่ได้จากการมีทางเลือกในการประกอบกิจกรรมที่ก่อรายได้ไปพร้อมกับการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น จากองค์ความรู้ของงานวิจัยด้านระบบวนประมง นักวิจัยชาวบ้านกล่าวว่า “ชาวบ้านทำมาหากินได้จะมีความสุข

- มีความสุขที่สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิตโดยไม่ถูกกีดกัน

- ความสุขที่ได้อยู่กับธรรมชาติที่สมบูรณ์ ที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากร

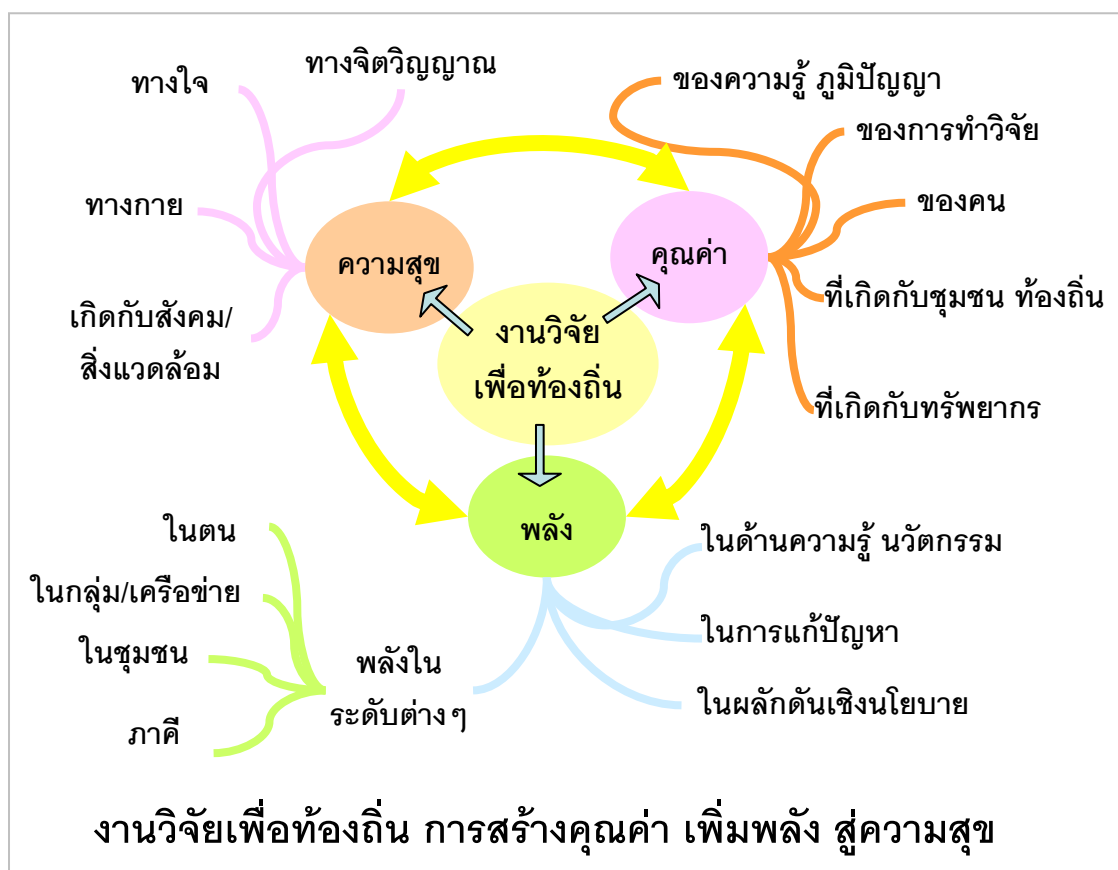
- มีความสุขที่สามารถตอบโต้ และไม่ถูกคุกคามจากภายนอก มีความมั่นคงปลอดภัยมากยิ่งขึ้น

2. ความสุขที่เกิดกับสังคม/สิ่งแวดล้อม

- การมีความสุขกับการมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนและคนในชุมชน “ทำให้เกิดความรัก ความห่วงใยในทรัพยากร”
- การมีความสุขที่ได้เห็น “ทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ สิ่งแวดล้อมได้รับการดูแล”
- สังคม พบทางเลือกใหม่ในการประกอบอาชีพ
- งานที่ สำเร็จแล้วได้รับการสนับสนุนต่อ สามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาสังคมในด้านต่างๆต่อไป

การวิจัยกับการสร้างคุณค่า เพิ่มพลัง และสู่ความสุข

ทั้งนี้อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า งานวิจัยได้ก่อให้เกิดการสร้างคุณค่า เพิ่มพลัง และนำไปสู่ความสุข โดยชุมชนวิจัยได้รับร่วมกันสรุป ดังภาพ

กล่าวได้ว่าผลจากการทำวิจัยได้เกิดการปรับจากการไร้คุณค่าสู่การมีคุณค่า สภาพไร้พลังสู่การมีพลัง และสภาพมีทุกข์สู่ความสุข ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ไร้คุณค่า

เกิดคุณค่า

- คนเล็กคนน้อยถูกละเลย
- ไม่เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ไม่เห็นคุณค่าของทรัพยากร
- ไม่เห็นศักยภาพของท้องถิ่น
- ฯลฯ

- ชาวประมง ชุมชนมีที่ยืน มีคุณค่า
- ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ที่สร้างใหม่ มีคุณค่า เป็นที่ยอมรับ
- คนตระหนัก ตื่นตัวต่อการดูแลทรัพยากร
- ศักยภาพของชาวบ้าน ชุมชนท้องถิ่นได้แสดงออก
- คุณค่าของการทำงานวิจัย (คนทำวิจัย / เนื้อหางานวิจัย)
- ฯลฯ

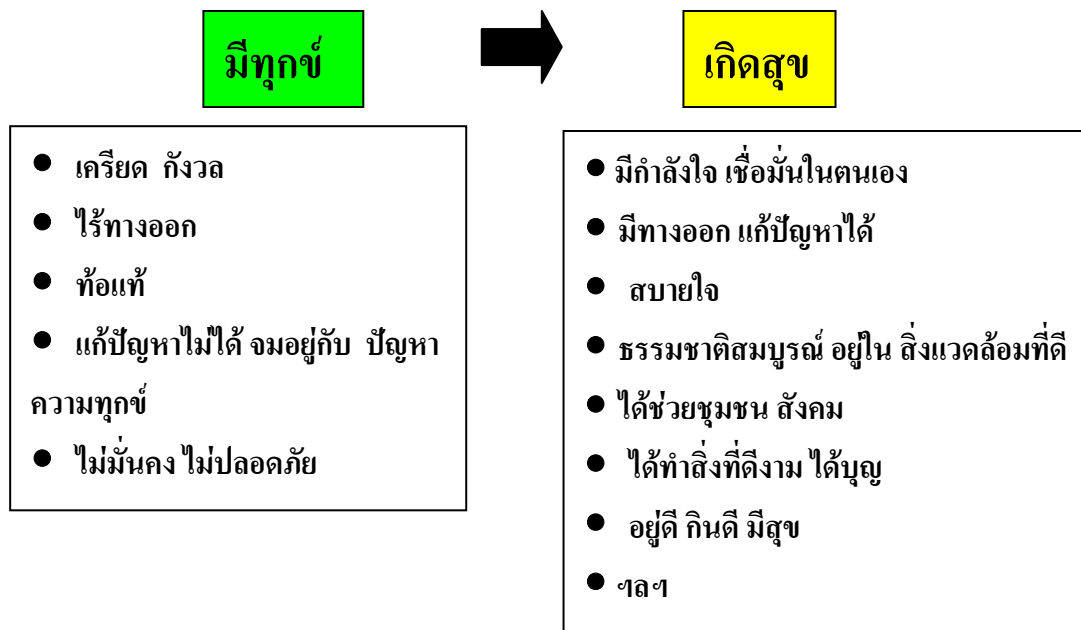
ขาดพลัง

เกิดพลัง

- กลุ่มอ่อนแอ
- ด้านกระแสนอกไม่ได้ถูกบูรณาการ
- แก้ปัญหาไม่ได้
- ไม่มีเพื่อน
- ผลักดันนโยบายไม่ได้
- พึ่งพิงภายนอก
- ฯลฯ

- กลุ่มเข้มแข็ง
- มีเครือข่าย มีเพื่อน มีภาคี
- ด้านภายนอกได้
- ผลักดันนโยบาย
- พึ่งพาตนเอง
- เกิดฐานทุน
- พลังการจัดการ
- ฯลฯ

อย่างไรก็ตามคุณค่า พลัง และความสุขที่เกิดขึ้นจากการวิจัยเป็นภาวะที่เกิดขึ้นอย่างบูรณาการ บางกรณี บางประเด็นอาจไม่สามารถแยกอธิบายได้เป็นประเด็นเฉพาะเดี่ยวๆ เพราะภาวะเหล่านั้นได้เกิดขึ้นพร้อมๆ กันไป แต่สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งคือชุมชนจะรักษาหรือดำรงไว้ซึ่งภาวะนั้นให้อยู่ได้อย่าง ต่อเนื่องและยาวนานได้อย่างไรเป็นคำถามที่ชุมชนจะต้องขบคิดต่อไป

บทที่ 9

ข้อเสนอต่อการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

จากรายละเอียดและบทวิเคราะห์ที่ผ่านมาเมื่อพิจารณาในประเด็นจุดแข็ง จุดอ่อนและสถานการณ์ทั้งที่เป็นโอกาสและอุปสรรครวมถึงข้อเสนอแนะต่อทิศทางและแนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งมีดังนี้

วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน “อ่าวบ้านดอน”

ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านดอนโดยชุมชนนั้นชุมชนได้สรุปดังนี้

1. จุดแข็งของการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านดอน

1.1. ด้านชุมชน

- เศรษฐกิจชุมชนชาวประมงดีขึ้นเนื่องจากมีสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้นเพราะทรัพยากรอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น ที่เป็นผลมาจากการจัดการทรัพยากรร่วมกัน
- ชุมชนได้มีทางเลือกในอาชีพที่หลากหลายมากขึ้นจากผลของการทำวิจัยของชาวบ้าน
- การเคลื่อนย้ายแรงงานไปรับจ้างต่างถิ่นของคนในชุมชนมีจำนวนลดลง เพราะมีทางเลือกในการประกอบอาชีพภายในชุมชนมากขึ้นจากการทำประมงที่หลากหลาย
- อาหารท้องถิ่นที่ได้บริโภค ได้จำหน่ายมีความปลอดภัยเพราะได้จากธรรมชาติ
- ชุมชนมีความเท่าทันในการเปลี่ยนแปลงและมีความรู้มากขึ้น ทำให้สามารถติดตามและตรวจสอบการกระทำที่ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชายฝั่งถูกติดตามตรวจสอบเพิ่มมากขึ้น

1.2 ด้านการจัดการทรัพยากร

- ป่าชายเลนได้รับการจัดการและมีความอุดมสมบูรณ์และฟื้นตัวได้มาก พื้นที่ป่าชายเลนมีจำนวนเพิ่มขึ้น
- อ่าวที่มีการจัดการเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและขยายพันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่
- ผลกระทบต่อระบบนิเวศที่เกิดจากการกระทำที่ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชายฝั่งลดน้อยลง

1.3 ด้านภาคีและสังคม

- กระแสตื่นตัวขบวนการชาวบ้านเพิ่มมากขึ้นประชาชนให้ความสนใจและขยายผลไปในวงกว้างสู่กลุ่มหรือชุมชนอื่น ๆ
- หน่วยงานราชการเริ่มเข้าใจและเข้ามารับรู้ รับฟังสนับสนุนงานของชุมชนมากขึ้น และเข้ามาร่วมงานกับชุมชนมากขึ้น
- สังคมยอมรับในการทำงานของกลุ่มมากขึ้นกว่าในอดีต

2. จุดอ่อนของการทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านดอน

2.1 ด้านชุมชน

- การรวมกลุ่มของชุมชนบางกลุ่ม ยังขาดความเข้มแข็งจะมีผลที่ไม่สามารถต้านทานต่อการรุกรานและทำลายทรัพยากรจากภายนอกได้

2.2 ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

- ปัญหานายทุนบุกรุกพื้นที่ทะเลและที่ดินมากขึ้น นำไปสู่ปัญหาที่ดินทำกินลดน้อยลงและการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชุมชนกับทุนภายนอก
- ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น น้ำขึ้น น้ำลงที่ไม่ตรงตามเวลา กระแสน้ำเปลี่ยนทิศ ลักษณะของลมที่มีความหลากหลายไม่เป็นไปตามฤดูกาล ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรและการทำการประมง บางกรณีอาจทำให้เรือจมเพราะลมพายุและหิมะไม่ทัน

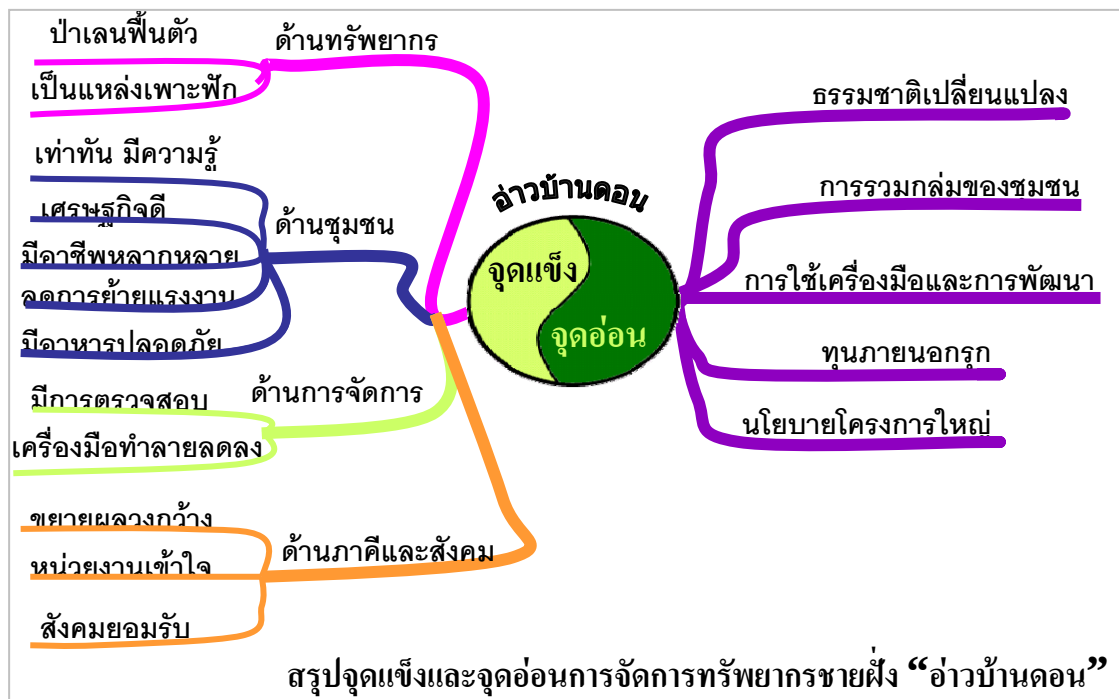
2.3 ด้านการจัดการ

- การพัฒนาเครื่องมือทำลายล้างการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ จากผู้ทำการประมงแบบไม่รับผิดชอบที่จะมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลาและสามารถทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้นได้มาก

2.4 ด้านนโยบาย

- นโยบายการพัฒนาของโครงการขนาดใหญ่ที่ถูกกำหนดไว้ จะมีผลเข้ามาทำลายทรัพยากรในท้องถิ่นมากขึ้น
- นักการเมืองและผู้กำหนดนโยบายบางกรณีกำหนดแนวทางและการปฏิบัติที่เอื้อต่อทุนและผู้ที่เกี่ยวข้องทำประมงแบบไม่รับผิดชอบ

กล่าวโดยสรุปถึงจุดอ่อน จุดแข็งของในการจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอนโดยชุมชนได้ดังภาพ

สถานการณ์และแนวโน้มระดับอ่าวและระดับนโยบาย

สถานการณ์และแนวโน้มในระดับอ่าวและระดับนโยบายในการจัดการทรัพยากรมีดังนี้

1.อนาคตของสถานการณ์ ในระดับอ่าวฯ

1.1 ด้านโอกาส

- กระแสการตื่นตัว ของการอนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรโดยองค์กรชุมชนมีมากขึ้น องค์กรหน่วยงานต่างๆ ให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนมากขึ้น
- องค์กรชุมชนมีความตื่นตัวในสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น แต่ความสามารถในการเชื่อมโยง และแก้ไขปัญหาร่วมกันยังมีข้อจำกัด

1.2 ด้านอุปสรรค

- ความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรยังคงดำรงอยู่ เช่นที่พบว่า การถือครอง และการจับจองกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ทั้งในทะเล และที่ดิน โดยเอกชนอิทธิพลท้องถิ่น กลุ่มทุน ยังคงมีอยู่ทั้งยังมีแนวโน้มที่จะขยายขอบเขตเพิ่มขึ้น ทั้งในระดับพื้นที่ และนอกพื้นที่
- การกระทำที่ผ่านมา ซึ่งส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรมีแนวโน้มมากขึ้น เช่น การปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม นาเกลือ และชุมชนเมืองลงสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติ

- ยังมีข้อจำกัดในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงานได้ เช่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีมากขึ้น แต่ขาดบทบาทในการแก้ไขปัญหาให้บรรลุไปได้
- ความรู้ องค์ความรู้ วิชาการ มีลักษณะเป็นองค์ความรู้ที่ยากต่อการเข้าถึง ของชาวบ้าน งานวิจัยและข้อมูล ยังมีข้อจำกัด ชาวบ้านเข้าไม่ถึง ไม่ได้นำไปใช้ ประโยชน์ต่อได้ และบางกรณีขาดแรงจูงใจทางสังคม
- ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ อาทิเช่น การเกิดขึ้นของหอยชักตีนในเขตอ่าว ทั้งที่ โดยปรากฏการณ์แล้ว จะเกิดในเขตชายฝั่งอันดามัน และในหลายกรณีการใช้ องค์ความรู้ และภูมิปัญญาดั้งเดิมในการสังเกต สภาพทางธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมใช้ไม่ได้ เนื่องจากสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป
- ภาวะเศรษฐกิจโดยรวมที่ย่ำแย่ อันเป็นผลมาจากทรัพยากรที่ลดน้อยลง ส่งผล ถึงรายได้ที่ลดลง

2.สถานการณ์ ระดับนโยบายในการจัดทรัพยากรชายฝั่ง

2.1 ด้านโอกาส

- นโยบายระดับประเทศ แผนชาติ กระแสพระราชดำรัส นโยบายการจัดการ ทรัพยากรชายฝั่งเอื้อต่อการดำเนินการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง
- วิถีชีวิตของทรัพยากรชายฝั่งทำให้ทุกฝ่ายมีความตื่นตัวในการกำหนดนโยบายที่ ชัดเจนมากขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤติดังกล่าว

2.2 ด้านอุปสรรค

- ทักษะและวิธีการปฏิบัติของราชการ ยังเป็นในลักษณะสั่งการ top down รวม ศูนย์ และไม่เชื่อมต่อการจัดการที่คำนึงถึงด้านสิทธิชุมชน
- กฎหมายประมงยังเอื้อต่อประมงพาณิชย์ และประมงแบบไม่รับผิดชอบ
- แนวคิดการทำประมงพื้นบ้านและพาณิชย์ ไม่สมดุลตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (อำนาจการต่อรองต่างกัน) ค่อนข้างยากที่จะอยู่อย่างผสมกลมกลืนได้
- ภาครัฐ ทำงานไม่เกาะติดพื้นที่ ขาดความต่อเนื่อง การทำงานมีจุดอ่อนทั้งเชิง ปริมาณ และเชิงคุณภาพ
- นโยบายการปิดอ่าว มีผล (ลบและ บวก) ต่อพื้นที่ ในช่วงของการปิดอ่าว ยังมี ประมงพาณิชย์ ที่หาปลาอยู่

ข้อเสนอแนะการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

1. ข้อเสนอแนะการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านดอน

- ทิศทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอ่าวบ้านดอน โดยการขับเคลื่อนในระดับอ่าว ยุทธศาสตร์อ่าว เชื่อมเครือข่ายอ่าว (เชื่อมร้อยผู้คน) ทิศทางที่เป็นจริงได้ในระยะ อันใกล้ควรวางทิศทางการในพื้นที่ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ทั้งเฉพาะถิ่น เฉพาะ พื้นที่ เฉพาะชุมชน และระดับอ่าวบ้านดอน
- ทีมวิจัยควรทบทวน ต่อยำ เป้าหมาย ความมุ่งหวังในการทำงานวิจัยของกลุ่ม และตนเองให้มันและชัดเจนถามตนเองและกลุ่มว่าทำงานวิจัยไปเพื่ออะไร เพื่อให้ งานวิจัยมีความต่อเนื่องและรักษางานไว้ได้ ขณะเดียวกันทีมวิจัยควรร่วมกันสร้าง และอธิบายความหมายของกิจกรรมสู่คุณค่า
- ขยับการสร้างเครือข่ายระดับอ่าวจาก 20 -30 ชุมชน เชื่อมการทำงานจาก โครงการวิจัย เครือข่าย 7 พื้นที่ สู่ระดับเครือข่ายอ่าวบ้านดอน
- โครงการประสานการวิจัย จะต้องเข้ามาทำบทบาทในการมองทิศทาง และ วิเคราะห์ยุทธศาสตร์ ของอ่าวบ้านดอน ปัจจุบัน การพัฒนายุทธศาสตร์ระหว่าง ปฏิบัติการก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งของการพัฒนายุทธศาสตร์ ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใน อ่าวบ้านดอน เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การจัดการอ่าว
- โครงการประสานการวิจัย ดำรงบทบาท ของการติดตามงานแต่ละโครงการวิจัย นัดพบปะพูดคุย กับกลุ่มสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ ช่วยเชื่อมโยงชุมชนวิจัยทั้ง ภายนอกและภายในให้เป็นเครือข่ายวิจัยที่เข้มแข็ง
- โหนด (Node) ดำรงบทบาท ในการเชื่อมโยงเครือข่ายวิจัย และภาควิชา รวมถึงช่วย ขยายประเด็นสู่การสร้างควมเข้าใจและตื่นตัวต่อประชาชนกลุ่มอื่นๆ เช่นคนใน เมือง ผู้บริโภคอาหารทะเล นักธุรกิจในเมือง สังคมวงกว้าง และช่วยประสานสื่อที่ จะช่วยจุดประเด็นที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนารูปแบบการสื่อสารที่จะ ทำให้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเข้าถึง สร้างกระแส สร้างการตื่นตัวแก่ผู้เกี่ยวข้องและ สังคมได้
- การบูรณาการระหว่างโครงการวิจัยทั้ง 8 โครงการ ให้เห็นภาพรวมของชุด โครงการวิจัยและความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ ของอ่าวบ้านดอน
- การร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ ในระดับท้องถิ่น หรือสูงกว่าระดับท้องถิ่น ในการ ช่วยกระตุ้นแนวความคิด / การปรับตัว / ท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และการถูกรุกจากภายนอก

- การเชื่อมโยงประเด็นของงานวิจัย การจัดการอ่าว ทะเล-ป่าชายเลนชุมชนกับ อาชีพ เศรษฐกิจ ที่เหมาะสมกับชุมชน เชื่อมร้อยความรู้เครือข่าย การทำธนาคาร ปูม้า ปูเปี้ยว / การสร้างความรู้เฉพาะด้าน เฉพาะถิ่น เฉพาะพื้นที่ (สร้างใหม่ เผยแพร่ ต่อยอด)โดยมี สกว.ฝ่าย 2 เข้ามาหนุนเสริมกระบวนการทำงานรวมถึง การเชื่อมโยงประเด็น ผู้ประเด็นใหญ่มากขึ้นเช่นการแก้ปัญหาโลกร้อน การแก้ วิกฤติทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงการเชื่อมโยงจากหนึ่งกิจกรรมสู่เป้าประสงค์ซึ่ง สามารถตอบได้หลายเป้าประสงค์
- การสร้างพื้นที่รูปธรรมเรื่องการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและศูนย์เรียนรู้เพื่อเป็น แหล่งรูปธรรมในการยืนยันและขยายผล
- ขยายชุมชนวิจัยรอบอ่าวเพื่อสร้างการเรียนรู้และยอมรับได้แก่
 - ชุมชนเครือข่าย
 - องค์ภภาคี (เยาวชน โรงเรียน หน่วยจัดการป่าชายเลน อบต. อบจ. หนุนเป็นบทบาทหลักในอนาคต)
- การศึกษาภาพรวมอ่าวฯให้ชัดเจนและมีฐานข้อมูลที่เพียงพอที่จะใช้ในการ วางแผนและการเจรจาต่อรอง
- คู่มือทางของการขยับในด้านบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น(อบท.) กับการ จัดการอ่าวบ้านดอน แม้ว่าความเป็นไปได้ในการให้ อบท. เข้ามาเป็นเจ้าภาพใน การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ในระยะอันใกล้ยังเป็นไปได้ยาก แต่หากเป็น อีก 2-3 ปี ในอนาคต น่าจะเข้ามาเป็นภาคีหนุนได้
- การสื่อสารในพื้นที่โดยเครือข่ายวิทยุ (มดดำ-มดแดง) ทั้งในชุมชนและระหว่าง ชุมชน และสาธารณะ สื่อกำลังอยู่ในช่วงของการพัฒนารูปแบบ ทั้งรูปแบบของ การสื่อสารในพื้นที่ และการสื่อสารสาธารณะจะเป็นช่องทางการสื่อสารที่มี ประสิทธิภาพของชุมชนในอนาคตและสามารถเป็นพลังอย่างหนึ่งของชุมชน รวมถึงเป็นการช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม และเครือข่ายได้

2. ข้อเสนอแนะการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยภาพรวม

- เสริมศักยภาพและอำนาจในการจัดการของชุมชน การยอมรับ ในสิทธิและ อำนาจในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชนที่แท้จริง
- การจัดการทรัพยากรชายฝั่งบนฐานความรู้ระดับของชุมชน ทั้งในด้านขององค์ ความรู้เฉพาะ องค์ความรู้เชิงเทคนิค และการเชื่อมโยง ผู้กำหนดนโยบายโดย ภาพรวม

- การหนุนให้เกิดเครือข่ายชุมชนในการจัดการทรัพยากร มีรูปแบบและกระบวนการ จัดการที่เป็นรูปธรรม และหนุนเสริมในส่วนที่ชุมชนมีศักยภาพ
- ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ รูปธรรมของการสร้างรายได้ การจัดการตลาดเช่น แพชุมชน จะทำอย่างไรให้เกิดกลุ่ม / กองทุน ในการจัดการสัตว์น้ำของตัวเองอันเป็น การจัดการทั้งระบบให้ชาวบ้านได้มีโอกาสในการกำหนดราคาของตนเอง
- การกำหนดทิศทางและการสนับสนุนให้เกิดการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อประโยชน์ ร่วมกันของสมาชิกและชุมชน สังคม
- การให้คุณค่าและความสำคัญของฐานทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งเป็นฐานชีวิตของ ชุมชนชายฝั่งและการดำรงชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- การเชื่อมโยงประเด็นการทำงานในระดับพื้นที่สู่ประเด็นการจัดการทรัพยากรอื่นที่ เกี่ยวข้อง (จากต้นทางถึงปลายทาง) มองการจัดการทั้งระบบ และมองทะลุถึง ยุทธศาสตร์การจัดการชายฝั่ง
- การจัดการทะเล และป่า: กระบวนการจัดการทะเลชุมชน การจัดการป่าชายเลน ชุมชน (กระบวนการทางกฎหมาย) มาตรการการใช้กฎหมาย ต้องมีการผลักดัน และกฎกติกาการจัดการควรมีรูปแบบเฉพาะพื้นที่ และต้องผลักดันตั้งแต่ระดับผู้ ปฏิบัติการ (ตำรวจ) ศาล และการลงโทษผู้กระทำผิด
- งานเฝ้าระวังของชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ส่งเสริมให้ยั่งยืน ต่อเนื่อง ภายหลังจากจบ โครงการวิจัยทำการเชื่อมโยง และสร้างเครือข่าย เฝ้าระวังต่อไป
- การขยายแนวคิด ความเข้าใจ ความตระหนัก “การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดย ชุมชน” ผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- การสร้างแนวคิด ความเข้าใจ ยังต้องทำต่อ และต้องทำให้เกิดความชัดเจน ทั้ง ในระดับพื้นที่ ชาวบ้าน องค์กรท้องถิ่น ภาคีภาครัฐ โดยต้องเน้นที่ภาครัฐ เพื่อให้เกิดความรับรู้และเข้าใจ
- กระบวนการวิจัย ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านกระบวนการวิจัย ท้องถิ่น โดยที่องค์ความรู้บางอย่างต้องเริ่มใหม่ บางอย่างพัฒนาต่อยอด และ บางอย่างยกระดับเพื่อการเผยแพร่
- ส่งเสริมเครือข่ายองค์กรภาคี โรงเรียน กลุ่มเป้าหมายเช่นเด็กและเยาวชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประมง อบต. อบท. ฝ่ายปกครอง หน่วยจัดการ ทรัพยากร

บรรณานุกรม

กองแผนงาน กรมประมง ยุทธศาสตร์กรมประมง 2547-2551 . กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ขจร นัยภัคดิ์ และคณะ 2551 รายงานความก้าวหน้าโครงการ แนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชนมีส่วนร่วมตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จรินทร์ เขยเขยชม และคณะ 2551 รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการ แนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในอ่าวพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

เจต พิมลจินดา 2548 รายงานความก้าวหน้าผลการดำเนินงานภาคสนาม มิ.ย. – พ.ย. 48 โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

ชำนาญ คุ้มรักษ์ และคณะ 2551 รายงานความก้าวหน้าโครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมเพื่อประโยชน์อย่างยั่งยืนชุมชนคลองท่าปูน ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นงลักษณ์ ทองเลม็ด และคณะ 2551 รายงานความก้าวหน้าโครงการ แนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเพื่อประโยชน์อย่างยั่งยืนบ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ประสิทธิ์ เชื้อเยี่ยม และคณะ 2551 โครงการ“ประสานงานชุดเครือข่าย”การจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน” และองค์การภาคี”

มนูญ คุ้มรักษ์ และคณะ 2551 รายงานความก้าวหน้าโครงการ “แนวทางการจัดการทะเลชุมชน เพื่อการทำประมงกึ่งเคย และการสร้างอาชีพเสริมอย่างยั่งยืน ชุมชนบ้านท่าพิกุล ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี”

ยนต์ มุสิก และคณะ 2549 โครงการจัดทำแผนแม่บทในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาด้านการประมงและผลิตภัณฑ์ประมงจังหวัดสุราษฎร์ธานี

วานิตย์ สุขอุบล และคณะ 2551 รายงานความก้าวหน้าโครงการ “แนวทางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนชุมชนหาดทรายแก้ว ตำบลตะกรบ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี”

ศูนย์เฉพาะกิจเพื่อดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในฤดูปลาที่มีไข่และเลี้ยงตัวในวัยอ่อน. 2541
สรุปผลการดำเนินการทางวิชาการ การอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ พ.ศ.2541 บริเวณเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และสุราษฎร์ธานี. กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2551 เอกสารสรุปผลเวทีการประชุม รายงาน
ความก้าวหน้าชุดโครงการการจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน 23 เมษายน 2551 ณ ศาลาประชาคม
อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งสุราษฎร์ธานี. 2549. สรุปคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติและในอ่าว
บ้านดอน ประจำปี 2548 . ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งสุราษฎร์ธานี.

ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนกลาง. 2548. รายงานปะการัง. ศูนย์วิจัยทรัพยากรทาง
ทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนกลาง

ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งสุราษฎร์ธานี. 2547. รายงานประจำปี 2547 ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมง
ชายฝั่งสุราษฎร์ธานี. สำนักวิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่ง กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

อนันต์ เชื้อเอี่ยม และคณะ 2551 รายงานความก้าวหน้าโครงการ แนวทางการจัดการเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่
บ่อกุ้งร้างในพื้นที่ป่าชายเลนบ้านปากท่อ หมู่ที่ 4 ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภาคผนวก

1.ภาพการดำเนินกิจกรรมการ โครงการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้

1. เวทีประชุมเตรียมวางแผนงาน โครงการ วันที่ 8 ก.ค. 2551 สำนักงานโครงการตำบลบ้าน
ดัมเมือง เรียนรู้วิถีชีวิตที่ปากใต้ อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช

2. เวทีสังเคราะห์ในระดับพื้นที่ ระหว่างวันที่ 11- 12 สิงหาคม 2551 พื้นที่ดำเนิน
โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น อ่าวบ้านดอน จ. สุราษฎร์ธานี

- 1.ประชุมร่วมกับนักวิจัย ก่อนลงพื้นที่ศึกษาภูมิ
การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง อ่าวบ้านดอน
- 2.บ้านปลาหรือห่อ รูปแบบการจัดการทรัพยากรหนึ่ง
ในเขตอ่าวบ้านดอน
3. ลงเรือศึกษาพื้นที่แนวเขตทะเลชุมชน

3. เวทีสังเคราะห์ในระดับพื้นที่ ระหว่างวันที่ 1-2 กันยายน 2551

1

2

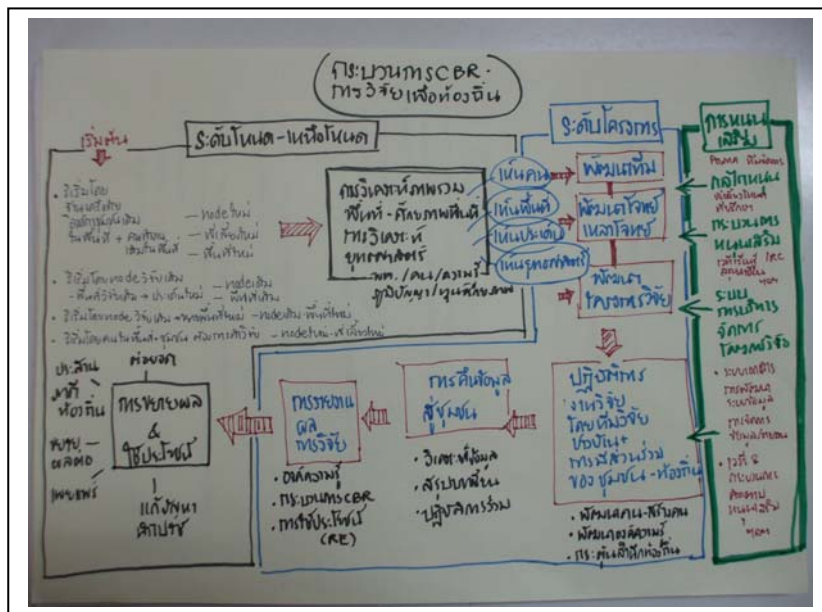
3

4

1 - 4 เวทีสังเคราะห์ร่วมกับพื้นที่ และ
แบ่งกลุ่มย่อยตามกลุ่มประเด็น

4. เวทียกย่องเนื้อหา ครั้งที่ 1 วันที่ 4 ตุลาคม 2551 สำนักงานโครงการตำบลบ้านดงเมือง
เรียนรู้อยู่ที่ปากใต้ อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช

5. ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม 17- 18 ตุลาคม 2551

6.ประชุมทีมสังเคราะห์ ขกร่างเนื้อหา วันที่ 5 พ.ย. 2551 โรงแรมรอยเกาะ อ. เมือง
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

7.เวทีประชุมเตรียม เวทีสัมมนา วันที่ 21 ธันวาคม 2551 โรงแรมรอยเกาะ อ. เมือง
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

2.เวทีเสวนา : การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ กรณีศึกษา “อ่าวบ้านดอน”

2.1 ภาพเวที และการดำเนินกิจกรรม

2.2 เอกสารประกอบคำบรรยาย และบันทึกสรุปเวทีเสวนาในแต่ละช่วง

1) กำหนดการ

กำหนดการเสวนา

การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ กรณีศึกษา อ่าวบ้านดอน

วันที่ 22 ธันวาคม 2551

ณ โรงแรมรอยเกาะ จ. สุราษฎร์ธานี

22 ธันวาคม 2551

08.15 – 09.00 น. ลงทะเบียนและรับเอกสาร /รับฟังเพลง ชุด พลังศรัทธา ปัญญา แผ่นดิน

09.00 – 10.00 น. ชมวีดิทัศน์ “การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ กรณีศึกษาอ่าวบ้านดอน”

พิธีเปิด

กล่าวรายงาน โดยผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสุราษฎร์ธานี คุณวิรัตน์ สาระคง

กล่าวเปิดและกล่าวต้อนรับโดยรองผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานีคุณดำริ บุญจริง

10.00 – 11.00 น. เวทีเสวนา :ประเด็น “กระบวนการวิจัยท้องถิ่นกับการแก้ไขปัญหาอ่าวบ้านดอน”

นำเสนอโดย

1. คุณมนูญ คุ่มรักษ์ หัวหน้าโครงการ “แนวทางการจัดการทะเลชุมชนเพื่อการทำประมงกึ่งเคย และสร้างอาชีพเสริมอย่างยั่งยืน ชุมชนบ้านท่าพิกุลฯ”

2. คุณประสิทธิ์ เชื้อเยี่ยม หัวหน้าโครงการ “ประสานงานชุดเครือข่าย การจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอนและองค์การภาคี”

3. คุณมานะ ช่วยชู ทีมสังเคราะห์

ดำเนินรายการ โดย คุณสินธุ์ แก้วสินธุ์ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เลขา คุณมณฑา ศรีทองสุข

11.00 – 11.10 น. บทเพลง...เพื่อสร้างคุณค่า และพลัง...

11.10 – 12.30 น. เวทีเสวนา :ประเด็น “องค์ความรู้ชุมชน คุณค่า พลัง และความสุข”

นำเสนอโดย

1. คุณกมลเทพ วิเชียรฉาย หัวหน้าโครงการ “แนวทางการฟื้นฟูคลองท่าทองเพื่ออาชีพที่ยั่งยืนของชุมชนท่าทองฯ”

2. คุณชำนาญ คุ่มรักษ์ หัวหน้าโครงการ “แนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้ประโยชน์อย่างยั่งยืนชุมชนคลองท่าปูนฯ ”

3. คุณนฤทธิ ดวงสุวรรณ ทีมสังเคราะห์

4. คุณบำเพ็ญ เขียวหวาน หัวหน้าทีมสังเคราะห์

ดำเนินรายการ โดยคุณบำเพ็ญ เขียวหวาน ทีมสังเคราะห์ฯ

เลขา คุณดารารัตน์ โพธิ์รักษา/ คุณศิริพร เป๊ะเส็ง

12.30 – 13.20 น. เพิ่มพลังร่างกาย ...อาหารที่ยั่งยืนและแลกเปลี่ยนตามอัยยาศัย

13.20 – 13.35 น. ละครึบ...เรื่องทนายเขาเอง...

13.35 – 14.30 น. เวทีเสวนา “การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้: บทเรียนและข้อคิดจากท้องถิ่น”

ผู้ร่วมเสวนา

1. คุณอารีย์ ดิงหวั่ง ตัวแทนจากจังหวัดสตูล

2. คุณสุชกิจ นาคนาคู ตัวแทนจากจังหวัดพังงา

3. คุณวิรัตน์ สาระคง ตัวแทนจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ดำเนินการโดย คุณนฤฤทธิ์ ดวงสุวรรณ ทีมสังเคราะห์

เลขา คุณสุกัญญา สุขสุพันธ์/ คุณมลลดา ศรีทองสุข

14.30 – 14.40 น. บทเพลง...เพื่อสร้างสุข...

14.40 – 16.00 น. เวทีเสวนา “มุมมองและภารกิจของภาคี : การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้”

ผู้ร่วมเสวนา

1. คุณสมศักดิ์ พิธิโยธา ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน

2. คุณสายันต์ เอี่ยมรอด ประมงจังหวัดสุราษฎร์ธานี

3. คุณธนู แบนเนียน ที่ปรึกษาสมาคมพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้

4. คุณอาณัฐ สิทธิพรชัย ตัวแทนสื่อท้องถิ่นและผู้ประกอบการ

ดำเนินการโดย คุณทวีศักดิ์ สุขรัตน์ ผู้ประสานงานประชาคมภาคใต้

เลขา คุณรัตนา ชูแสง/ คุณดารารัตน์ โพธิ์รักษา

16.00 – 16.15 น. ให้ข้อคิดเห็นและกล่าวปิด... โดยอาจารย์อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ

16.15 น. เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ พบกันครั้งต่อไปงาน 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น คุณค่า พลัง ความสุข
วันที่ 20-21 มีนาคม 2552 ณ อิมเพคอารีน่า เมืองทองธานี

พิธีกรตลอดงาน คุณผดุงพล เอ็งฉ้วน และคุณนวลทิพย์ สานุกูล

2) คำกล่าวรายงาน

กล่าวรายงาน โดยผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสุราษฎร์ธานี

โดย คุณวิรัตน์ สารคง

กราบเรียน รองผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี ท่านดำรงห์ บุญจริง, ผศ.ดร.อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ และท่านผู้มีเกียรติที่เคารพทุกท่าน

ก่อนอื่นต้องขอกราบพระคุณท่านรองผู้ว่าฯ เป็นอย่างสูง ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่ายิ่ง ให้เกียรติมาเป็นประธานเปิดงานในวันนี้ การจัดเวทีการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้กรณีอ่าวบ้านดอนในวันนี้จัดขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลจากการปฏิบัติกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งนักวิชาการ ภาครัฐราชการ องค์กรเอกชน ชุมชน สมาชิกทีมวิจัย เพื่อยกระดับความรู้และเพื่อเผยแพร่ความรู้ เนื่องในโอกาสครบรอบ 10 ปี สกว.

ปัจจุบันต้องยอมรับว่า อ่าวบ้านดอนรวมถึงทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ทั้งหมด มีปัญหาค่อนข้างมาก ทั้งในด้านการแย่งชิงทรัพยากร ความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาเหล่านี้ยากนักที่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งที่ได้รับผิดชอบอยู่จะจัดการปัญหาได้โดยลำพัง ซึ่งสถานการณ์ในปัจจุบัน บ่งชี้ให้เราได้ประจักษ์ ว่าปัญหาแต่ละด้านมีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกันเป็นระบบ การแก้ปัญหาเหล่านี้ให้คลี่คลายไปได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างตั้งใจและจริงจัง โดยเฉพาะการสร้างโอกาสให้กับชุมชนชายฝั่ง ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงโดยตรง ได้เข้ามาเป็นแกนสำคัญในการแก้ปัญหา

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอน โดยกำหนดเป็นประเด็นยุทธศาสตร์ และพยายามสนับสนุนให้ชุมชนชายฝั่งรอบอ่าวบ้านดอนได้ใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อสร้างความรู้ในการแก้ปัญหาามาตั้งแต่ พ.ศ.2546 จนถึงปัจจุบันได้ขยายเป็นชุดเครือข่ายโครงการวิจัยการจัดการทรัพยากรชายฝั่งได้เริ่มดำเนินงานตั้งแต่เดือนตุลาคม 2550 จำนวน 8 โครงการ เกิดผลเป็นที่น่าพอใจ และกำลังขยายโครงการวิจัยออกไปตามชุมชนต่าง ๆ รอบ ๆ อ่าวบ้านดอนในปีงบประมาณ 2552 ตั้งเป้าหมายไว้จำนวน 10 โครงการ ขณะนี้อยู่ระหว่างการพัฒนาโครงการ 8 โครงการ โดยคาดหวังว่าในอนาคตเมื่อชุมชนต่าง ๆ มีความรู้และทักษะในการจัดการร่วมกันที่เข้มแข็งขึ้น ตลอดจนการหนุนเสริมขององค์กรภาคีที่ดี พวกเราคงจะได้เห็นภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี และที่สำคัญชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งร่างกายและจิตใจของชุมชนชายฝั่ง

บัดนี้ได้เวลาอันสมควร กระผมในนามผู้ร่วมเวทีสัมมนา ต้องกราบขอพระคุณ ท่านรองผู้ว่าราชการจังหวัดอีกครั้ง ที่ให้เกียรติมาเป็นประธานในวันนี้ สวัสดีครับ

3) บันทึกเวทีเสวนา ช่วงที่ 1 : เวทีเสวนาประเด็น "กระบวนการวิจัยท้องถิ่นกับการแก้ไขปัญหาอ่าวบ้านดอน"

นำเสนอโดย

1. **คุณมณูญ คัมภักษ์** หัวหน้าโครงการ “แนวทางการจัดการทะเลชุมชนเพื่อการทำประมงกึ่งเคยและสร้างอาชีพเสริมอย่างยั่งยืน ชุมชนบ้านท่าพิกุลฯ”
2. **คุณประสิทธิ์ เชื้อเอี่ยม** หัวหน้าโครงการ “ประสานงานชุดเครือข่าย การจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอนและองค์รรภาคี”
3. **คุณมานะ ช่วยชู** ทีมสังเคราะห์
ดำเนินรายการ โดย คุณสินธุ์ แก้วสินธุ์ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สถานการณ์ปัญหา อ่าวบ้านดอน : มณูญ คัมภักษ์

สมัยก่อนทะเลมันกว้าง ชาวบ้านทำมาหากินคล่อง ไปไหนก็ได้ไม่มีใครหวงห้าม ไม่มีเขตกีดกัน หากแต่ปัจจุบัน มีเขตมากีดกัน เพราะมีการบุกรุกการทำคอกหอยจากนายทุน นายทุนมีพื้นที่ หลายพันไร่ ในขณะที่ชาวบ้านหลายร้อยครอบครัว มีพื้นที่ทำกินเพียงไม่มาก จึงมาคิดว่า ทำอย่างไร การหากินของชาวบ้านจะดีขึ้น ได้ร่วมประชุมกับหลายฝ่าย หลายโครงการ โดยมีคุณประสิทธิ์ เชื้อเอี่ยม เข้ามาร่วมด้วย เมื่อได้เจอคนมากขึ้น จึงคิดถึงชาวบ้าน ว่าทำอย่างไรให้ชาวบ้านได้มีที่มีทางเพื่อทำมาหากิน

ตอนแรก มีงาน สกว. เข้ามา ชาวบ้านขาดความเข้าใจ ด้วยคิดว่า เข้ามายึดพื้นที่การทำมาหากินของชาวบ้าน โครงการวิจัย เข้ามาทำเรื่องแนวเขตทะเลชุมชน มีการปักเขต เพื่อให้ชาวประมงได้ทำมาหากินในแนวเขต มีการปักแนวเขตเพื่อปักเขตลูกไม้ เพื่อให้เกิดเป็นป่าชายเลนที่เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงของสัตว์น้ำวัยอ่อน และจะเป็นแหล่งหากินของชาวประมงต่อไป

สถานการณ์ปัญหา อ่าวบ้านดอน : ประสิทธิ์ เชื้อเอี่ยม

สถานการณ์ที่ผ่านมาเป็นปัญหารุมเร้าที่ไม่มีหน่วยงานไหนแก้ได้ ทุนได้ซึ่มลึกลงไปสู่ราก เมื่องานวิจัยท้องถิ่นเข้ามา เพื่อการจัดการกับปัญหาความเสื่อมโทรม เราเริ่มแก้ปัญหาละนิด โดยใช้ข้อมูลจากการทำงานวิจัย โดยเอาความรู้ที่มีอยู่จากชุมชน ที่มีอยู่แล้ว ผสมกับองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการทำงานวิจัยท้องถิ่น ทำให้ช่วยประมงพื้นบ้านเห็นการขับเคลื่อน และเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยค่อยๆ ขยับไปเรื่อยๆ จากการใช้งานวิจัยท้องถิ่น ค่อยๆ ขยายไปให้รอบๆ อ่าวบ้านดอน ปัจจุบัน มี 8 กลุ่มรอบอ่าว

งานวิจัยท้องถิ่น ให้คุณค่า ให้ความสุข โดยเฉพาะ การปลูกจิตสำนึกให้ผู้คนเข้ามาร่วมกัน

ในส่วนของการฟื้นฟู ได้ช่วยกันปลูกเสริม โดยได้มีการขับเคลื่อนร่วมกัน พื้นที่ไหนเหมาะสมกับการทำกิจกรรมแบบใดก็ออกแบบให้เหมาะสม เช่น การทำทุ่งเคย ชาวบ้านพบว่า งานวิจัยท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการสร้างความเข้าใจกับบุคคลภายนอก

ปัญหาใหญ่ คือ น้ำเสียจากโรงงาน ยาฆ่าหญ้า และเรือคราดหอย ซึ่งกำลังเป็นปัญหาหนัก การคราดหอยส่งผลให้เกิดการทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อน และหน้าดินซึ่งเป็นแหล่งสะสมอาหารของสัตว์น้ำ

วิจัยท้องถิ่น: มนุษย์ คู่มรกษ์

การวิจัยท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์คือ สัตว์น้ำได้เพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ขึ้น การบุกรุกชะลอตัว ด้วยมีทีมงานที่ทำงานเชื่อมโยงกับ มีอะไรเกิดขึ้นในพื้นที่ จะมีการสื่อสาร ติดต่อกันอย่างต่อเนื่องและเข้มงวด รวมถึงมาตรการในการจัดการกับผู้กระทำผิด

การวิจัย ได้สร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้าน ชุมชน นักศึกษา นักเรียน เข้ามาทำความรู้จักกับชาวบ้าน กับชุมชน จึงได้เกิดการศึกษาวิจัยขึ้นมา ตอนนี้นักวิจัยยังไม่ได้ว่า สำเร็จ เพราะยังไม่จบโครงการ อย่างไรก็ตาม การทำงานก็ยังคงต้องคงทำอย่างต่อเนื่อง

ปัญหาของป้าชายเลน กรมฯ ขาดอำนาจในการดูแลและจัดการ อยากฝากให้องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการจัดการหลักเขต และแนวเขตที่ชัดเจน เพื่อให้ง่ายต่อการจัดการเพื่อการอนุรักษ์ เพราะในการทำงานต้องต่อสู้ และปะทะกับกลุ่มทุน ทั้งขนาดเล็ก และขนาดใหญ่

การวิจัย มีการประชุม การจัดตั้งกลุ่ม โดยมีการประชุมกันทุกเดือนเพื่อให้ความรู้กับสมาชิก มีการออกไปประชาสัมพันธ์กับชุมชนในหลายรูปแบบ

วิจัยท้องถิ่น: ประสิทธิ์ เชื้อเยี่ยม

งานวิจัยท้องถิ่นเป็นงานที่สร้างคน ได้เอาคนมาร่วมคิด ร่วมคุย ได้เอาคนมาร่วมกันเป็นทีม เอาความคิดของคนหลายๆ คนมาร่วมกัน เพราะความคิดของคนมีแต่สิ่งที่ ดีๆ ขึ้นอยู่กับว่าจะนำเอามาใช้ได้หรือไม่ งานวิจัยท้องถิ่นได้เปิดโอกาสให้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และงานวิจัยท้องถิ่นได้เดินคู่กันได้

การมีส่วนร่วมของงานวิจัยท้องถิ่น เอาคนมาร่วมกัน เอาความคิดมาร่วมกัน และคิดวิเคราะห์ร่วมกัน การเข้ามาทำงานวิจัยท้องถิ่นต้องมองตัวเองออกกว่าจะช่วยขยายงานของกลุ่มได้อย่างไร

งานวิจัยท้องถิ่นมีบทบาทมาก ขึ้นอยู่กับว่าจะนำเอาออกมาใช้ได้อย่างไร

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดขึ้นจากความรู้สึกที่มีอยู่ในตัวคนๆ นั้นอยู่แล้ว ขึ้นอยู่กับจะดึงออกมาอย่างไร ทำอย่างไรให้ภาควิชาการเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาทในการเข้ามาหนุนช่วยกันและกัน หากร่วมกันได้จะเกิดประโยชน์ที่สูงสุดต่อชุมชน

กระบวนการวิจัย : มานะ ช่วยชู

ปัญหาของชาวบ้านตอนที่พี่น้องได้ร่วมกันทำงานจนเกิดผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ ทั้งนี้ กระบวนการดำเนินงานของพี่น้องมี 3 ประเด็น คือ กระบวนการวิจัย ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการ และหลักการสำคัญในการทำวิจัย

ประเด็นที่ 1 กระบวนการวิจัย

ขั้น 1 ก่อนการเริ่มวิจัย สกว. มีเจ้าหน้าที่ จากศูนย์ประสานงาน มีคุณวิรัตน์ และคณะ ลงไปพูดคุยกับชาวบ้าน ใช้เวลา หลายวัน หลายเดือน เพื่อให้ชาวบ้านได้เกิดการพูดคุย และทบทวนตัวเอง ชวนวิเคราะห์ วงการคุย เป็นไปในเชิงของการท้าทายและการหยังเชิง ถึงความจริงจ้งในการดำเนินงาน

ขั้น 2 กระบวนการยก่างงานวิจัย เป็นเรื่องของการหาวิธีการในการจัดการกับปัญหาต่างๆ เช่น จะแก้ปัญหาคอกหอย ต้องทำอย่างไร โดยมีการออกแบบกระบวนการที่เป็นขั้นเป็นตอน

เมื่อได้ตัว ร่างโครงการ ก็จะเข้าสู่กระบวนการรับฟังความคิดเห็น โดยใช้คนจากภายนอกเข้ามาช่วยมองประเด็นและการดำเนินการ

การดำเนินการวิจัย

เริ่มด้วยการชี้แจงโครงการวิจัยกับชาวบ้าน หากมองแล้ว นักวิจัย เป็นเพียงคนจุดประกายให้กลุ่มชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมกันมากยิ่งขึ้น เกิดการขยายออกไปเรื่อย

การประชุมประจำเดือน แต่ละโครงการมีการประชุมร่วมเฉพาะโครงการอย่างต่อเนื่อง และมีการประชุมทั้งชุดโครงการร่วมกันเพื่อดูการเคลื่อนไหวของข้อมูล

การศึกษาบริบทของชุมชน เพื่อให้เห็นภาพของแต่ละพื้นที่ ส่วนของพื้นที่ที่เคยมีกิจกรรมอนุรักษ์ ก็จะมีการถอดบทเรียนเพื่อให้เห็นการทำงานในอดีต

การปฏิบัติการ เป็นหัวใจหลักของงานวิจัย

กระบวนการวิจัย

กิจกรรมปฏิบัติการ จัดเป็น 5 กลุ่ม

ทะเลชุมชน	ระเบียบการใช้	เฝ้าระวัง	เพาะฟัก	ศึกษากุ้งเคย
ทะเลชุมชน	ระเบียบการใช้	เฝ้าระวัง	เพาะฟัก	บ้านปลา
		เฝ้าระวัง	เพาะฟัก	ศึกษาหอย
			เลี้ยงปูในบ่อกุ้ง	
นักสืบสายน้ำ	เขตอภัยทาน	เฝ้าระวังน้ำ	เลี้ยงหอย	ศึกษาดูงาน

กิจกรรมหลักของทุกโครงการ คือ การอนุรักษ์ การเพาะเลี้ยงปูเปี้ยว และปูดำ อันสะท้อนหลักคิด คือ การเฝ้าระวัง เป็นการป้องกันคนเข้ามาบุกรุกทำลาย ในขณะที่การเพาะพัก เป็นการช่วยเพิ่มปริมาณ และความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ

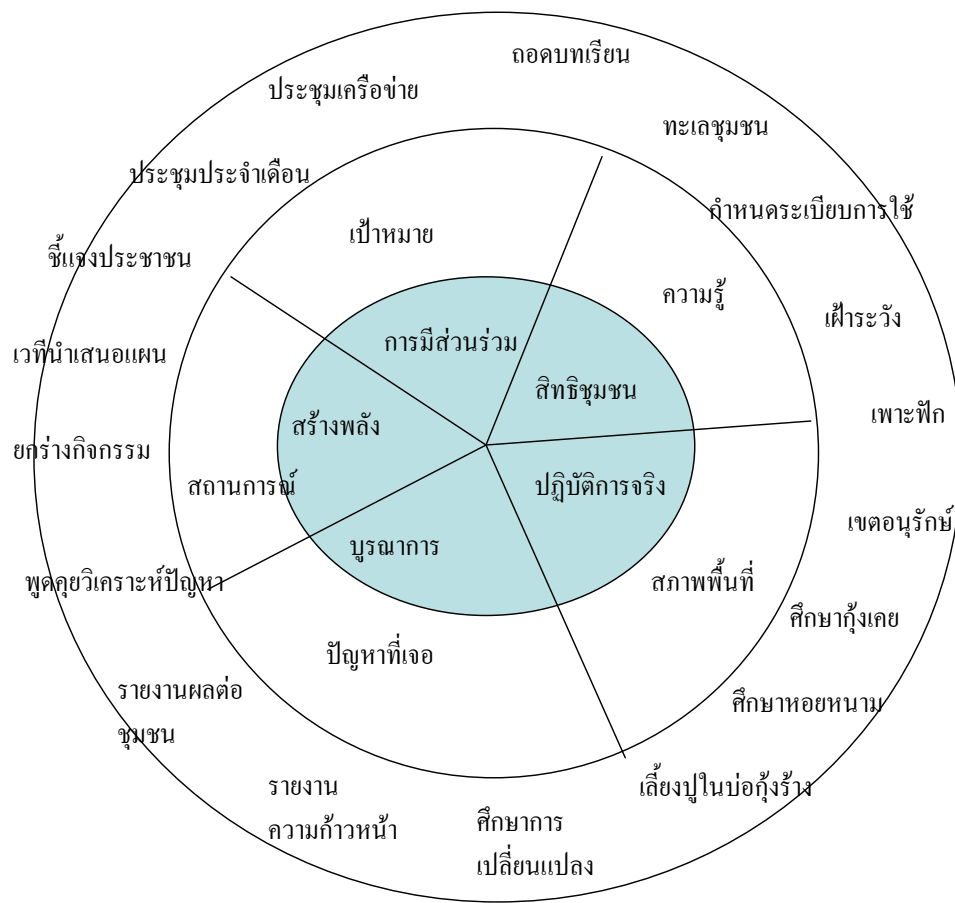
การสำรวจความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงของสัตว์น้ำในอ่าว และในส่วนของ บางพื้นที่ที่มีการติดต่อในเรื่องของการตั้งกองทุนเพื่อการขับเคลื่อนงานไปข้างหน้า รวมถึงการรายงาน ความก้าวหน้าการทำงานให้กับชุมชน ทุก 6 เดือน

ประเด็นที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการวิจัย

1. เป้าหมายของการทำวิจัย ซึ่งไม่เพียงแค่ว่าเรื่องของความรู้ หากแต่มุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วม ร่วมกับชุมชน และนอกชุมชน ทั้งความร่วมมือกับหน่วยงานจากภาครัฐ และเอกชน การสร้างตัวตนและ พื้นที่ทางสังคม โดยการมีปฏิสัมพันธ์ กับชุมชน และสังคมอยู่ตลอดเวลา เพื่อเปิดพื้นที่ และสร้างการยอมรับ
- 2 . ความรู้ เป็นความรู้จากภูมิปัญญาเดิมของชาวบ้าน ทั้งเรื่องของการเลี้ยงปูดำ เรื่องของต้นไม้ ลูกไม้ชายเลน โดยการผสมผสานเอาความรู้จากภายนอก เช่น การตรวจสอบสภาพน้ำ และความรู้จากการ ทำงานวิจัย
3. บริบทพื้นที่ ที่แตกต่างกัน
4. ปัญหาอุปสรรค ที่เกิดขึ้น
5. สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

ประเด็นที่ 3 หลักการสำคัญ

1. การมีส่วนร่วม
2. สิทธิชุมชน
3. การปฏิบัติการแก้ปัญหาบนฐานของความเป็นจริง ไม่ได้เป็นการจัดเพื่อวิจัยทดลอง หากแต่เป็น ชีวิตจริง
4. การบูรณาการ หนึ่งกิจกรรม หลายเป้าประสงค์
5. การสร้างพลังถ่วงดุล เช่น การใช้ทรัพยากร เนื่องจากมีหลายฝ่ายเข้ามาใช้ เกิดการแย่งชิง ทรัพยากร โดยเฉพาะผู้ที่มีทุน เงิน จะใช้ได้มากกว่า กลุ่ม พยายามสร้างอัตลักษณ์ ความหมาย เพื่อถ่วงดุล เช่น กิจกรรมการอนุรักษ์ การสร้างความหมาย เช่น การใช้สื่อประชาสัมพันธ์หลักเขต เป็นการบ่งบอกถึงการ ทำเพื่อส่วนร่วม รวมถึงการแสวงหามิตร ในเขตอ่าว

เพิ่มเติม

มโนญ คุ่มรักษา : ถือว่าเป็นความสำเร็จของ สกว. ของชาวบ้านที่ได้ร่วมสร้างสัตว์น้ำที่ดี ให้กับชุมชนได้กิน ได้บริโภค ที่ทำมาจากองค์ความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน เป็นผลสำเร็จขั้นหนึ่ง และจะยังทำโครงการอย่างต่อเนื่องให้ดีที่สุดเท่าที่ทำได้

ประสิทธิ์ เชื้อเอี่ยม : นี่เป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมในงานวิจัยท้องถิ่น ซึ่งยังไม่จบสิ้น ยังต้องคิดต่อร่วมกันอีกยาว งานวิจัยท้องถิ่นไม่มีคำว่าจบ เลิกๆ ต้องทำไปตลอด งานจัดการชายฝั่งน่าจะเอางานวิจัยท้องถิ่นมาจับ เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ มาเลี้ยงพี่น้องของเราทั้งหมด

4) บันทึกการเสวนาช่วงที่ 2 : เวทีเสวนาประเด็น "องค์ความรู้ชุมชน คุณค่า พลัง และความสุข"

นำเสนอโดย

- 1.คุณกมลเทพ วิเชียรฉาย หัวหน้าโครงการ“แนวทางการฟื้นฟูคลองท่าทอง เพื่ออาชีพที่ยั่งยืนของชุมชนท่าทองฯ”
 2. คุณชำนาญ คุ้มรักษ์ หัวหน้าโครงการ “แนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมเพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนชุมชนคลองท่าปูนฯ ”
 - 3.คุณนฤที ดวงสุวรรณ ทีมสังเคราะห์
 4. คุณบำเพ็ญ เขียวหวาน หัวหน้าทีมสังเคราะห์
- ดำเนินรายการ โดยคุณบำเพ็ญ เขียวหวาน หัวหน้าทีมสังเคราะห์

หลังจากที่ได้ทำวิจัยแล้ว เกิดองค์ความรู้ อย่างไร

งานวิจัยท้องถิ่นเกิดขึ้นด้วยความจริงใจ ความรู้สึกและสำนึก งานวิจัยทำไมทำแล้วมีความสุข สร้างคุณค่า และพลังอย่างไร

เรื่องราวของโครงการ : คลองท่าทอง กมลเทพ วิเชียรฉาย

โครงการ จากสภาพปัญหา ต้น ปี49-50 เกิดหอยตาย โดยชาวบ้านได้ซื้อลูกหอยมาจากประจวบ และปักไว้ในคลองท่าทอง อันเป็นจุดสำคัญ เกิดการตั้งคำถามถึงประเด็นปัญหา มีการตั้งวงพูดคุยกันเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อร่วมกันค้นหาสาเหตุ โดยทีมเป็นคนจากกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงหอยของชุมชนทั้งจากสองฝั่งคลอง โดยเริ่มต้นไม่ถึง 10 คน เริ่มคุยกัน เมื่อรู้ปัญหา จึงได้ร้องเรียนไปยังหน่วยงานต่างๆ ถึงมูลเหตุการณตายของหอย ทั้งในระดับ อบต. ถึงระดับอำเภอ แต่เรื่องก็เงียบ สิ่งแวดล้อมภาคเข้ามาตรวจน้ำแต่ไม่เจอด้วยสภาพน้ำในคลองเปลี่ยนแปลงเร็ว

เมื่อพูดถึงงานวิจัย เกิดความกลัวว่าจะทำอย่างไร ชาวบ้านไม่ถนัด ในการทำ ทั้งการเขียนการอ่าน แต่ก็ อยากลองดูว่า จะเกิดประโยชน์กับชุมชนได้อย่างไร โดยใช้เวลาในการสร้างความเข้าใจ การขึ้นโครงการวิจัยประมาณ 1 ปี

งานวิจัย เริ่มจากการเก็บข้อมูลชุมชน ว่าในอดีตชุมชนเป็นอย่างไร เก็บย้อนหลังเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในอดีต ทั้งการสอบถามจากชาวบ้าน การศึกษาเอกสาร มีการบันทึกเป็นข้อมูล ปัจจุบันโครงการวิจัยอยู่ในระยะของการรื้อฟื้น องค์ความรู้ และข้อสรุป มีความภูมิใจในทีม คนกล้าพูด กล้าคิด กล้านำเสนอให้คนอื่นได้รับรู้ ในส่วนของเชิงเนื้อหา ค้นพบว่าเริ่มมีทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านเริ่มทำมาหากินได้ ปรากฏการณ์น้ำเปลี่ยนสี พบน้อยลง คนเห็นความสำคัญของการฟื้นฟูคลอง มีความตื่นตัว ทั้งจาก อบต หน่วยงานรัฐ และองค์กรภาคีต่างๆ

เรื่องราวของโครงการ : คลองปูน ชำนาญ คุ่มรักษา

การใช้ประโยชน์ร่วมกันของทะเล ใช้เครื่องมือทำลายล้าง ทรัพยากรมีจำกัดในขณะที่คนใช้มีมาก มีการออกแบบการปักแนวเขตทะเลชุมชน เพื่อแสดงอาณาเขตการทำประมง มีการออกกฎกติการ่วมในการในการใช้ประโยชน์ มีการทำบ้านปลา เพื่อเป็นแหล่งวางไข่ของปลา ให้เป็นแหล่งอนุบาลลูกปลา มีการจัดการนาทุ่งร้างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ โดยเป็นการทดลองเลี้ยงปูดำ ในพื้นที่ 7 ไร่ โดยมีการแบ่งพื้นที่เพื่อจัดการ อย่างเป็นระบบ ซึ่งดำเนินการมาได้ประมาณ 5-6 เดือน ซึ่งเป็นการเลี้ยงฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง ในทีมวิจัย มี 18 คน

งานจัดการชายฝั่งสามารถดำเนินการได้ดี ชาวบ้านที่ทำประมงเห็นความเปลี่ยนแปลง เพราะมีปลามาเพาะพัก เริ่มมีการหากินชายฝั่งของชาวประมงเพิ่มมากขึ้น อันเป็นการบ่งบอกว่า ปริมาณสัตว์น้ำชายฝั่งเพิ่มขึ้น ส่วนของป่าชายเลน เริ่มมีการฟื้นตัว มีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น จนถึงปัจจุบัน สามารถสรุปได้ว่า การจัดการชายฝั่งเป็นคำตอบในการจัดการที่ดี

องค์ความรู้ ความรู้เรื่องทรัพยากร เรื่องเครื่องมือประมง เมื่อเข้ามาทำงาน เกิดความรู้ ความชัดเจนมากยิ่งขึ้น การทำงานวิจัย มีปัญหา อุปสรรคมาก ทำแล้วเกิดความชัดเจนขึ้น

บทสรุปขององค์ความรู้ : นฤทธิ ดวงสุวรรณ

องค์ความรู้ของพี่น้องในพื้นที่อ่าว มีปัญหาสำคัญร่วมกันคือ ทรัพยากรเสื่อมโทรม พื้นที่ประมงในอ่าว มีการรุกล้ำพื้นที่เพื่อครอบครองจากทั้งคนในและคนนอก การมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อการฟื้นฟูอ่าว โดยภาพรวมยังไม่เกิดขึ้น

องค์ความรู้เพื่อการฟื้นฟูอ่าว มีการฟื้นฟูทรัพยากรในอ่าว การฟื้นฟูคลอง และการฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำ ว่าด้วยชุดของทะเลชุมชน การฟื้นฟูสายน้ำ คลอง

การทำงาน ต้องเป็นการพูดถึงการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหา อันเป็นกระบวนการเพื่อค้นหาความรู้ การฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง ทุกคนที่ทำวิจัย ต้องค้นหาเรื่องของสถานการณ์อ่าว มาร่วมคุยร่วมคิดกัน โดยต้องลงลึกถึงรายละเอียด ทุกชั้นทุกตอน และทุกมิติ โดยกลุ่มวิจัยเกิดความรู้ดังกล่าวข้างต้น

ข้อค้นพบที่สำคัญ

วิธีการจัดการข้อมูล: ช่วงแรก ถูกบังคับให้ทำรายงาน ส่งผลให้คนทำข้อมูลเกิดความรู้ในการจัดระบบรายละเอียดการทำงาน เกิดการสื่อสารโดยรวม เพื่อร่วมกันทำงาน เกิดการกระจายของความรู้ การจัดการโครงการทำงาน ซึ่งชาวบ้านไม่เคยรู้มาก่อน เกิดการพูดคุย จัดบันทึกถึงบทบาทหน้าที่ และจัดการโครงการทำงาน การจัดระเบียบการทำงาน และการติดตามงาน และส่งผลถึงการติดตามความพึงพอใจของกลุ่มอื่นๆ และนำเอาความรู้ดังกล่าวมายกระดับสู่การดำเนินการต่อ

การฟื้นคลอง : การค้นหาความจริงของคลอง เกิดการสืบค้น ทำให้คนรู้เรื่องคลองมากขึ้น เห็นข้อเท็จจริง มีความรู้จากข้างนอกว่าจะตรวจสอบคุณภาพน้ำได้อย่างไร มีการอบรม และปฏิบัติการจริง เกิดความรู้เฉพาะเกี่ยวกับน้ำเสีย ดูอย่างไร กลิ่นอย่างไร จนถึง การตรวจสอบ และจัดระบบข้อมูล ชุดสำคัญคือ ต้องมีข้อมูลที่รู้ชัดเจน จากการถกเถียงกันว่าสาเหตุมาจากอะไรกันแน่ ส่งผลให้เกิดการทดลอง เพื่อเป็นการตรวจสอบและชี้ชัด อย่างไรก็ตามหากขาดข้อมูลเพื่อการสนับสนุนก็ไม่สามารถเชื่อมโยงหน่วยงาน องค์กรต่างๆ เข้ามาทำงานสนับสนุนได้

นาทุ่งร้าง : เจอสถานการณ์เดียวกันคือ การขาดทุน หลังจากความเจ็บปวด คือการปล่อยนาทุ่งให้ร้าง และปล่อยให้พันธุ์สัตว์เข้ามาอาศัยอยู่เอง เกิดการรวมตัว ทดลองอย่างเป็นระบบ และเปรียบเทียบ เรื่องนี้ ใช้ความรู้ เพื่อประยุกต์ และปรับใช้สูง กรณีนี้ถือเป็นคำตอบของภาคใต้ในการฟื้นฟูนาทุ่งร้างได้ เป็นการฟื้นฟูอาชีพ และรายได้ของชุมชนได้

สรุป ๑. การทำงาน ไม่ต้องรอให้จบ สามารถดำเนินการได้เลย

๒. วิจัยชุมชน ชาวบ้านเป็นการทำความรู้ให้มีชีวิต แตกหน่อ ต่อยอด ให้เกิดความชัดเจน ส่งผลสู่การสร้างปัญญาให้มีพลัง

๓. ความรู้ ต้องหลายด้าน และมาจากหลากหลายของภาคีและผู้คนที่เกี่ยวข้อง และวิธีการที่หลากหลาย สิ่งสำคัญคือ ความภูมิใจที่สามารถนำเอาความรู้ไปใช้เพื่อการแก้ปัญหาและสร้างการยอมรับของคนในสังคมได้

ความสุข พลัง คุณค่า : กมลเทพ วิเชียรฉาย

ปัญหาที่พบเป็นสิ่งที่ทีมไม่สามารถแก้ปัญหาได้เลย ตอนนี้อยากแก้ปัญหาทีละจุดๆ เกิดทุกข์ เพราะเป็นปัญหาที่หนัก หากแต่มีความสุข จากการได้เป็นส่วนหนึ่งของการได้ดูแลทรัพยากรของบ้านเรา จะมีความสุขอีกมากถ้าสามารถสร้างจิตสำนึกให้เกิดกับคนในชุมชน พื้นที่ จากการทํางานวิจัย เกิดความสนุก ชาวบ้านหลายคนเมื่อเจอสิ่งที่แปลกปลอมก็มาบอกทีมวิจัย ด้วยเป็นว่าทีมสามารถดูแล และจัดการได้

การเปลี่ยนแปลงในตัวเอง เรื่องของการพูดต่อหน้าคน การนำเสนอ การแสดงออก การนำเสนอ ความคิดของตัวเองต่อบุคคลอื่น ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นกับทีมวิจัยทุกคน

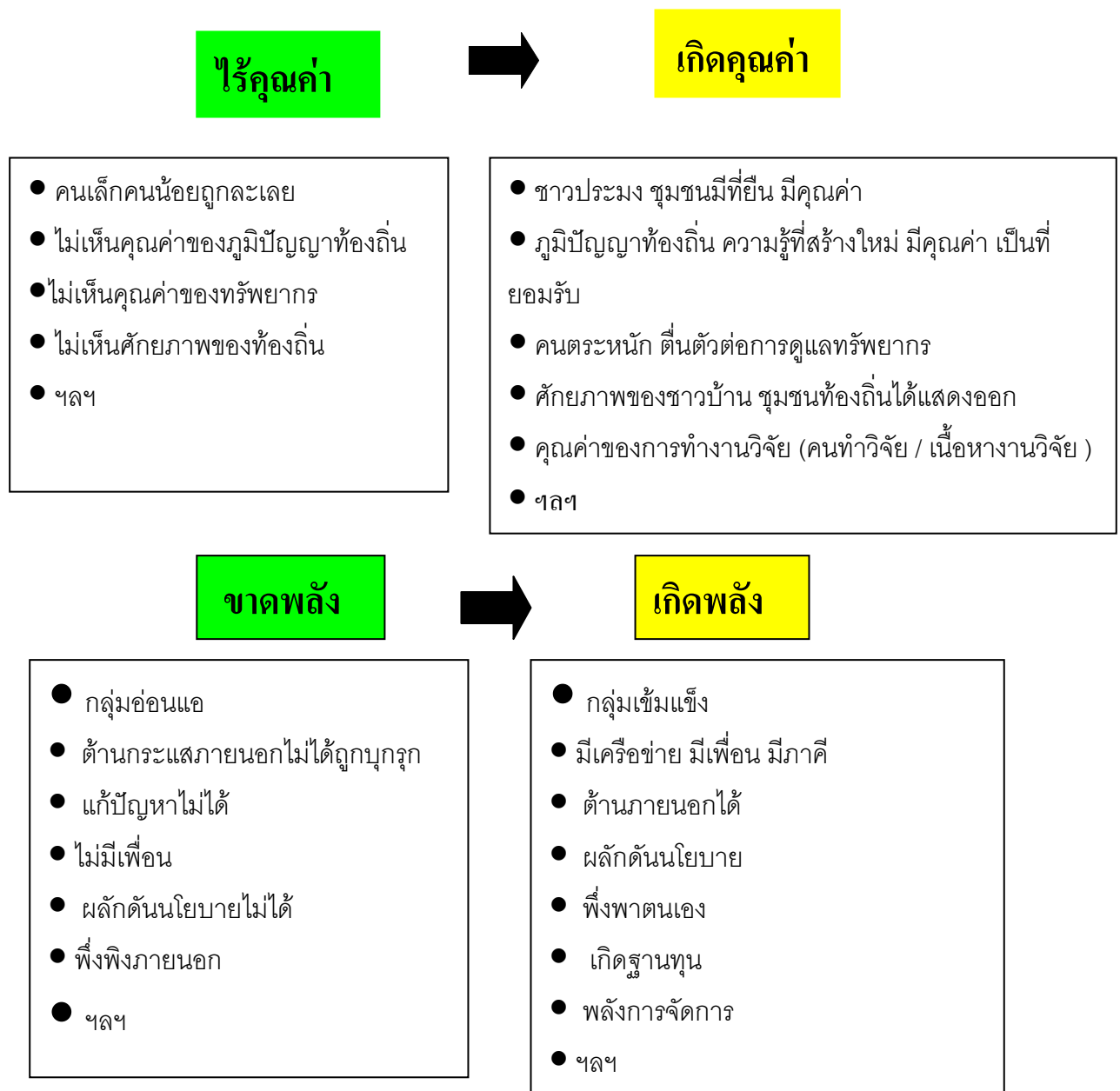
ความสุข พลัง คุณค่า : ชำนาญ คุ่มรักษา

เป็นความกังวล ทีมที่เข้ามาสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพ หากขาดรายได้ในส่วนนั้น จะกระทบกับครอบครัว และส่งผลกับการนัดหมายเพื่อร่วมกันทำงาน กังวลเรื่องข้อมูลที่ออกแบบไว้ว่าจะไม่บรรลุสู่เป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน หากสามารถบรรลุสิ่งที่คาดหวังก็จะเกิดความสุข ทำงาน แล้ว สนุก มีความภูมิใจ กับการทำงาน ยังมีพลัง ยังสนุก ทำได้อย่างต่อเนื่องไปเรื่อยๆ

ข้อสรุป อ. บำเพ็ญ เขียวหวาน

- 1 คุณค่า และความรู้ของภูมิปัญญาของชาวบ้าน
- 2 เห็นคุณค่าของงานวิจัย
- 3 เห็นคุณค่าของงานวิจัย

เป็นพลังของความรู้ที่นำสู่การแก้ไขปัญหา ในระดับต่างๆ นำสู่การผลักดันเชิงนโยบาย ทั้งระดับพื้นที่ ระดับจังหวัด ระดับชาติ เกิดพลังในระดับต่างๆ ได้คุย ได้แลกเปลี่ยน ทั้งในส่วนของชุมชน และสังคม อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี อาหารดี ทรัพยากรธรรมชาติที่ดี

มีทุกข์

เกิดสุข

- เครียด กังวล
- ไร้ทางออก
- ท้อแท้
- แก้ปัญหาไม่ได้ จมอยู่กับ ปัญหา ความทุกข์
- ไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัย

- มีกำลังใจ เชื้อมั่นในตนเอง
- มีทางออก แก้ปัญหาได้
- สบายใจ
- ธรรมชาติสมบูรณ์ อยู่ใน สิ่งแวดล้อมที่ดี
- ได้ช่วยชุมชน สังคม
- ได้ทำสิ่งที่ดีงาม ได้บุญ
- อยู่ดี กินดี มีสุข
- ฯลฯ

ข้อคิดเห็นจากเวที

1. ขจร รักษาพรหมณ์ ม. 6 ต. เขาถ่าน เมื่อทำงานแล้ว ชาวบ้าน ชาวชุมชน เริ่มหันเข้ามาหา กลุ่มมากขึ้น เมื่อมีเรื่องอะไรที่เป็นสิ่งผิดกฎหมาย หรือการทำลายล้าง เขาจะเข้ามาหาเรามากขึ้น กรณีของ คลองท่าฉาง จะมีปัญหาการปล่อยน้ำเสียลงคลอง เราใช้วิธีการปรึกษาหารือเพื่อการจัดการบำบัด หรือการ ลดลงมาน้อยที่สุด ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะมีการปล่อยน้ำลงมาในช่วงน้ำหลาก แต่ในปีนี้น้อยมาก ในส่วนของภาครัฐ จะแก้ปัญหาเรื่องแนวเขตอย่างไร เพราะปัจจุบันปัญหาคือคลองขยายออกกว้างขึ้น รวมถึงการใช้พื้นที่นาทุ่งร้างเป็นพื้นที่ปลูกปาล์ม ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เรื่องของชายทะเล ให้มีการกำหนด ขนาดของปูที่สามารถขายได้ ที่ชัดเจนขึ้น

2. ลิขิต ดิษยนาม อ. ไชยา โครงการวิจัยส่งผลให้ตัวเองเกิดความเปลี่ยนแปลง ทั้งของตัวเองและ ทีมทำงาน การทำงานวิจัย เราทำงานแบบสันโดษ ส่งผลให้มีความสุขมากขึ้น ด้วยมีพื้นที่ทางสังคมมากขึ้น ทำให้เป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับตัวเอง เรามีกระบวนการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

5)บันทึกเวทีเสวนา ช่วงที่ 3 “การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ : บทเรียนและข้อคิดจากท้องถิ่น”

ผู้ร่วมเสวนา

1.คุณอารีย์ ดิงหวัง	ตัวแทนจากจังหวัดสตูล
2.คุณสุกิจ นาคตาขุน	ตัวแทนจากจังหวัดพังงา
3.คุณวิรัตน์ สาระคง	ตัวแทนจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ดำเนินการโดย คุณนฤทธิ ดวงสุวรรณ ทีมสังเคราะห์

ประสบการณ์การทำงานการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชนในพื้นที่ต่างๆ

อารีย์ ดิงหวัง ตัวแทนจากจังหวัดสตูล

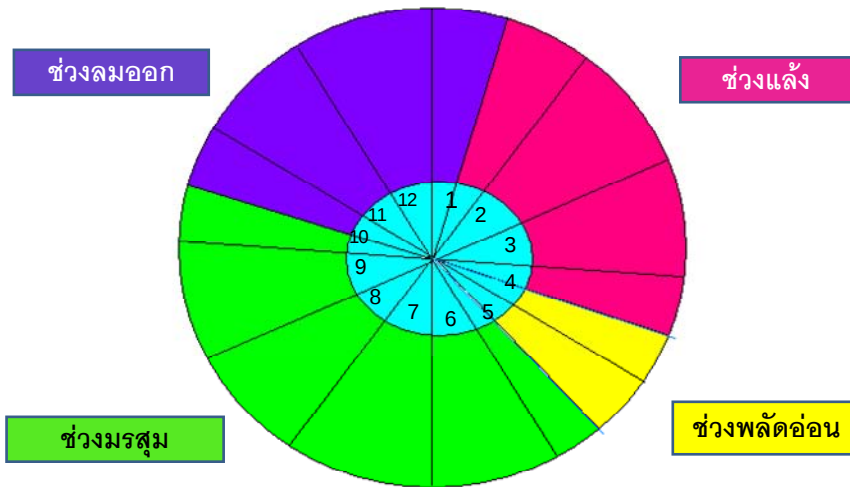
งานวิจัยที่จะนำเสนอเป็นเพียงรายละเอียดปลีกย่อยของการจัดการทรัพยากร ตอนแรก งานวิจัยเป็นเรื่องยาก ตาเมื่อได้ทำแล้ว งานวิจัยคือการรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และจะส่งต่อการได้มาซึ่งองค์ความรู้ โดยเฉพาะข้อมูลเรื่องวิถีชุมชน ซึ่งมีสิ่งที่สำคัญคือ วิถีของการทำประมง และวงจรของภาวะหนี้สิน

เมื่อได้ผ่านการสังเคราะห์ข้อมูล เราพบว่า แต่ละฤดูกาลของการจับสัตว์น้ำ ที่เชื่อมโยงกับฤดูกาลของท้องถิ่น รวมถึงรู้ว่า แต่ละช่วงเราใช้เครื่องมือประมงชนิดไหน และช่วงไหนที่ได้ผลผลิตจากการทำประมงสูง และเชื่อมโยงถึงหนี้สิน

จากข้อมูลดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการเตรียมความพร้อมเรื่องเครื่องมือทำประมง เพื่อการทำประมงที่ได้ผลผลิตที่สูงสุด เพราะในอดีต ชาวประมงจะดูว่า เป็นช่วงของทรัพยากรชนิดใด แล้วจึงมาเตรียมเครื่องมือประมง ซึ่งกว่าจะจัดการเสร็จ ทรัพยากรที่ชุกชุมก็ร่อยหรอลง ส่งผลให้ปริมาณ ละครายได้ที่คาดว่าจะได้รับน้อยลง

ในส่วนของการเครื่องมือประมงแต่ละชนิด ใช้กับสัตว์น้ำชนิดนั้นเป็นหลัก รวมถึงการใช้ขนาดตาอวนที่มีมาตรฐาน คือไม่เล็กเกินไป การเอาข้อมูลมาใช้ในการวิเคราะห์วางแผน สามารถแก้ไขปัญหาภาวะหนี้สินได้อย่างแท้จริง

ปฏิทินวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน บ้านหลอมป็น
อ.ละงู จ.สตูล

สุกกิจ นาคตาขุน ตัวแทนจากจังหวัดพังงา

ภาพของความเป็นชุมชนท้องถิ่น มี 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่อยู่รวมกันเป็นชุมชน มีการเกาะกลุ่มกัน ความรู้ของท้องถิ่น ในชุมชน มีสถาบันการศึกษาอยู่

กระบวนการงานวิจัยท้องถิ่นจะเข้ามาประสาน เชื่อมร้อยกลุ่มคนในชุมชนได้ งานวิจัยแบบนี้ ชาวบ้านมักคิดโจทย์แบบไม่ตรงไปตรงมา หากแต่เวลาทำ กลับมีพลังในการแก้ไขเรื่องใหญ่ๆงานวิจัยท้องถิ่น เป็นงานที่ต้องสร้างความสัมพันธ์ ต้องสร้างความผูกพัน ถ้าในท้องถิ่นประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก คือ คน รัฐ และ จะสามารถ..... งานวิจัยท้องถิ่นน่าจะเป็นอีกกลไกหนึ่งให้ส่วนต่างๆได้มาเจอกัน มาคุยกัน และสามส่วนนี้ต้องทำงานบนความร่วมมือระหว่างกัน

งานวิจัยท้องถิ่น ของจังหวัดพังงา มีการขยายผลออกไป แต่เกิดปัญหาคือนำเอาไปแค่องค์ความรู้ แต่ไม่ได้นำกระบวนการไปใช้ โดยส่วนของพังงา มีเรื่องของหญ้าทะเล มีเรื่องของป่าชายเลน

วิรัตน์ สาระคง : ตัวแทนจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สถานการณ์อ่าวบ้านดอน

นับตั้งแต่ปี 2535 ถือเป็นจุดวิกฤติ เพราะมีเหลือเพียง 12,000 ไร่ เป็นช่วงที่นาุ้งได้รับความนิยมนชาวประมงหลายคนเลิกหาปลา ไปประกอบอาชีพอื่น ส่งผลให้ชาวประมงลดลงเหลือประมาณ 30 % หลังจากนั้นนาุ้งขาดทุน ป่าเองเริ่มฟื้น ด้วยหน่วยป่าชายเลนเข้ามาปลูกป่าในพื้นที่ว่างเปล่าที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ปัจจุบันมีพื้นที่ป่าประมาณ สามหมื่นกว่าไร่ แต่ชาวประมงเองก็ยังได้รับผลกระทบจากคอกหอย และปัญหาที่กำลังประสบอยู่คือ ปัญหาน้ำเสียจากกิจกรรมการเพาะเลี้ยง โดยในบางพื้นที่ ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปเลี้ยงหอยได้เลย จะเห็นว่า ประมงชายฝั่งถูกบีบจากระบบทุน ทั้งคอกหอย และน้ำเสีย

ซึ่งมีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะ ในเขตห่างชายฝั่ง 3 กิโลเมตร อีกทั้งชาวบ้านเองก็ยังไม่รู้ถึงที่มาของปัญหาอย่างชัดเจน ซึ่งประเด็นดังกล่าวส่งผลถึงการทำการหากินของชาวประมงชายฝั่งอย่างมาก

ในช่วงที่ผ่านมา ประมงชายฝั่ง น่าจะมีอยู่ ประมาณ สี่พันครัวเรือน ใน 7 อำเภอของจังหวัด หากแต่ไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาและยกระดับ ด้วยไม่เคยมีกล่าวถึงในเอกสารทางวิชาการแม้แต่อย่างใด รวมถึง คุณค่าทางเศรษฐกิจ และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประมงชายฝั่ง อาจกล่าวได้ว่าคนกลุ่มนี้เป็นผู้อ่อนแอในสังคม ซึ่งจำต้องได้รับการประคับประคองและฟื้นฟู ในบางชุมชน เกิดการถอยร่นเข้ามาเรื่อยๆ เปรียบดัง คนหาของเก่าขาย หลายครอบครัวต้องผ่อนข้าวสารเพื่อบริโภคในครัวเรือน หากแต่รายได้ที่ได้รับจากทะเล กลับลดน้อยถอยลงทุกที ประเด็นดังกล่าว เป็นเรื่องใหญ่ และเรื่องยากที่ยังไม่รู้จะก้าวไปอย่างไร เพราะในหลายพื้นที่ผูกโยงกับผลประโยชน์กับระบบทุนขนาดใหญ่

การเชื่อมโยงกับ อบต. และภาคี เครือข่ายต่างๆจะมีชุดอื่นๆ ที่เข้าไปหนุนเสริม ต่อยอดได้อย่างไร

๑. พงษ์พันธ์ สุขสุพรรณ สนง. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดปัตตานี ในภาคราชการเองก็มีการเคลื่อนไหวเช่นกัน อย่างเช่นของปัตตานี มีการให้งบประมาณเพื่อการศึกษาบริบทของอ่าวปัตตานี หากแต่ไม่มีการดำเนินการ ในบั้นที่เป็นเพื่อน ภาคราชการก็ได้อำนาจไปร่วมคิดงานต่อจากสิ่งที่ทำอยู่แล้ว ปัจจุบันช่องทางของราชการเปิดพอสมควร หากแต่ต้องหาจุดเชื่อมต่อให้เจอ

จากบทเรียนอ่าวบ้านดอน จะยับยั้ง ขับเคลื่อนอย่างไร

อารีย์ ตี๋หวัง ตัวแทนจากจังหวัดสตูล

กระบวนการร้อยรัดกันภายในจังหวัด เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีพัฒนาการเป็นระยะๆ ทั้งนี้ หากชุมชน อยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่มีหน่วยงาน องค์กรเข้าไปเกี่ยวข้อง ชุมชนนั้น จะย่ำอยู่กับที่ไม่มีพัฒนาการ ภายหลังจาก สกว. เข้ามา มีการจัดทำข้อมูล ซึ่งโครงการต่างๆ จะไหลตามข้อมูลที่ชุมชนมีอยู่ สิ่งสำคัญคือ เรื่องของการขับเคลื่อนระดับนโยบาย จะเหมารวมว่าเป็นผลงานองค์กรใดองค์กรหนึ่งไม่ได้ อย่าง เอ็นจีโอ เข้าไปสอนเรื่องของการรวมกลุ่ม สกว. เข้าไปช่วยเรื่องกระบวนการจัดเก็บข้อมูล ฯลฯ และ หาก ชุมชนไม่มีการเข้าไปช่วยเหลือแล้ว ชาวประมงจะต้องล่มสลายไปในที่สุด

สุกกิจ นาคตาขุน ตัวแทนจากจังหวัดพังงา

การขับเคลื่อนโดยวิถีของชุมชน นโยบายการเคลื่อนเป็นเรื่องของการใช้ทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ

6)บันทึกเวทีเสวนาครั้งที่ 4 “มุมมองและภารกิจของภาคี : การจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้”

ผู้ร่วมเสวนา

1. คุณสมศักดิ์ พริยโยธา ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน
 2. คุณสายันต์ เอี่ยมรอด ประมงจังหวัดสุราษฎร์ธานี
 3. คุณธนู แบนเนียน ที่ปรึกษาสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้
 4. คุณอาณัฐ สิทธิพรชัย ตัวแทนสื่อท้องถิ่นและผู้ประกอบการ
- ดำเนินการโดย คุณทวีศักดิ์ สุขรัตน์ ผู้ประสานงานประชาคมภาคใต้

ธนู แบนเนียน : สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้

สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ เกิดขึ้นเมื่อปี 37 โดยจะพยายามกระตุ้นการตื่นรู้ ตื่นตัวของพี่น้องชาวประมง การสร้างความตระหนัก เข้าใจ ในส่วนของภารกิจของสมาพันธ์นั้น กลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วมเป็นลักษณะของ กลุ่มองค์กรเป็นหลัก ในส่วนของสุราษฎร์เองอาจจะขยับได้ไม่กี่จุด สิ่งที่จะเกิดขึ้น เป็นพลังที่เกิดขึ้นภายใน หากได้เชื่อมโยงกับพลังภายนอก จะเป็นกลไกหลักที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ หากรวมกันได้ ให้องค์ความรู้ ประสบการณ์ มาใช้ก็จะขับเคลื่อนงานไปได้

สมาพันธ์ เกิดขึ้นท่ามกลางปัญหาของพี่น้องชาวประมง อาทิเช่น เครื่องมือประมงทำลายล้าง เรื่องปลากะตัก เรื่องภาวะหนี้สิน เรื่องการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำนาถุ้ง เรื่องการบังคับใช้กฎหมาย หรือการใช้ที่ไม่เป็นธรรม เมื่อเกิดปัญหา ก็เกิดการรวมตัวกันขึ้นมา เพื่อสู้ด้วยกัน ในส่วนของระดับความรุนแรงนั้น ปัจจุบัน เรื่องของเครื่องมือทำลายล้างได้รับการยอมรับ และจัดการได้ รวมถึงเรื่องของการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน ซึ่งในอดีต การทำงานเป็นเรื่องของการทำงานของคนเล็กๆ ในช่วงหลัง เรื่องของประมงพื้นบ้านเริ่มมีพื้นที่ทางสังคม ที่ทางมากขึ้น

บทเรียน

๑. เริ่มมีการจัดการปัญหาในระดับพื้นที่
๒. เริ่มมีการคลี่คลายปัญหา โดยร่วมกับ หน่วยงาน องค์กรในพื้นที่
๓. ปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะ เรื่องนโยบายที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รวมถึงนโยบายทางการเมือง

อาณัฐ สิทธิพรชัย : ตัวแทนสื่อท้องถิ่นและผู้ประกอบการ

สิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน นั้นพี่น้องชาวบ้านมีพลังมากน้อยเพียงใดที่จะสร้างความเข้าใจ ให้กับคนรอบข้าง ทั้งประชาชน และรัฐ เรา ต้องการให้รับสนับสนุนแบบคลุกวงในนั้น เราต้องทำอะไร ซึ่งต้องสร้างความเชื่อมต่อได้ให้เกิดขึ้น

ในส่วนของสื่อ จะมีส่วนในการหนุนเสริมอย่างไรนั้น ??? ปัญหา ไม่ได้อยู่แค่ในพื้นที่เป้าหมาย หากแต่ปัญหาเกิดจากชุมชนใหญ่ด้วยเช่นกัน เป็นการเชื่อมโยงกัน หากสื่อนำเสนอ คนเข้าใจ ไม่บริโกค มันก็สามารถจัดการกับปัญหาได้ ทุกวันนี้ ถึงเวลาแล้วที่ทุกชุมชนจะต้องร่วมมือมา เข้ามาคลุก เพื่อนำเสนอสิ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน ปัญหาคือ เราไม่เคยใช้สื่อเพื่อการสื่อสารข้อมูล การนำเสนอของสื่อ ต้องเกิดพลังของการเปลี่ยนแปลง ต้องเป็นการคลุกวงใน แล้วนำเอาข้อมูลของชาวบ้านขึ้นมา นำเสนอ หากแต่ บางมุมมองของชาวบ้านเองก็ยังมองไม่ชัดในการใช้สื่ออย่างถูกต้อง ในอนาคต จะมีสถานีโทรทัศน์ชุมชนเกิดขึ้น และจะเชื่อมโยง และเข้าไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร

สมศักดิ์ พิริยะโยธา : ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน

ในส่วนของกรม หากมองในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และชายฝั่งนั้น เจ้าหน้าที่พยายามที่จะให้ทัน หากแต่ต้องใช้เวลา การจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะเรื่องป่าชายเลน ในส่วนของนิคมทั่วประเทศนั้น เป็นการปฏิรูปที่ดิน เพื่อให้เอกชนดำเนินการ เป็นการที่รับเอามาจัดการให้เกิดผลประโยชน์ ภาพที่เป็นความจริงในส่วนกฎหมายที่บังคับใช้ การได้ข้อมูลจริงจากชาวบ้าน ซึ่งเป็นตัวสะท้อนที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นำไปสู่การปรับปรุงที่ให้ทั้งสองอยู่ร่วมกันได้

การควบคุมทรัพยากรป่าชายเลน ซึ่งจะมีกฎหมายกำกับ แต่ทางกรมต้องการสร้างการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นรูปธรรม เช่น เราต้องเริ่มพัฒนาที่ปาดอนสัก (โครงการชาม) หลังจากนิคมป่าชายเลนเข้ารุกพื้นที่ พบว่า เกิดปัญหาวิกฤติทางด้านทรัพยากร กรมจะเริ่มการจัดการป่าของรัฐและป่าเอกชน โดยส่งเสริมให้เกิดเศรษฐกิจ ป่าสมบูรณ์ การจัดการอย่างยั่งยืน แนวทางการดำเนินงาน คือ ทำงานร่วมกับชุมชน สร้างเครือข่าย ฟื้นฟูแหล่งเสื่อมโทรม จัดทำแผนชุมชน เพื่อผลักดันสู่นโยบาย ปัจจุบันแบ่งแยกงานออกเป็น 6 ผลงาน โดยเน้นไปสู่ฐานเรียนรู้ การพัฒนาป่าชายเลน ในส่วนของอ่าวบ้านดอน สามารถเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายร่วมกันได้

จากปัญหาในอดีต งานที่ต้องดำเนินงานในปี 51 คือ การจัดการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่งเสริมศูนย์การเรียนรู้ การติดตามประเมินผล แผนปี 52 คือ การใช้พื้นที่ป่าชายเลนจากการปลูกป่า (การเลี้ยงหอยในป่าชายเลน) การส่งเสริมและการพัฒนาความรู้ ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือ โดยเข้ามาตรากฎทางกฎหมาย เช่น ห้ามใช้เครื่องมือหนักในการทำประมง สร้างความสมานฉันท์ในสังคม สร้างคนกับป่าอยู่ร่วมกันได้

สายนต์ เขียมรอด : สำนักงานประมงจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สร้างความร่วมมือร่วมกันระหว่างภาครัฐ และเอกชน และองค์กรอื่นๆ เพื่อสงวนทรัพยากรให้กับชาวป่าของเรา จำเราต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรที่ถูกต้องอย่างยั่งยืน เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน ประสานงานกันอย่างใกล้ชิด ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัญหาคอกหอยที่อ่าวบ้านดอนมีประมาณ แสนกว่าไร่ ซึ่งเกิดปัญหาจากสภาพแวดล้อม การเจริญเติบโตของหอย (ที่จัดสรรอย่างถูกต้องมี 4 อำเภอ คือท่าฉาง และที่ถุกบุกรุกคือ อ.พุนพิน) ชาวบ้านไม่กล้าให้ข้อมูลที่เป็นจริงของการบุกรุกการเลี้ยงหอย เนื่องจาก เป็นกลุ่มนายทุน

7) เอกสารประกอบคำบรรยาย

(1) “ภารกิจ มุมมองการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้”

สมศักดิ์ พิริยโยธา

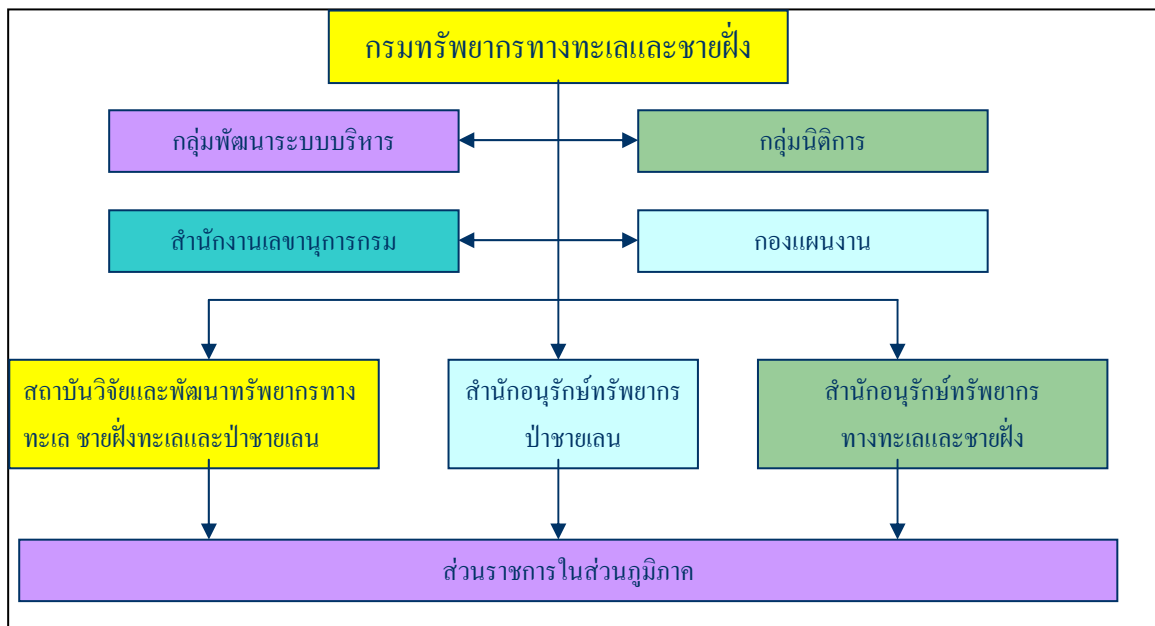
ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

วิสัยทัศน์ : ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ได้รับการจัดการเพื่อความสมบูรณ์และยั่งยืน

พันธกิจ : กำหนดนโยบาย วางแผนและบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยยึดหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์และการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน

โครงสร้างและการจัดการองค์กร

กรอบแนวทางการดำเนินงาน

โครงการแนวทางการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนโดยประชาชนมีส่วนร่วม (4ปี)

แนวคิดทฤษฎี

1. การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน
2. การมีส่วนร่วมของประชาชน
3. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วิสัยทัศน์

ความรู้จากการศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานทางด้านการจัดการพื้นที่ป่าชายเลนได้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น อันจะทำให้พื้นที่ป่าชายเลนมีสภาพสมบูรณ์ และเอื้ออำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้แก่ท้องถิ่นและส่วนรวมอย่างยั่งยืนตลอดไป

พันธกิจ

1. เสนอความคิดเห็นเพื่อจัดทำแผนและแนวทางการดำเนินงานการจัดการ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน
2. สร้างความเข้าใจและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรท้องถิ่น และภาคีในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน

เป้าหมายการดำเนินงาน แบ่งออกเป็น 3 ระยะ

ระยะที่ 1 ปี พ.ศ. 2550

- การสร้างความเข้าใจและให้ความรู้
- ประเมินชุมชนและทรัพยากร

ระยะที่ 2 ปี พ.ศ. 2551

- จัดทำแผนปฏิบัติงานระดับพื้นที่ อย่างมีส่วนร่วม
- ส่งเสริมการสร้างกลุ่ม เครือข่ายและภาคีต่างๆ เพื่อความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรของชุมชน

ระยะที่ 3 ปี พ.ศ. 2552-2553

- การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่
- จัดการความรู้ สร้างผู้รู้ และถ่ายทอด แลกเปลี่ยนสู่ชุมชน
- ติดตามประเมินผลโครงการและเผยแพร่สื่อสารต่อสังคมและสาธารณะ
- เสนอแนะแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนและการขยายผลสู่พื้นที่อื่นๆ
- ขยายเครือข่ายและภาคีความร่วมมือ การจัดการทรัพยากร